

על המיסים ועל הנפלאות: התפלגות הכנסות והוצאות המדינה בקרב משקי הבית בישראל

אריאל קרלינסקי, תום שדה, ערן יוגב, מיכאל שראל¹

מאמר זה התקבל ב-24.6.2024 לפרסום ברבעון לכלכלה ויפורסם בכתב העת בקרוב, לאחר עריכה לשונית ועיצוב. מבחינת התוכן המקצועי, גרסה זו היא הגרסה הסופית של המאמר.

המאמר מחולק לשני קבצים:

- המאמר הראשי (קישור: XXX)
- הנספח הטכני (קישור: YYY)

¹ עיקר המחקר נערך בעת שארבעת המחברים עבדו בפורום קהלת לכלכלה. כיום אריאל קרלינסקי באוניברסיטה העברית, תום שדה במכון אהרן, וערן יוגב ומיכאל שראל בפורום קהלת לכלכלה. אנו מודים למשתתפות ומשתתפי הכנס השנתי של האגודה הישראלית לכלכלה והכנס השנתי של המחלקה לכלכלה באוניברסיטה העברית על הערות והצעות מועילות. תודה ליוני בן-בשט, ליאור דוד-פור, לב דרוקר, יעקב חן-ציון, אורי כץ, דוד לגזיאל, מישל סטרבצ'ינסקי, טטיאנה סלובודניצקי, אסף צימרינג, מתן קולרמן ויוג'ין קנדל שעיינו בטיוטה של המאמר וסיפקו הערות והצעות מועילות. תודה למתן גולדמן, רחל זיני ושקד מענה על עזרתם בביצוע סקירת הספרות ולאשר מאיר על הערותיו והשתתפותו בדיונים. כמו כן אנו מודים לניסן אברהם על עבודתו על גרסה קודמת של עבודה זו ועל הערותיו המועילות.

תקציר

אילו וכמה מיסים משלמים משקי הבית בישראל? מהו שווי ההעברות והשירותים (קצבאות, חינוך, בריאות, ועוד) שמדינת ישראל מספקת למשקי בית בזכות תשלומי המיסים? אילו משקי בית מקבלים יותר מאשר הם משלמים ואילו להפך?

אנו אומדים את התפלגות הכנסות והוצאות המגזר הציבורי הרחב בקרב משקי הבית בישראל, באמצעות שילוב נתונים מסקרי הוצאות משק הבית של הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה ונתונים מנהליים ממקורות רבים נוספים. בהתבסס על הספרות המחקרית בנוגע להתחלקות נטל המס, אנו זוקפים עבור כל משק בית את היקף סך המיסים בהם הוא נושא ואת שווי ההעברות והשירותים שמשק הבית מקבל מהמגזר הציבורי הרחב.

מחקר זה רחב בהרבה ממחקרים קודמים בהיקף המיסים, השירותים וההעברות אותו הוא כולל – 405 מיליארד שקלים במיסים ו-268 מיליארד שקלים (435 מיליארד בניתוח משני) בהוצאות המגזר הציבורי הרחב (במונחי 2018). האומדנים שלנו כוללים ניתוחי עומק ורוחב שלא היו אפשריים קודם לכן – החל מהתחלקות של כל מס והוצאה ספציפיים וכלה בהתחלקות ההעברות נטו (סך ההעברות ושירותים פחות מיסים) לפי עשירוני הכנסה, מגזרי אוכלוסייה, מבנה משק הבית ועוד. המחקר כולל תוצאות רבות נוספות וכן בדיקות רגישות לפי הנחות שונות ושינויים ברכיבי המס וההוצאה הנכללים.

הניתוח המרכזי לפי מגזרי אוכלוסייה מציג כי משק הבית היהודי הלא-חרדי הממוצע משלם כ-6,000 שקלים יותר במיסים מאשר הוא מקבל בהעברות ושירותים וכי כ-70% ממשקי בית אלה משלמים יותר מאשר הם מקבלים (העברות נטו שליליות), בעוד שמשק הבית החרדי והערבי הממוצעים מקבלים, בהתאמה, כ-4,000 וכ-1,000 שקלים יותר ממה שהם משלמים ו-80% ו-60% מהם מקבלים העברות נטו חיוביות.

פרק א': מבוא

תושבי ישראל עובדים ומייצרים מוצרים ושירותים, אותם הם חולקים עם ישראלים אחרים ועם שאר העולם במנגנון השוק – זהו התוצר של מדינת ישראל. המדינה נוטלת לעצמה חלק מהתוצר באמצעות מיסים שונים, המוטלים על מגוון רחב של הכנסות, נכסים והוצאות. באמצעות מיסים אלו מדינת ישראל מספקת לאזרחיה קצבאות, סובסידיות ושירותים רבים: ביטחון פנים וחופ, משפט, בריאות, חינוך, רווחה ועוד. במאמר זה אנו אומדים את התפלגות כלל המיסים, השירותים וההעברות הללו ברמת משקי הבית בישראל.

ראשית, מצד המיסים – אף על פי שהחוק מגדיר מי צריך לשלם את המס, הנושא בנטל המס בפועל איננו בהכרח מי שהחוק מגדיר. למשל, הצרכן הטיפוסי מעולם לא ביקר במשרדי מס ערך מוסף (מע"מ), והעסק ממנו רכש מוצרים או שירותים הוא זה שהעביר את תשלום המע"מ, אך הצרכן נושא בנטל מס זה בצורת מחירים גבוהים יותר אותם הוא משלם. לצד הצרכנים, יתכן כי היצרנים סופגים חלק מנטל המע"מ, ואולי גם העובדים המועסקים אצל היצרנים נושאים בנטל המס, בצורה של שכר נמוך יותר או פגיעה בתעסוקה. באותו אופן, גם מיסי חברות מתחלקים על פני הצרכנים, העובדים ובעלי החברה. מיסי ביטוח לאומי ובריאות על המעסיק גורמים לעובדים לספוג חלק מהמס בצורה של שכר נמוך יותר, וגם הנטל של יתר המיסים – מיסי קנייה, מיסים עירוניים ומיסים נוספים – מחולק על פני החברה הישראלית לאורכה ולרוחבה.

במאמר זה אנו בוחנים היקף רחב של מיסים והוצאות של המגזר הציבורי הרחב (General Government), הכולל בין היתר את הממשלה, הרשויות המקומיות, קופות החולים והמוסד לביטוח לאומי) וכיצד הם מתפלגים על פני משקי הבית, בהיקף רחב מהקיים בפרסומים רשמיים של מוסדות המדינה או בספרות המחקרית מישראל והעולם. אנו מתייחסים לרוב המיסים שהמגזר הציבורי הרחב גובה מהאזרחים: מיסי הכנסה על יחידים (הכנסה מעבודה והכנסה מהון), דמי ביטוח לאומי (חלק העובד וחלק המעסיק עבור שכירים, וכן תשלומי עצמאים), מס בריאות, מס חברות, מע"מ, מע"מ פיננסי ומע"מ מלב"רים, בלו, ארנונה למגורים וארנונה אחרת (בעיקר עסקית), מס על טבק, מס על אלכוהול, בלו על דלק, מיסי קנייה נוספים, מכסים ואגרות. על מנת לשייך לכל משק בית את נטל המס המתאים, ביצענו סקירה מקיפה של הספרות המחקרית, תיאורטית ואמפירית, בנושא התחלקות הנטל הכלכלי של המיסים השונים. המסקנות המרכזיות העולות מסקירת הספרות מופיעות במאמר, ודיון נרחב יותר נמצא בנספח הטכני (קישור: YYY).

שנית, מצד הוצאות המגזר הציבורי הרחב, העברות ישירות (קצבאות כספיות) אינן מבטאות את כלל התמיכה של המדינה במשקי הבית, ולמעשה הן אפילו לא מהוות את חלקה הארי. רוב הוצאות המדינה הן בדמותם של שירותים ממשלתיים שונים: בריאות, חינוך, דיור ציבורי וכדומה (Manski & Mayshar, 2000). שירותים אלו מסובסדים במלואם או בחלקם על ידי המדינה. אנו אומדים את הוצאות המגזר הציבורי הרחב בדמות התשלומים והשירותים המרכזיים שמשקי הבית מקבלים: קצבאות מביטוח לאומי, העברות ממוסדות מדינה אחרים, קבלת שירותי רווחה נוספים, שירותי חינוך ציבוריים, סבסוד השכלה אקדמית, שירותי בריאות במימון ציבורי, סבסוד תחבורה ציבורית ודיור ציבורי. השירותים הללו ניתנים לאזרחים בהיקף שונה לכל משק בית, בהתאם למאפייניו. למשל, צרכני החינוך הציבורי הם תלמידים ולכן משק בית עם חמישה ילדים מקבל ממדינת ישראל גם העברות כספיות ישירות הקשורות לילדים (כמו קצבאות ילדים) וגם שירותים ממשלתיים (כמו חינוך ובריאות) בעלי ערך כספי. חשוב להדגיש כי מנקודת מבטה של המדינה אין הבדל עקרוני (לפחות מבחינת העלות הציבורית) בין תשלום חודשי על סך 2,500 שקלים למשפחת כהן לבין תשלום בעלות זהה למימון שכר עבודה למורים בבתי הספר הציבוריים בהם לומדי ילדי משפחת כהן. לפיכך, אף על פי שתזרים פשוט של ההכנסות של משפחת כהן לא כולל את אותם 2,500 שקלים הניתנים כחינוך ציבורי,

יש לזקוף להם הוצאה זו. זאת בדומה למדידת הוצאה ממשלתית כחלק מהתוצר, וכן במחקרים אשר מחלקים את סך ההכנסה הלאומית למשקי בית (Auten & Splinter, 2023; Piketty et al., 2018).²

נוסף על ההוצאות עבור שירותים בעלי מען ידוע, למגזר הציבורי הרחב הוצאות נוספות ששיוכן למשקי בית מורכב ותלוי בהנחות שונות לגביהן, בשל היותן מוצרים ציבוריים (במובן הכלכלי): ביטחון, חוק וסדר וכד'. למעשה, ניתן לטעון כי מדובר במוצרים ציבוריים טהורים או כמעט טהורים, שצריכתם איננה מתבצעת על ידי פרטים ספציפיים אלא על ידי כלל תושבי המדינה (כמפורט בהרחבה בנספח הטכני במאמר זה).

הספרות הקיימת דבנושא (בישראל ובעולם) עד עתה לרוב לא התייחסה לכלל ההעברות והשירותים שמקבלים משקי הבית מהמגזר הציבורי הרחב מחד (Verbist & Förster, 2019; בנק ישראל, 2023) ולכלל המיסים המשולמים מאידך (Bigot et al., 2014; אגף הכלכלנית הראשית, 2022; בנק ישראל, 2023; מרכז המחקר והמידע של הכנסת, 2011; פאלק, 2018).

הדבר המרכזי אותו אנחנו מעוניינים למדוד במחקר זה הוא "מי משלם ומי מקבל" בהינתן מערכת ההעברות שבין הציבור למדינה. בין היתר, אנו מחשבים כמה משלם או מקבל (נטו) כל מגזר באוכלוסייה, כל עשירון הכנסה וכל סוג של משפחה. ההסתכלות על התוצאות של חישובים אלה היא הסתכלות פוזיטיבית, ולא נורמטיבית – כלומר אנו מתארים מצב קיים, בצורה אובייקטיבית ככל הניתן, מבלי לנקוט עמדה לגבי השאלה האם התערבות המדינה באמצעות מיסים והעברות מתבצעת במידה הנכונה. האם היא מועטה מדי, או האם היא מוגזמת, או האם התקבולים או התשלומים נטו של מגזרי האוכלוסייה השונים מוצדקים או לא – אלו שאלות שאינן נידונות במסגרת מחקר זה.

מנגד, איננו מתמקדים במדידת הפרוגרסיביות של מערכת המס. נהוג בחלק מהספרות הרלוונטית, ולעיתים גם בניתוחים של מוסדות בין-לאומיים שונים, להתמקד בנושא זה, לרוב תוך הצגת תחולת המס כשיעור מההכנסה ברוטו של משקי הבית. לטעמנו, גישה זו בעייתית מאד ולכן ראוי להימנע ממנה. ראשית, לא נכון לבדוק פרוגרסיביות של מס מסוים (או של כלל המיסים), שכן חשוב גם מה השימוש שעושים עם תקבולי המיסים ואיך העברות המדינה מתחלקות. שנית, סקרי הוצאות והכנסות הם חתך-רוחב (cross section) ומציגים את הכנסות והוצאות משקי הבית בנקודת זמן מסוימת, ללא מעקב אחרי אותם משקי הבית לאורך זמן. שלישית, הצגת תחולת המס כשיעור מההכנסה ברוטו של משקי הבית כמדד לפרוגרסיביות של מערכת המס מניחה, בצורה עקיפה, שההכנסה ברוטו היא אקסוגנית, כלומר אינה תלויה במדיניות הממשלה. אולם, הנחה זו אינה סבירה. אנשים מגיבים לתמריצים. רביעית, ההכנסה ברוטו של משקי בית שונים, כמו גם של מגזרי אוכלוסייה שלמים במדינה, משקפת מגוון מימדים, ביניהם העדפות תרבותיות להשכלה, לתעסוקה, לפנאי, לגודל המשפחה ועוד. נקודה זו רלוונטית במיוחד בישראל, בהינתן ההעדפות של משקי בית רבים במגזר החרדי. בהקשר זה, השאלה מבחינה ציבורית וגם מבחינת השלכות המדיניות שלה היא "מהו היקף ההעברות נטו בין מגזרי האוכלוסייה השונים", ולא השאלה "מהו היקף ההעברות בין בעלי הכנסות ברוטו גבוהות לבעלי הכנסות ברוטו נמוכות". דיון מורחב בסוגיות אלו ניתן למצוא בנספח הטכני.

² אנו בוחרים לזקוף את סכום ההוצאה (בשקלים) למשק הבית, אם כי לא ברור שזהו גם הערך הכספי המדויק של אותה הוצאה עבור משק הבית. אם היה מדובר בהעברה ישירה, משק הבית היה יכול להחליט מה לעשות עם הכסף כראות עיניו, ולכן התועלת שווה לסכום ההוצאה. לעומת זאת, במקרה של שירותים או הוצאות מיועדות, הערך עבור משק הבית יכול להיות גבוה או נמוך יותר מסכום ההוצאה. למשל, ייתכן שמשק בית שמקבל שירותי חינוך בסך 100 שקלים מעריך אותם בשווי נמוך יותר משום שהשירות הזה נכפה עליו והוא היה מעדיף להשתמש אחרת בכסף זה. מנגד, ייתכן ומשק הבית היה מעריך את ההוצאה ביותר מ-100 שקלים, לאור יתרונות לגודל או החצנות חיוביות שקיימים באספקה ציבורית של חינוך.

המשך המאמר מאורגן באופן הבא: פרק ב' מציג את התוצאות העיקריות של הניתוח וכן את הנתונים בהם נעשה שימוש. פרק ג' מציג את צד ההכנסה של המגזר הציבורי הרחב ופרק ד' בוחן את צד ההוצאה שלו. פרק ה' בוחן את השילוב של שני הצדדים, בדמות העברות נטו (הוצאות בניכוי הכנסות) למשקי הבית לפי פילוחים שונים. בהקשר זה, נדגיש כי התוצאות מתארות את המצב בפועל, ולא מתייחסות למצב הראוי. בפרק ו' מוצגים מדדי אי-שוויון לפי העברות נטו ובדיקות נוספות שביצענו (כולל מספר בדיקות רגישות). בפרק ז' מוצג דיון וסיכום למאמר, תוך דגש על החידושים הרבים שהמאמר כולל. כמו כן, למאמר מצורף נספח טכני המתאר בפרוטרוט את המתודולוגיה (האמפירית והתיאורטית) ואת ההנחות ששימשו אותנו בניתוחים השונים.

פרק ב' – תוצאות עיקריות ונתונים

נתונים

מקור הנתונים העיקרי שלנו הוא סקר הוצאות והכנסות משק הבית (להלן: הסקר) של הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה (להלן: הלמ"ס). זהו סקר שנתי המכיל אלפי משקי בית המהווים מדגם מייצג של משקי הבית בישראל, המפרט על הרכב ההכנסות, ההוצאות והמאפיינים הכלכליים-חברתיים של משקי הבית. הסקר מספק תמונה סטטית (חתך רחב) של הוצאות והכנסות משקי הבית בישראל: משקי הבית ממלאים יומן הוצאות במשך זמן קצר במהלך החודש בו הם נסקרים, ובאמצעות שיטות סטטיסטיות שונות הלמ"ס מחשבת את ההוצאה החודשית של משק הבית בכל קטגוריה. כמו כן, הלמ"ס מחשבת וזוקפת באמצעות שיטות נוספות הוצאות תכופות פחות של משקי הבית (לדוגמה, רכישת רכב). בשל מבנה הסקר, הניתוח במאמר זה מוגבל להכנסות והוצאות שוטפות, ולא לוקח בחשבון את השינויים בהכנסות או בהוצאות של יחידים או משקי בית לאורך זמן. על מנת לשפר את הדיוק באמצעות הרחבת המדגם ולמזער הטיות אפשריות עקב מאפייני דגימה שונים בין שנים, אגמנו את שלושת הסקרים מהשנים 2016-2018 למסד נתונים אחוד, תוך התחשבות במבנה הסקר והתאמת הערכים הכספיים לשנת 2018. בסך הכל, הנתונים שלנו כוללים 89,519 פרטים המתגוררים ב-26,664 משקי בית המייצגים בסך הכל 8,586,448 פרטים ו-2,603,240 משקי בית. בנספח הטכני מפורטים היבטים נוספים של השימוש בנתוני הסקר, כולל התאמת הערכים הכספיים בין השנים השונות. בצד המיסוי, בסקר קיימים נתונים ישירים רק עבור מס הכנסה על יחידים ודמי ביטוח לאומי ומס בריאות החלים על העובד. את מסד הנתונים שלנו הרחבנו באמצעות שימוש במקורות נוספים: חשבונות לאומיים 1995-2020 של הלמ"ס, נתוני ה-Government Finance Statistics (GFS) לשנת 2018, הירחון הסטטיסטי של המוסד לביטוח הלאומי, קבצי הרשויות המקומיות לשנת 2019, ירחון לסטטיסטיקה של תחבורה מספר 4, דו"ח "שקיפות בחינוך" של משרד החינוך, קבצי "פיסקלי דיגיטלי" של משרד האוצר של שנת 2018, ודו"ח הכנסות המדינה 2019-2020 וכן אותו דו"ח לשנים 2018 ו-2016.

בצד ההוצאות של המגזר הציבורי הרחב, הסקר כולל העברות כספיות (קצבאות) מן המוסד לביטוח לאומי וסיוע שניתן על ידי מוסדות מדינה נוספים, כמו סיוע ישיר בשכר דירה ממשרד השיכון. הרחבנו את מסד הנתונים באמצעות נתונים מנהליים ממספר מקורות: הירחונים הסטטיסטיים של המוסד לביטוח לאומי, פרסומי החשבונות הלאומיים של הלמ"ס - ההוצאה הלאומית לחינוך 1962-2020, ההוצאה הלאומית לבריאות 1962-2020, והשקעה גולמית בנכסים קבועים ומלאי ההון הנקי לפי ענף כלכלי 1995-2020. כמו כן, קבצי "פיסקלי-דיגיטלי", דו"ח השקיפות בחינוך, דו"ח מסכם של קופות החולים לשנת 2018, ודו"ח תקופתי לשנת 2018 של רכבת ישראל. לפי הנתונים המופיעים במקורות הללו התאמנו בין האומדנים בסקר לבין הנתון הפיסקלי הרלוונטי. בנספח הטכני מפורטות הדרכים בהן השווינו בין הנתונים מהסקר לבין הנתונים המנהליים עבור כל אחד מהמיסים ומההוצאות.

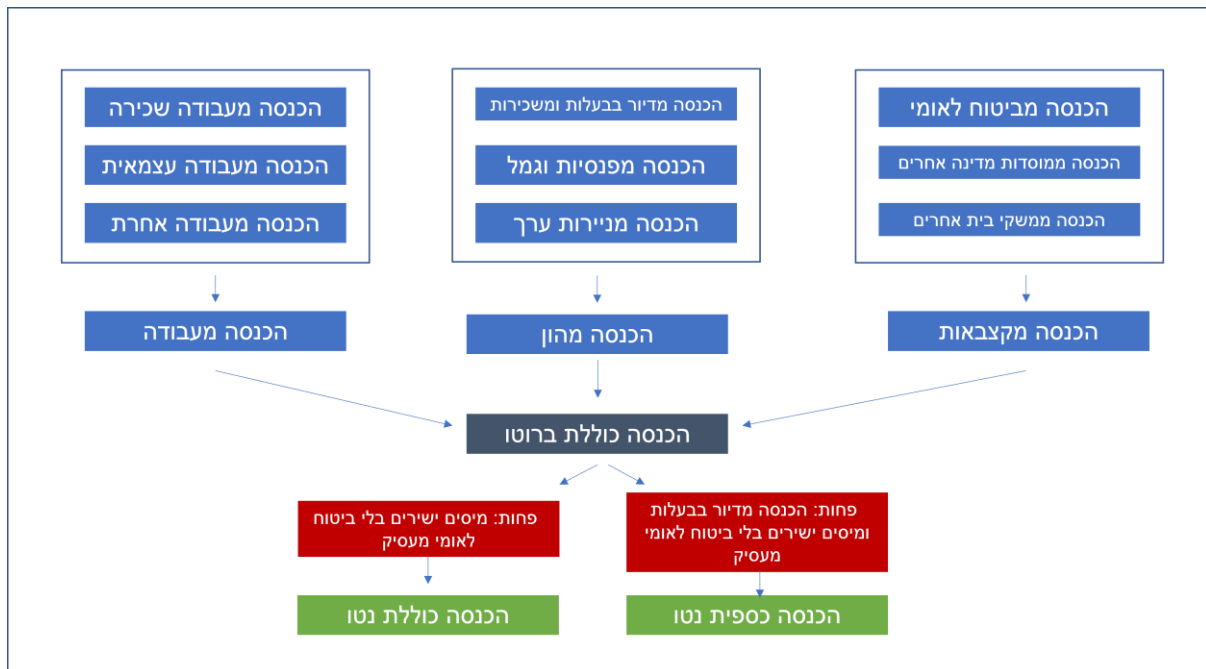
נציין כי תוצאות הניתוח במאמר זה תקפות במידה רבה גם עבור שנים מאוחרות יותר, ושימוש בנתונים מאוחרים יותר לאו דווקא יובילו לתוצאות מדויקות יותר. ראשית, שיעור ההשבה בשנים 2016-2018 היה גבוה בצורה ניכרת מהשנים שלאחר מכן: 74.9%-75.5, לעומת 64% בשנת 2019 ו-44.4% ב-2020-2021. שנית, בשנת 2019 בוצע שינוי מתודולוגי בסקר הוצאות משקי הבית, ולפי הלמ"ס, יש שבר בסדרה, כך שלא ניתן להוסיף את השנים הקודמות אל 2019. שלישית, מגפת הקורונה השפיעה בצורה דרמטית על מבנה הכנסות והוצאות משקי הבית בשנים 2020-2021, כך שמדובר בשנים שאינן מייצגות נאמנה את המצב ה"רגיל" של משקי הבית במדינת ישראל. לכן, אנו סבורים כי השנים 2016-2018 מהוות מדגם אופטימלי לניתוח בעת הזו.

מבנה הכנסות משקי הבית

נהוג לחלק את הכנסות משקי הבית לשלושה סוגי הכנסות עיקריים: הכנסות מעבודה (שכירה ועצמאית), הכנסות מהון (פנסיה, ניירות ערך, שכר דירה על דירה בבעלות, הכנסה זקופה מדיור בבעלות הדיירים³ וכדומה) והכנסות מקצבאות (מהביטוח הלאומי וממוסדות מדינה אחרים).

הכנסת משקי הבית מעבודה, מהון ומקצבאות נקראת הכנסה כוללת ברוטו. מההכנסה הכוללת ברוטו מופחתים על ידי הלמ"ס מיסי הכנסה על עבודה ועל הון, וכן מיסי ביטוח לאומי ובריאות המוטלים על המועסק בלבד, על מנת לקבל את ההכנסה הכוללת נטו. המונחים של הכנסה כספית ברוטו והכנסה כספית נטו, שמשמשים בהם לפעמים בפרסומים שונים, דומים להכנסה כוללת ברוטו והכנסה כוללת נטו, אך הם אינם כוללים הכנסה זקופה מדירה בבעלות. תרשים 1 הוא תרשים סכמטי המתאר את אופן חישוב ההכנסות השונות.

תרשים 1

החלוקה לסוגי ההכנסה השונים איננה טכנית בלבד, ויש לה תפקיד מרכזי בדיון הציבורי אודות מדיניות ממשלתית ואי-שוויון. ביתר פירוט, הדיון הציבורי מתמקד לרוב בהכנסה הכוללת ברוטו של משקי הבית, בהכנסה הכוללת נטו ובהכנסה הכספית נטו. דוגמאות לכך ניתן לראות בחישוב מדדי אי-השוויון והעוני היחסי של המוסד לביטוח לאומי. ברם, הכנסות אלו מתחשבות רק בחלק מהמיסים שמשקי הבית משלמים וכוללות רק העברות ישירות (קצבאות) אותן מקבלים משקי הבית מהמדינה.

בפועל, שימוש בהגדרות אלה של הכנסות משקי הבית שקול להנחה שהשירותים שמעניק המגזר הציבורי הרחב לאזרחי המדינה לא תורמים כלל לרווחה של משקי הבית המקבלים את אותם השירותים. כמובן שהנחה זו אינה נכונה. לדוגמה, אם ממשלת ישראל הייתה גובה מיליארדי שקלים נוספים במיסים מן העשירון העליון

³ זקיפה זו נעשית על ידי הלמ"ס מאחר שמשק בית שבעלותו דירה צורך שירותי דיור בעלות כספית שהיא אפס, אולם לו לא הייתה ברשותו דירה זו, אזי היה עליו לשכור אותה. מאחר שהדירה נמצאת בבעלותו, הלמ"ס זוקפת הכנסה והוצאה זו למשק הבית, בדומה למצב תיאורטי בו משק הבית משכיר את דירתו לעצמו במחירי שוק.

ומעבירה אותם כהוצאה על חינוך לילדים בעשירון התחתון, צעד זה יראה רק בצד המיסים אך לא בצד קבלת השירותים והירידה באומדני אי-השוויון המקובלים תהיה מוטה באופן משמעותי כלפי מטה בהשוואה לצמצום האמיתי באי-השוויון. יתירה מכך, אם גביית המיסים הנוספים הייתה מתבצעת באמצעות העלאת שיעור המע"מ, אומדני אי-השוויון המקובלים לא היו מראים שום שינוי באי-שוויון, בניגוד למציאות.

אם כן, התחשבות בסוגי הכנסה הכוללים גם את יתר המיסים שמשקי הבית משלמים ובשווי השירותים שהם מקבלים מהמגזר הציבורי הרחב יכולה ללמד אותנו רבות על רמת החיים הכלכלית של משקי הבית השונים, תוך דגש על מדיניות המגזר הציבורי הרחב והשפעתו על חלוקת המשאבים וההכנסות בישראל. אומדנים אלה יאפשרו לנו לאמוד את התפלגות הכנסות המגזר הציבורי הרחב ממיסים ואת התפלגות ההעברות מהמגזר הציבורי הרחב בין משקי הבית. באמצעות שילוב של השניים ניתן יהיה לחשב את ההעברות נטו לכל משק בית ולכל קבוצה של משקי בית (כמו למשל עשירוני הכנסה או מגזרי אוכלוסייה), כלומר האם ועד כמה כל משק בית או קבוצה של משקי בית משלמים למגזר הציבורי הרחב יותר מאשר שווי השירותים וההעברות שהם מקבלים. מסד הנתונים מאפשר ניתוח לפי חיתוכים רבים נוספים, למשל אזור מגורים, מספר ילדים, גיל ראש משק הבית וכדומה.

נהוג לחלק את משקי הבית לעשירוני הכנסה באמצעות הכנסתם הכספית לנפש, תוך תקנון למספר הנפשות. אנו משתמשים בחלוקה דומה לעשירוני הכנסה במחקר זה – אנו מגדירים את מספר הנפשות התקניות במשק הבית כשורש הריבועי של מספר הנפשות בפועל (כמקובל בארגון ה-OECD) ומחלקים את משקי הבית לעשירונים לפי **הכנסה הכוללת נטו לנפש תקנית**.⁴ ההכנסה הכוללת נטו היא, לדעתנו, מדד טוב ומדויק יותר להכנסתו של משק הבית מאשר ההכנסה כספית נטו (שאינה כוללת זקיפת ההכנסה בעין של משק בית מדירה שבבעלותו). יש לציין כי מדד הכנסה זה, של הכנסה כוללת נטו, משמשת לחישוב העשירונים בלבד. כמו כן, נציג את אופן ההתפלגות גם בחתך לעשירונים בתוך המגזרים השונים בישראל (ערבי, יהודי לא-חרדי וחרדי) ובחתך למבנה משק הבית ומספר הילדים בו.

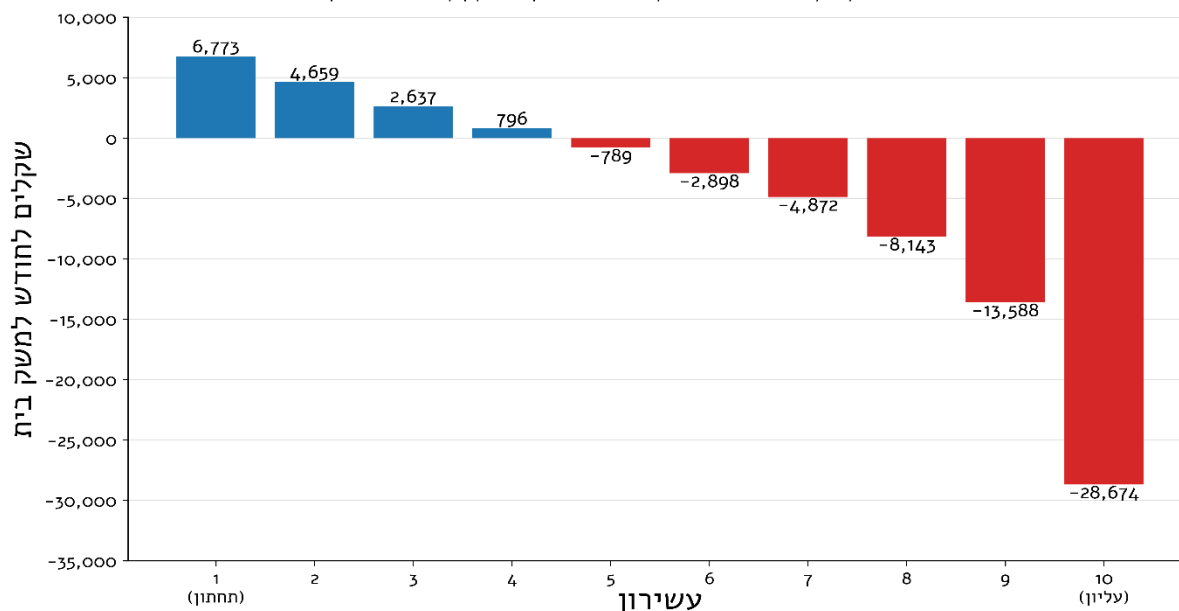
תוצאות עיקריות

ההעברות נטו בחלוקה לעשירונים מוצגות בתרשים 2. ניתן לראות כי משקי הבית בעשירון ההכנסה העליון משלמים למדינה, בממוצע חודשי, כ-28,600 שקלים במונחי 2018 (להלן: שקלים) יותר מאשר הם מקבלים, ומשקי הבית בעשירון התחתון מקבלים כ-6,700 שקלים בחודש בממוצע יותר מאשר הם משלמים. ניתן לראות בתרשים שסך ההעברות נטו לכלל משקי הבית הוא שלילי, וזאת משום שהאומדן שלנו (לפחות בניתוח המרכזי, המוצג בתרשים זה) מכיל יותר מיסים מאשר הוצאות (פער של כ-138 מיליארד שקלים), בין היתר כתוצאה מכך שהוצאות הממשלה המוצגות בניתוח זה אינן כוללות הוצאות ממשלה על מוצרים ציבוריים (כגון ביטחון) ועל השקעה בתשתיות. בהמשך המאמר נציג גם ניתוחים בהם רכיבים אלה נכללים בהוצאה. כמו כן, בנספח הטכני מוצג ניתוח נוסף, בו השווינו את סך ההוצאות לסך המיסים. גם לאחר שהשווינו בין ההוצאה להכנסה, נראה כי צורת ההתפלגות לפי העשירונים דומה לזו המוצגת כאן.

⁴ שימוש בסולם השקילות של הלמ"ס מוביל לתוצאות דומות מאוד וזמין בנספח הטכני.

שווי ממוצע של העברות נטו (העברות פחות מיסים) לפי עשירוני הכנסה, במונחי 2018

הכנסות המגזר הציבורי הרחב ממיסים - מיסי הכנסה על יחידים, ביטוח לאומי ומס בריאות, מע"מ, מס חברות, מע"מ פיננסי ומע"מ מלב"רים, מיסי קנייה ובלו, ארנונה למגורים וארנונה אחרת, מיסי נדל"ן ומכסים. סך הכל: 405.47 מילארדי שקלים
 העברות המגזר הציבורי הרחב - בריאות, חינוך, העברות כספיות, שירותי רווחה, תחבורה ציבורית, דת, ספורט תרבות ופנאי, ודיוור ציבורי. סך הכל: 267.74 מילארדי שקלים

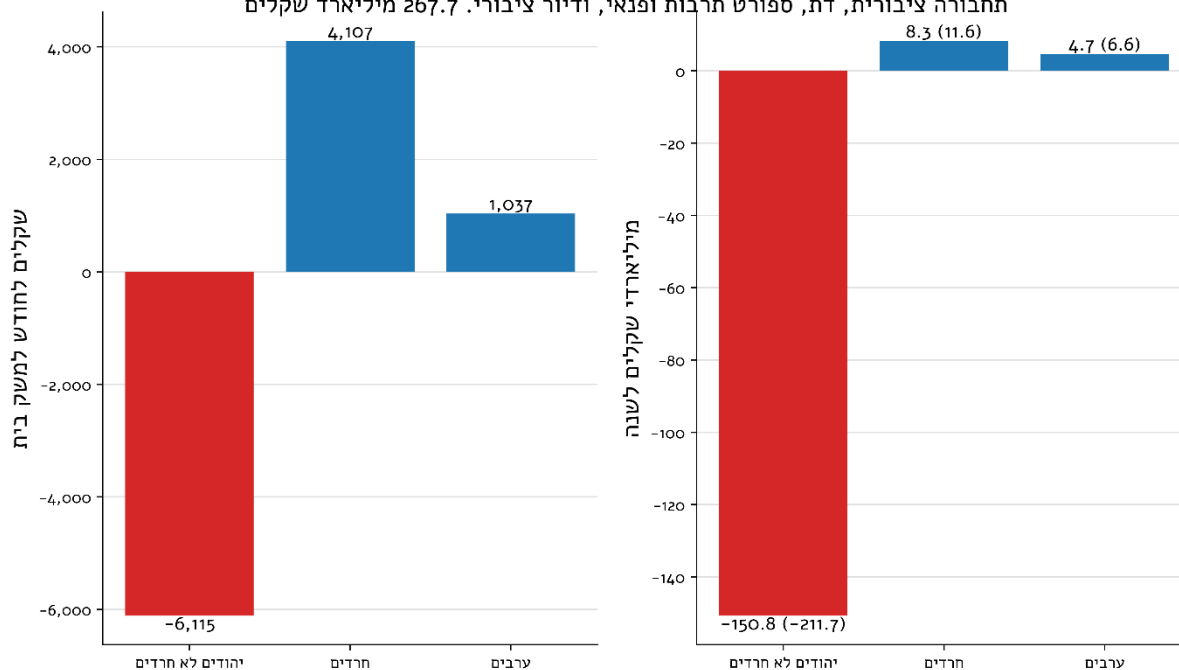
* ללא מוצרים ציבוריים ותשתיות

תרשים 3 מציג את ממוצע ההעברות נטו למשק בית לפי מגזר, כמו גם את סך ההעברות נטו לכל מגזר. כפי שניתן לראות, העברות נטו הממוצעות למשק בית עבור המגזר היהודי-לא-חרדי הן שליליות (ב-6,100 שקלים בחודש בממוצע), בעוד שעבור המגזר החרדי והמגזר הערבי הן חיוביות. כלומר, משק בית חרדי או ערבי מקבל בממוצע העברות ושירותים בשווי גבוה יותר מתשלום המיסים אותו הוא משלם (גם כאשר לא זוקפים מוצרים ציבוריים ותשתיות), בעוד שמשק בית יהודי-לא-חרדי יותר משלם משווי השירותים וההעברות מהם הוא נהנה. באופן דומה, גם כשבוחנים את ההעברות נטו עבור סך משקי הבית המשתייכים למגזרים השונים, נראה כי המגזר היהודי-לא-חרדי משלם מיסים בשווי גבוה יותר מהשירותים מהם הוא נהנה, בעוד שהמגזר הערבי והחרדי מקבלים שירותים וההעברות בשווי גבוה יותר מתשלום המיסים שלהם.⁵

⁵ בפאנל הימני של התרשים אנו מציגים בסוגריים את הסכומים במונחי 2023 על ידי התאמה לגידול בתוצר המקומי הגולמי הנומינלי בין 2018 ל-2023, שעלה ב-38.5%.

העברות נטו (שווי העברות פחות מיסים) לפי מגזר, במונחי 2018

הכנסות המגזר הציבורי הרחב ממיסים - מיסי הכנסה על יחידים, ביטוח לאומי ומס בריאות, מע"מ, מס חברות, מע"מ פיננסי ומע"מ מלב"רים, מיסי קנייה ובלו, ארנונה למגורים וארנונה אחרת, מיסי נדל"ן ומכסים. סך הכל: 405.47 מיליארד שקלים
 העברות המגזר הציבורי הרחב - בריאות, חינוך, העברות בספיות, שירותי רווחה, תחבורה ציבורית, דת, ספורט תרבות ופנאי, ודיוור ציבורי. 267.7 מיליארד שקלים

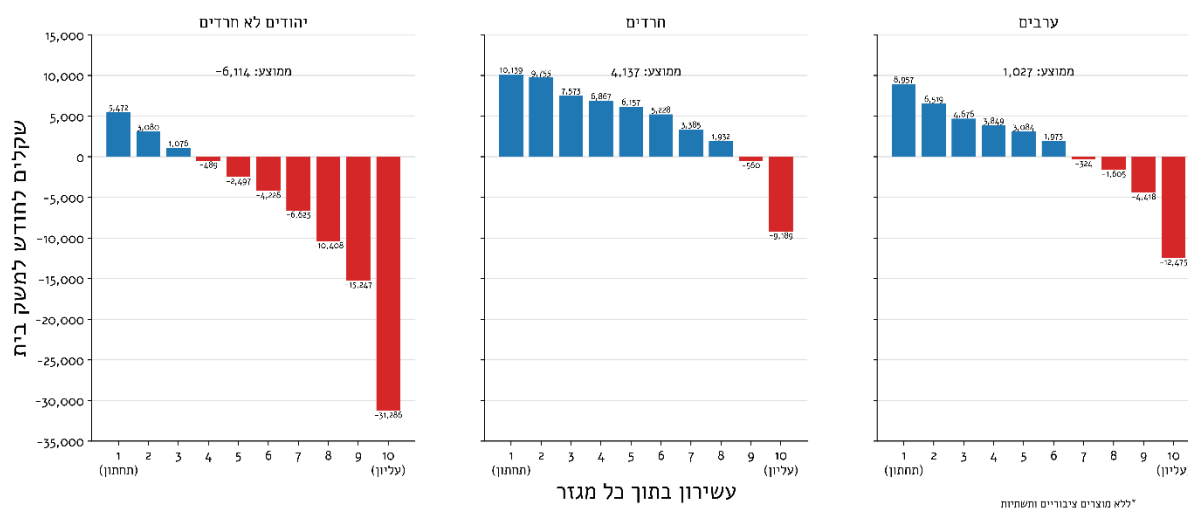

בסוגריים - במונחי 2023
 *ללא מוצרים ציבוריים ותשתיות

תרשים 4 מתאר את ההעברות נטו לפי עשירונים בתוך כל מגזר. ניתן לראות כי בקרב היהודים הלא-חרדים ההעברות נטו הן שליליות (כלומר היקף המיסים שמשקי הבית משלמים גדול יותר מהיקף ההעברות שהם מקבלים) החל מהעשירון הרביעי, בעוד שבחברה הערבית הן שליליות החל מהעשירון השביעי ובקרב היהודים החרדים ההעברות נטו הן שליליות רק בשני העשירונים העליונים. כלומר, משקי הבית המקבלים בהעברות ושירותים יותר מאשר הם משלמים במיסים מהווים כ-80% ממשקי הבית החרדים, כ-60% ממשקי הבית הערבים וכ-30% ממשקי הבית היהודים לא-חרדים.

שווי ממוצע של העברות נטו (העברות פחות מיסים) לפי מגזר ועשירוני הכנסה, במונחי 2018

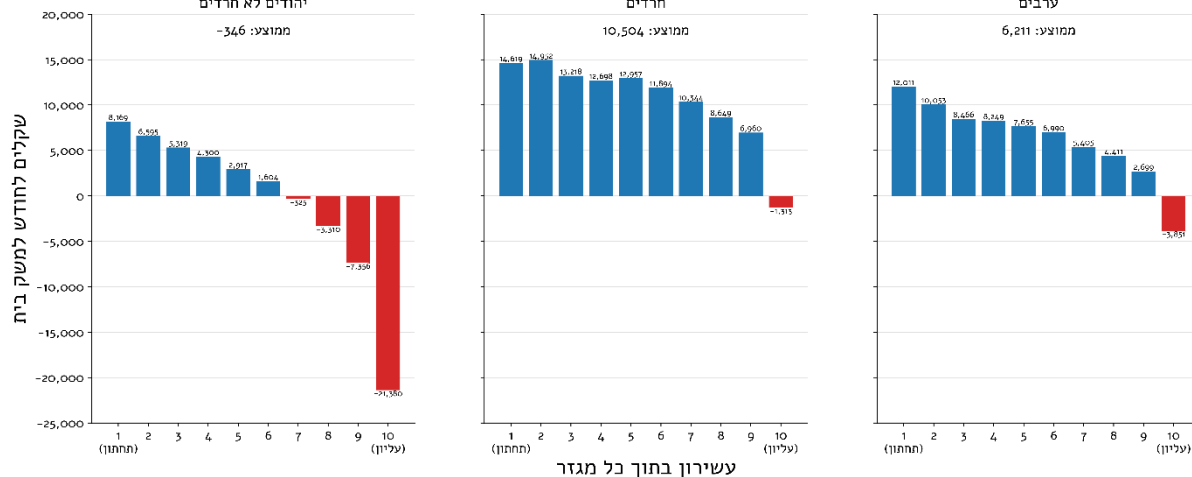
הכנסות המגזר הציבורי הרחב ממיסים - מיסי הכנסה על יחידים, ביטוח לאומי ומס בריאות, מע"מ, מס חברות, מע"מ פיננסי ומע"מ מלכ"רים, מיסי קנייה ובלו, ארנונה למגורים וארנונה אחרת, מיסי נדל"ן ומכסים. סך הכל: 405.47 מיליארדי שקלים
העברות המגזר הציבורי הרחב - בריאות, חינוך, העברות כספיות, שירותי רווחה, תחבורה ציבורית, דת, ספורט תרבות ופנאי, ודירור ציבורי. סך הכל: 267.74 מיליארדי שקלים

תרשים 5 מתאר גם כן שווי ממוצע של העברות נטו, אך הפעם כולל גם זקיפה של שירותים ציבוריים ותשתיות שהמגזר הציבורי הרחב מספק, כאשר הזקיפה לכל משק בית היא על בסיס הצריכה הכוללת (כספית ובעין) של משק הבית. בנספח הטכני מוצג הסבר מפורט לגבי החישוב האלטרנטיבי הזה. בעוד שבתרשים 4 אנו זוקפים יותר מיסים מהוצאות (בכ-138 מיליארד שקלים), בתרשים 5 אנו זוקפים יותר הוצאות ממיסים (בכ-20 מיליארד שקלים). תוצאה זו נגרמת בשל העובדה שחלק מתקציב המדינה ממומן בחוב ובהעברות שונות, אותן לא זקפנו למשקי הבית, כמפורט בהמשך המאמר ובנספח הטכני, ולא כל ההכנסות של המדינה הן ממיסים. כפי שניתן לראות, לאחר התחשבות בהוצאה על מוצרים ציבוריים והשקעה בתשתיות, ההעברות נטו למגזר החרדי חיוביות לכל עשירוני הכנסה, למעט העשירון העליון. במגזר הערבי ובמגזר היהודי הלא-חרדי העשירון העליון וארבעת העשירונים העליונים, בהתאמה, מתאפיינים בהעברה נטו שלילית. משק בית חרדי מתאפיין בהעברות נטו ממוצעות של כ-5,900 שקלים בחודש, בעוד שמשקי בית ערבים מתאפיינים בהעברות נטו ממוצעות של כ-10,100 שקלים בחודש, בעוד שמשקי בית יהודי לא-חרדי מתאפיין, בממוצע, בכמינוס 700 שקלים בחודש העברות נטו. חשוב לציין ששיטת הזקיפה המוצגת פה (זקיפה לפי צריכה) היא אחת מבין שלוש אלטרנטיבות לזקיפה של מוצרים ציבוריים (זקיפה לפי כמות הנפשות, זקיפה לפי הכנסה וזקיפה לפי צריכה), ובכל הקשור לצמצום אי-השוויון על ידי העברות נטו היא מצויה בתווך שבין זקיפה לפי נפשות (הצמצום הגדול ביותר של אי-השוויון) ובין זקיפה לפי הכנסה (הצמצום הקטן ביותר של אי-השוויון). שיטות אלו מפורטות בהרחבה בנספח הטכני.

העברות נטו (שווי העברות פחות מיסים) לפי מגזר ועשירוני הכנסה, כולל מוצרים ציבוריים והשקעה בתשתיות הנזקפים לפי צריכה, במונחי 2018

העברות הממשלה הרחבה - בריאות, חינוך, העברות כספיות, ביטחון לאומי, בטחון פנים ומשפט, תשתיות, שירותי רווחה, מחבורה ציבורית, דיוור ציבורי והוצאות מדינה אחרות. סך הכל: 44,648 מיליארד שקלים
 הבנסות הממשלה הרחבה ממיסים - מיסי הכנסה על יחידים, ביטוח לאומי ומס בריאות, מע"מ,
 מס חברות ומע"מ פיננסי, מיסי קנייה ובלו, ארנונה למגורים וארנונה אחרת, מיסי נדל"ן ומכסים. סך הכל: 405.47 מיליארד שקלים
 יהודים לא חרדים

ניתוח לפי חלוקות שונות לעשירוניים, כמו למשל בחלוקה של עשירוני הכנסה כפי שמחשבת הלמ"ס או בחלוקה לעשירוני הוצאה, מניב תוצאות דומות עבור התפלגות ההעברות נטו. חלק מחלוקות אלה מוצגות בנספח הטבני.

נדגיש כי הבחירה במשק הבית כיחידת הניתוח נבעה משתי סיבות עיקריות: ראשית, הפעילות הכלכלית העיקרית של הפרט מתקיימת ברמת משק הבית, הן בצד ההכנסה והן בצד ההוצאה. במילים פשוטות, במרבית משקי הבית הפעילות הכלכלית מתבססת על הכנסתם של כלל המפרנסים יחדיו. באופן דומה, משק הבית צורך מוצרי צריכה רבים כיחידה אחת, כמו למשל חופשה משפחתית, קופסת קוטג', או נסיעה ברכב. באופן כללי, החברה מתנהלת ברמת משק הבית ולא ברמת הפרט. ילדים אינם עובדים בעצמם ומשלמים מיסים (במדינות מפותחות), ולרוב בני זוג פועלים כיחידה כלכלית אחת. שנית, נתוני הסקר כוללים חתך-רוחב של האוכלוסייה בישראל בכל שנה, ולכן לא ניתן לבחון הוצאות והכנסות של פרט על פני זמן ובפועל יש בסקר ערבוב של ההכנסות וההוצאות, (וכתוצאה מכך של ההעברות נטו) בשלבי חיים שונים. לכן לא ניתן לבחון בצורה מהימנה כמה מס כל פרט משלם למדינה ומהו שווי השירותים וההעברות שהמדינה מעניקה לכל פרט, ולפיכך העדפנו להשתמש במשק הבית כיחידת המידה הבסיסית לניתוח זה.

פרק ג': התפלגות המיסים בין משקי הבית בישראל

בחלק זה של המאמר נציג את המיסים השונים הקיימים במדינת ישראל ואת אופן התפלגותם בין משקי הבית. נציג תחילה את התפלגות סך תשלומי המיסים בין משקי הבית ולאחר מכן נציג פילוח עבור מיסים ספציפיים, תוך דיון בנוגע להתחלקות הנטל של כל מס. אנו מתייחסים לתשלום המיסים נטו של משקי הבית, ללא התייחסות מיוחדת להטבות המס מהם נהנים משקי הבית, שכן הנתונים המופיעים בסקר מגלמים בתוכם את הטבות המס הרלוונטיות. פירוט נוסף נמצא בנספח.

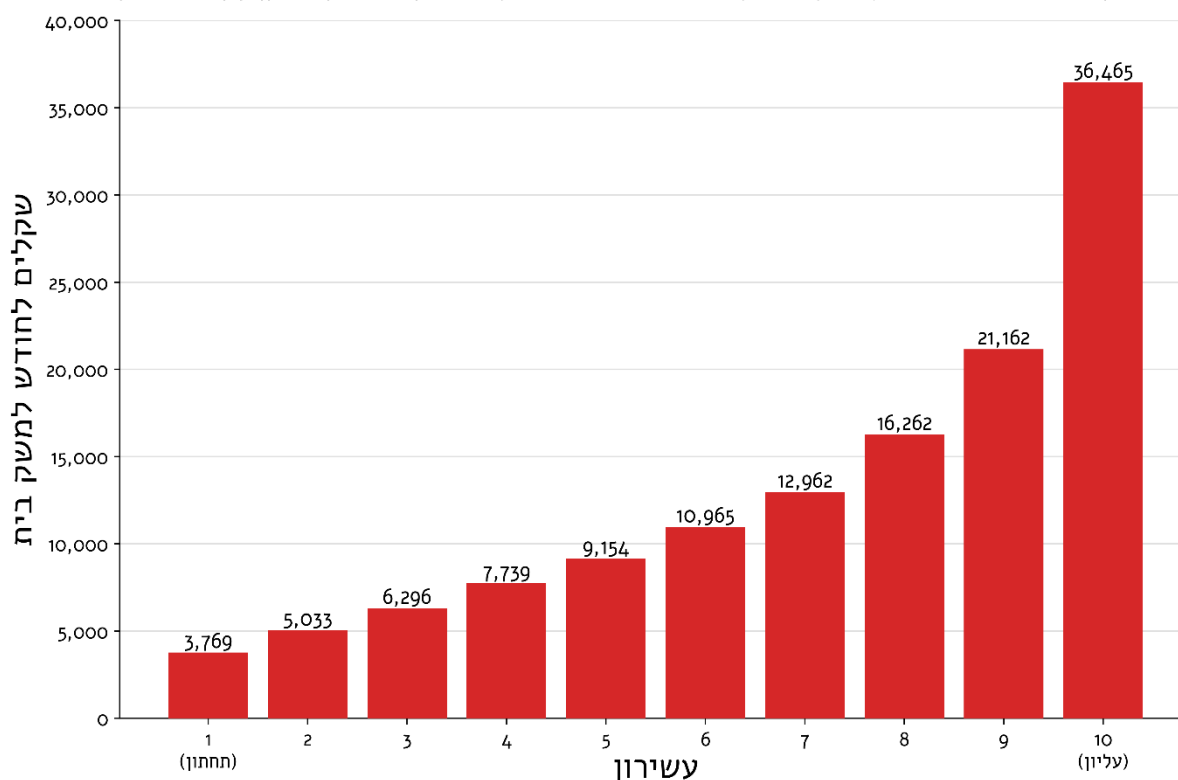
כלל תשלומי המיסים על ידי משקי הבית

בסך הכל, אנו זוקפים 96% מסך הכנסות המגזר הציבורי הרחב ממיסים (405.47 מיליארד שקלים). תרשים 6 מציג את סך נטל המס שמשלם משק בית לפי עשירון הכנסה, בשקלים לחודש. ניתן לראות שבעוד שמשקי הבית בעשירון ההכנסה העליון שילמו בממוצע כ-36,400 שקלים בחודש, משקי הבית בעשירון התחתון שילמו כ-3,800 שקלים.

תרשים 6

תשלום ממוצע של סך המיסים לפי עשירוני הכנסה, במונחי 2018

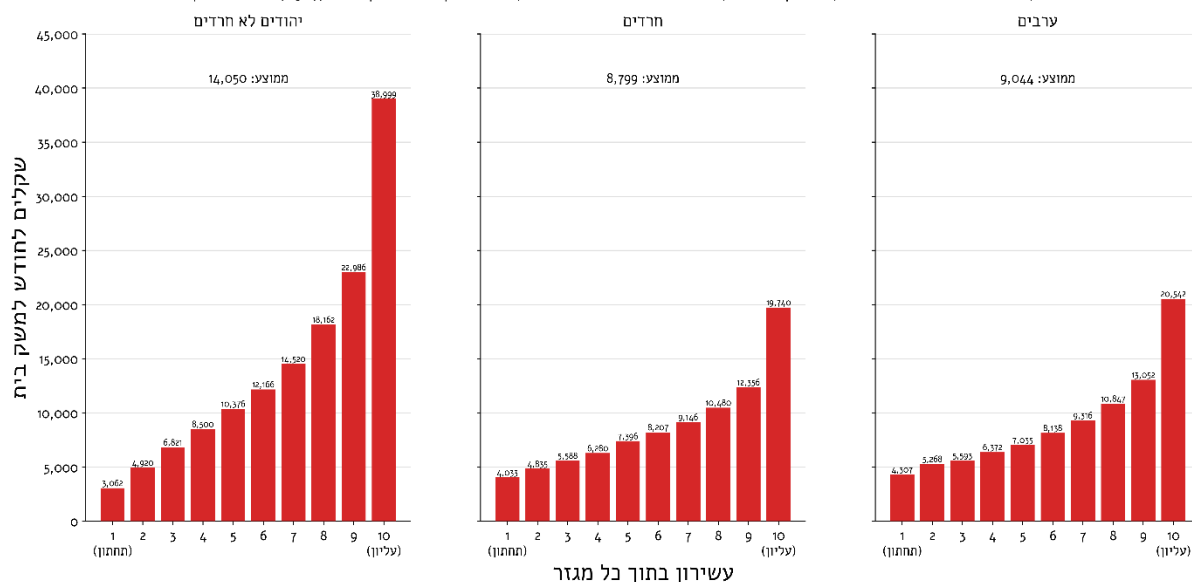
יחס שלושת העשירונים העליונים לשלושת התחתונים: 4.9
הכנסות המגזר הציבורי הרחב ממיסים - מיסי הכנסה על יחידים, ביטוח לאומי ומס בריאות, מע"מ, מס חברות, מע"מ פיננסי ומע"מ מלב"רים, מיסי קנייה ובלו, ארנונה למגורים וארנונה אחרת, מיסי נדל"ן ומכסים. סך הכל: 405.47 מיליארדי שקלים

תרשים 7 מציג את נטל המס הממוצע לפי מגזר ולפי עשירונים בתוך המגזר. משקי הבית היהודים הלא-חרדים משלמים יותר מיסים (כ-14,000 שקלים בחודש בממוצע) מאשר משקי הבית הערבים (כ-9,000 שקלים) והחרדים (כ-8,800 שקלים), והדבר בולט במיוחד בעשירון ההכנסה העליון בתוך כל מגזר.

תשלום ממוצע של סך המיסים לפי מגזר ועשירוני הכנסה, במונחי 2018

הכנסות המגזר הציבורי הרחב ממיסים – מיסי הכנסה על יחידים, ביטוח לאומי ומס בריאות, מע"מ, מס חברות, מע"מ פיננסי ומע"מ מלב"רים, מיסי קנייה ובלו, ארנונה למגורים וארנונה אחרת, מיסי נדל"ן ומכסים. סך הכל: 405.47 מיליארדי שקלים

ערה נפרט על התפלגות המיסים השונים.

מיסי הכנסה על יחידים

מיסי הכנסה המוטלים על הכנסות של יחידים היוו כ-21% מסך גביית המיסים בישראל בשנת 2018, או כ-96 מיליארד שקלים. מיסים אלו כוללים מס הכנסה מעבודה (91.4 מיליארד שקלים בשנת 2018) ומס דיבידנדים ורווח הון (4.11 מיליארד שקלים בשנת 2018).⁶ מס הכנסה על עבודה מורכב ממדרגות מס, כך ששיעור המס עולה ככל שהכנסת הפרט גבוהה יותר (רשות המסים, 2018).

הספרות המחקרית בנושא התחלקות נטל מס הכנסה מעבודה דלה, ומרבית העבודות מניחות כי נטל מס הכנסה מוטל במלואו על העובד (Congressional Budget Office 2021; Bigot et al. 2014). עם זאת, קיימות בחינות אמפיריות המראות כי ברמות הכנסה השונות (בדגש על הכנסות גבוהות) קיים מעבר מסוים של נטל המס מהעובד למעסיק, כך שנטל המס לא מוטל כולו על העובד (Bingley & Lanot, 2002; Hassett & Mathur, 2006).⁷ גם עבור מס דיבידנדים ורווח הון הספרות

⁶ לא ניתן להפריד בין תשלום מס הכנסה מעבודה לבין תשלום מס רווחי הון בסקר, והם מוצגים יחד תחת המשתנה של "מס הכנסה". כמו כן, הנתון המופיע בסקר הוא התשלום בפועל של משק הבית כמס הכנסה, לאחר התחשבות בהטבות מס שונות (במו למשל נקודות זיכוי).

⁷ לצורך הדוגמה, ניתן לחשוב על עובדת בשכר גבוה (ולכן מדרגת מס גבוהה) שחברה מתחרה מנסה לגייס אותה לשורותיה. שינוי גדול יחסית בשכר ברוטו (לפני מס הכנסה) יכול להסתכם בשינוי קטן בשכר נטו (לאחר מס הכנסה). בהתאמה, סביר להניח כי החברה המעוניינת בשירותיה מודעת לכך, ולכן תגדיל את השכר ברוטו שהיא מציעה לאותה עובדת, ובפועל נטל מס הכנסה יחולק בין העובדת לבין החברה.

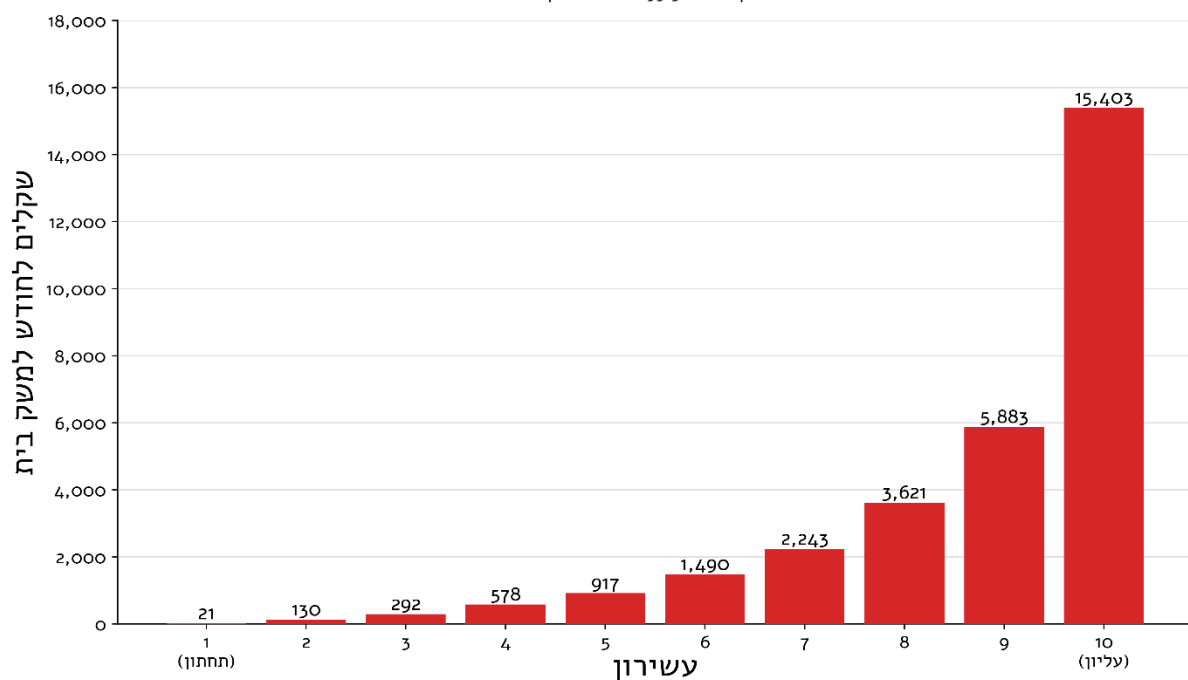
המחקרית מצומצמת ביותר, ומעט המחקרים שבדקו את הנושא מוצאים כי נטל המס מוטל כמעט במלואו על הנישום. לאור זאת, בניתוח המרכזי הנחנו כי נטל מס ההכנסה מוטל במלואו על העובד, אך ביצענו מבחני רגישות להתפלגות תשלום מס הכנסה תחת הנחות שונות על התפלגות הנטל. אין הבדל משמעותי בתוצאות, ופירוט מלא נמצא בנספח הטכני.

מנתוני הסקר, סך גביית מס ההכנסה ורווח הון היא 73.33 מיליארד שקלים. על מנת להתאים אומדן זה לנתון המנהלי הידוע לפי הקבצי פיסקלי דיגיטלי של משרד האוצר (95.51 מיליארד שקלים), הכפלנו את תשלום המס עבור כל משק בית ביחס בין הנתון הפיסקלי לאומדן מהסקר. תרשים 8 מראה את התשלום הממוצע של מיסים אלו למשק בית, לפי עשירוני הכנסה. ניתן לראות שמשקי בית בעשירון ההכנסה העליון שילמו כ-15,400 שקלים בחודש בממוצע – כמעט פי שלושה בהשוואה לעשירון התשיעי. לעומת זאת, בעשירונים הנמוכים כמעט ולא שילמו מיסים אלו, ומשקי הבית בעשירון התחתון שילמו בממוצע 21 שקלים בחודש בלבד.

תרשים 8

תשלום ממוצע של מס הכנסה ורווחי הון לפי עשירוני הכנסה, במונחי 2018

יחס שלושת העשירונים העליונים לשלושת התחתונים: 56.2
סך הכל: 95.51 מיליארדי שקלים

מס ערך מוסף

מס ערך מוסף (מע"מ) היווה כ-23% מכלל גביית המיסים בשנת 2018 (כ-99 מיליארד שקלים). המע"מ מוטל על כלל המוצרים והשירותים, למעט החרגות מיוחדות (כגון פירות וירקות ורכישות באילת), והחל משנת 2015 שיעורו הוא 17%. כפי שמרמז שמו, המע"מ מוטל על הערך המוסף שכל שבילב בשרשרת הייצור והאספקה מוסיף למוצר או לשירות. השלבים השונים בשרשרת מקזזים את המע"מ שהם משלמים כאשר בסוף השרשרת נמצא מי שצורך בפועל את המוצר ומשלם את המע"מ ללא אפשרות קיזוז. לפי הספרות המחקרית (Benedek et al. 2015; Benzarti et al. 2020; Buettner & Madzharova 2021), נראה כי נטל המע"מ נופל במלואו על הצרכן. על מנת לזקוף את תשלום המע"מ למשקי הבית, זיהינו מנתוני הצריכה של כל משק

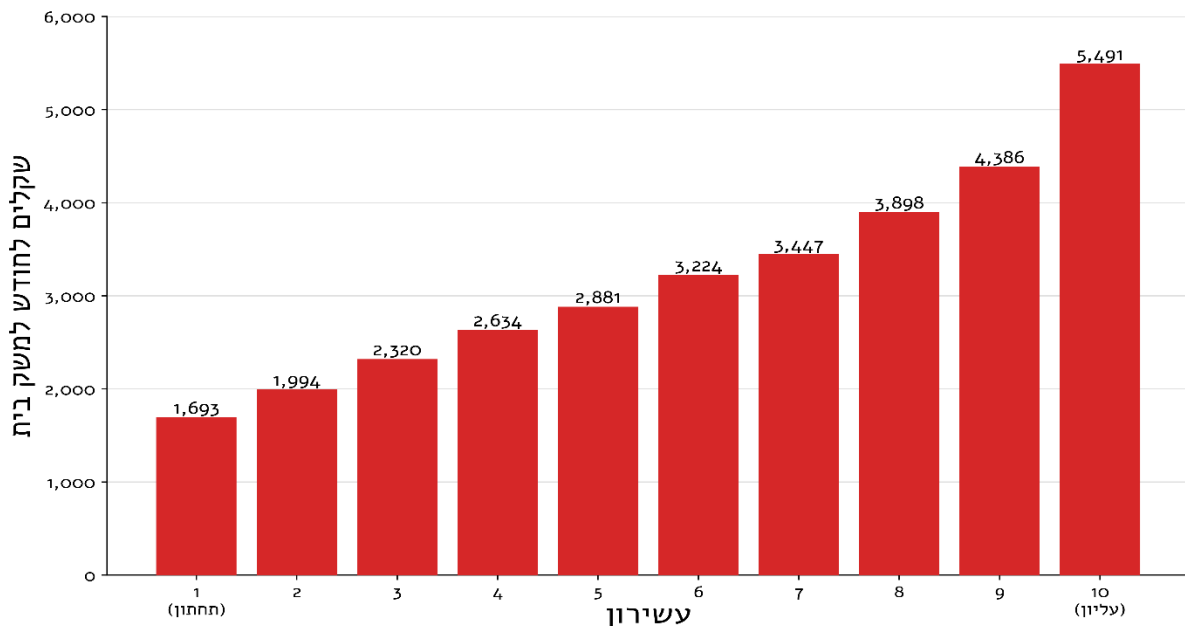
בית את ההוצאות עליהן מוטל מע"מ, וחישבנו את סך המע"מ ששולם על בסיס הוצאה זו. במקרה של מע"מ (ומיסי קנייה אחרים) ביצענו מבחני רגישות שמראים כי אין הבדל רב בתוצאות גם במקרה של שינוי משמעותי בהנחות. פירוט נוסף נמצא בנספח הטכני.

אומדן סך גביית המע"מ לפי הסקר הסתכם ב-73.97 מיליארד שקלים.⁸ על מנת להתאים אומדן זה לנתון המנהלי הידוע (99.44 מיליארד שקלים) ניפחנו את ההוצאה על המע"מ ביחס ביניהם עבור כל משק בית. כמתואר בתרשים 9, משקי הבית בעשירון ההכנסה העליון שילמו כ-5,500 שקלים בחודש על מע"מ בממוצע, בעוד שמשקי הבית בעשירון התחתון שילמו כ-1,700 שקלים, והתשלום עולה בצורה רציפה בכל שעולים בעשירוני ההכנסה.

תרשים 9

תשלום ממוצע של מע"מ לפי עשירוני הכנסה, במונחי 2018

יחס שלושת העשירונים העליונים לשלושת התחתונים: 2.3
סך הכל: 99.87 מיליארדי שקלים

דמי ביטוח לאומי ודמי ביטוח בריאות ממלכתי

דמי ביטוח לאומי ודמי ביטוח בריאות היוו כ-17% מסך הכנסות המגזר הציבורי הרחב ממיסים בשנת 2018 (כ-70 מיליארד שקלים). תשלום דמי הביטוח הלאומי ודמי ביטוח הבריאות (להלן: דמי ביטוח לאומי ובריאות) הוא חובה חוקית עבור כל אזרח בישראל מגיל 18 ועד גיל הפרישה (מלבד מספר מועט של מקרים חריגים). דמי ביטוח לאומי ובריאות מחושבים לפי הכנסה ומעמד תעסוקתי (שכיר, עצמאי או בלתי מועסק). רוב המועסקים בישראל הם שכירים, כאשר החוק קובע שיעורי הפרשות שונים (בהתאם לגובה ההכנסה) עבור שכירים "מצד העובד" ו-"מצד המעסיק". בפועל, הספרות המחקרית מראה כי חלוקה זו היא וירטואלית בלבד, שכן בדומה לעצמאיים (המהווים גם את העובד וגם את המעסיק) העובדים השכירים משלמים בפועל

⁸ אומדן החסר נובע מדיווח חסר של הוצאות לצריכה בסקר, הקיים גם בסקרים אחרים בעולם. ראו למשל הערה של ה-Institute for Fiscal Studies ממחקר על התפלגות מע"מ בבריטניה: "ישנו דיווח חסר על הוצאות נושאות מע"מ בסקר הוצאות. לכן, הכפלנו הוצאות אלה ב-1.4 על מנת להתאים לחשבונות לאומיים" (Crossley et al., 2011).

גם את צד המעסיק (Congressional Budget Office, 2021; Fullerton & Metcalf, 2002), כמפורט בהרחבה בנספח הטבני. עבור בלתי-מועסקים אנו מניחים כי המס מוטל כולו על הנישום, שכן לא קיים מעסיק המשפיע על משכורתו.

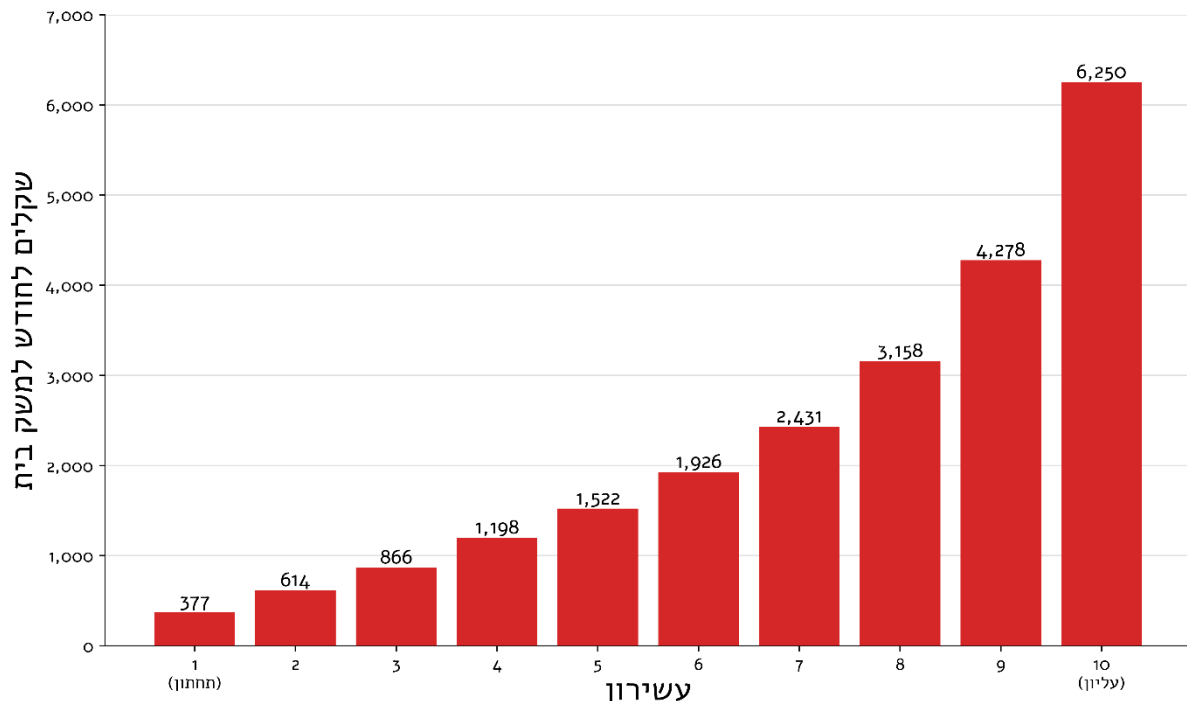
נוסף על הממצאים המחקריים, תימוכין נוסף לכך שנטל דמי הביטוח לאומי מוטל על העובדים ניתן למצוא במערכת המס והרווחה של מספר מדינות מפותחות, לרבות דנמרק, אוסטרליה וניו-זילנד. מדינת הרווחה הנרחבת של דנמרק, למשל, ממומנת באופן בלעדי על ידי מס הכנסה על יחידים (אשר, כמסבר לעיל, נטל המס שלו מוטל על העובדים), כאשר אין מס נפרד עבור ביטוח סוציאלי ואין חלוקה בין עובד למעסיק. שיעור המס מתוך עלות העבודה עבור עובד רווק ללא ילדים בעל השכר הממוצע בדנמרק ונורבגיה זהה, אך החלוקה הפנימית בדנמרק מורכבת ממס הכנסה בלבד בעוד שבנורבגיה אותו שיעור מס כולל מתחלק בין מס הכנסה, דמי ביטוח לאומי ועובד ודמי ביטוח לאומי מעסיק.

לפי הסקר אנו מוצאים שמשקי הבית בישראל שילמו 65.86 מיליארד שקלים עבור דמי ביטוח לאומי ובריאות ב-2018 (כולל חישוב תשלום המעסיקים עבור שכירים שביצענו), בעוד שלפי נתוני הביטוח הלאומי סך התשלום היה 70.66 מיליארד שקלים (המוסד לביטוח לאומי, 2018). כדי להתאים בין ממצאי הסקר לנתון הפיסקלי ניפחנו את ההוצאה על תשלום דמי ביטוח לאומי ובריאות ביחס ביניהם עבור כל משק בית. בתרשים 10 ניתן לראות שבעוד שמשקי הבית בעשירון ההכנסה העליון שילמו כ-6,300 שקלים בחודש בממוצע, משקי הבית בעשירון התחתון שילמו כ-400 שקלים.

תרשים 10

תשלום ממוצע של דמי ביטוח לאומי ובריאות לפי עשירוני הכנסה, במונחי 2018

יחס שלושת העשירונים העליונים לשלושת התחתונים: 7.4
סך הכל: 70.66 מיליארדי שקלים

מס חברות, מיסי נדל"ן, מע"מ פיננסי ומע"מ מלב"רים

מס חברות הוא מס ישיר הנגבה מרווחי הפירמות, ושיעורו בישראל עומד על 23% מרווחי החברה החל משנת 2018 (אגף הכלכלנית הראשית, 2020), אם כי יש גם שיעורים מופחתים, למשל במסגרת חוק עידוד השקעות הון. מס החברות היווה כ-10% מסך הכנסות הממשלה הרחבה ממיסים בשנת 2018 (כ-43 מיליארד שקלים). שאלת ההתחלקות הכלכלית של מס חברות על פני השחקנים השונים במשק מעסיקה כלכלנים מזה זמן רב (Auerbach 2006; The Economist 2021), כשמחקרים עדכניים יותר מצאו כי נטל המס מתחלק בין העובדים, בעלי ההון והצרכנים (Suárez Serrato & Zidar, 2016). מסקירת הספרות שביצענו (Congressional Budget Office, 2021; Fuest, 2015), כמפורט בנספח הטכני, מסקנתנו היא כי מס החברות מתחלק באופן שווה בין הצרכנים, העובדים ובעלי ההון. במילים פשוטות, אנו מסיקים מהספרות שמס החברות מוביל לעליית מחירים של מוצרי החברה, לירידה במשכורת של עובדיה ולירידה ברווחים של מחזיקי המניות שלה. מכיוון שכל גורם נושא בשליש מנטל מס החברות, כל אחד מהשלישים של נטל המס חושב לפי חלקו היחסי של כל משק בית בצריכה, בהכנסות מעבודה ובהכנסות מהון.⁹

בישראל מוטלים מספר מיסי נדל"ן, כשעיקרם הם מס שבח ומס רכישה. בשנת 2018 תקבולי מיסים אלה הסתכמו בכ-11 מיליארד שקלים, או כמעט 3% מסך גביית המיסים. בסקר אנו מזהים כ-1.8 מיליארד שקלים, ואת היתרה השלמנו בעזרת זקיפה ביחס להכנסה מהון, כולל הכנסה זקופה מדירת מגורים. במילים אחרות, הפער בין סך המיסים בנתונים המנהליים לבין המיסים שאנו מזהים בסקר חולק בין משקי הבית לפי חלקם היחסי בהכנסה מהון. פירוט נוסף נמצא בנספח הטכני.

נוסף על מס החברות, קיימים בישראל גם מע"מ פיננסי ומע"מ מלב"רים. מדובר במס שכר המוטל בשיעור של 17% מהשכר ברוטו של עובדי חברות פיננסיות (בנקים וחברות ביטוח) ובשיעור של 8.5% על מלב"רים. גביית מע"מ על אספקת שירותים פיננסיים היא פרוצדורה מסובכת למדי ולא נעשית בישראל. על מנת לא להפלות במיסוי חברות לא-פיננסיות, נגבה מחברות פיננסיות מע"מ פיננסי, ותקבוליו בשנת 2018 היו מעט יותר מ-3 מיליארד שקלים. בנוסף אליו, נגבה מהמלב"רים מס בסך של כ-12 מיליארד שקלים. בדומה למס החברות, הנחנו שנטל המע"מ הפיננסי והמלב"רים מתחלק באופן אחיד בין הצרכנים, העובדים ובעלי ההון, כמפורט בנספח הטכני.

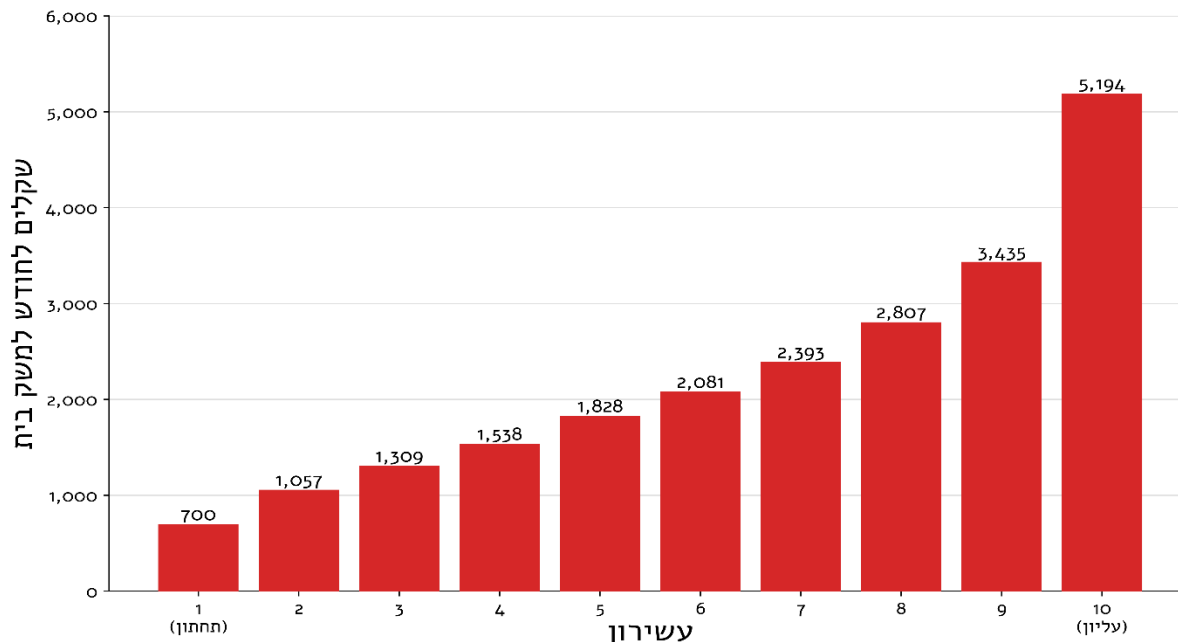
בסך הכל זקפנו כ-69.79 מיליארד שקלים של מס חברות, מיסי נדל"ן ומע"מ פיננסי ומלב"רים.

תשלומי מיסים אלו עולים עם עשירוני ההכנסה, ומתוארים בתרשים 11, כאשר משקי הבית בעשירון ההכנסה העליון שילמו כ-5,200 שקלים בחודש בממוצע, ובעשירון התחתון כ-700 שקלים.

⁹ מס החברות האפקטיבי בישראל לא אחיד, כך שחברות מייצאות משלמות מס חברות נמוך יותר בהשוואה לחברות שאינן מייצאות (כדוגמת בנקים וחברות ביטוח). החישוב המוצג לעיל הוא קירוב שאיננו מתחשב בהתפלגות הענפית של מס החברות ובהשפעות האפשריות של התפלגות זו על הנשיאה בנטל (Mazirov et al., 2021). כמו כן, חלק ממס החברות בישראל משולם על ידי תושבים זרים המחזיקים בבעלות על הון בישראל, כפי שחלק ממסי החברות בעולם משולמים על ידי תושבים ישראלים המחזיקים הון במדינות אחרות. בנייתו במסגרת מאמר זה אנו מניחים שההשפעות הללו בקירוב מקזזות זו את זו.

תשלום ממוצע של מס חברות, מיסי נדל"ן ומע"מ פיננסי ומלכ"רים לפי עשירוני הכנסה, במונחי 2018

יחס שלושת העשירונים העליונים לשלושת התחתונים: 3.7
סך הכל: 69.79 מיליארדי שקלים

מיסי קנייה ובלו

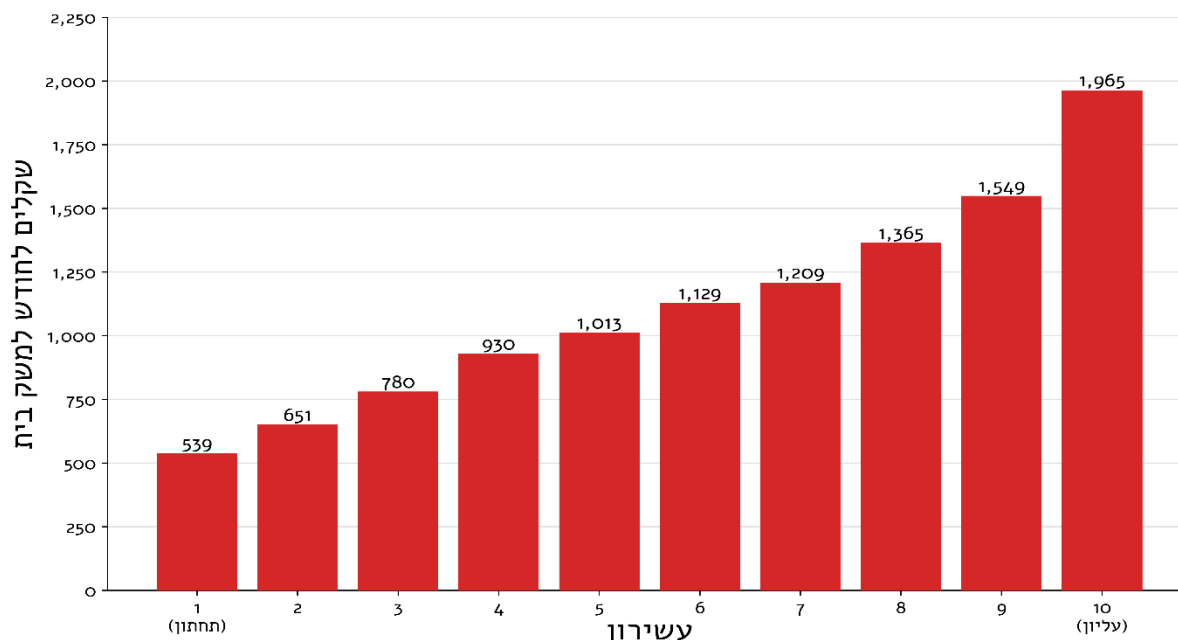
נוסף על המע"מ, קיימים בישראל גם מיסי קנייה על רכישת מוצרים ספציפיים: מס דלק (בלו), מס רכישת רכב, מס על טבק ומס על אלכוהול. גביית מיסים אלה היוותה כ-8% מתוך סך גביית המיסים בשנת 2018 (כ-35 מיליארד שקלים). מעבר להכנסה עבור המגזר הציבורי הרחב, חלק ממיסי הקנייה נועדו לצמצום פעילות בלתי רצויה בחברה ולצמצום החצנות שליליות. למשל, על מנת להפחית את העישון והשפעותיו הבריאותיות השליליות, המדינה מטילה מס על מוצרי טבק, הגורם לעליית המחיר ולכן להפחתת הצריכה (דיון מורחב בנושא נמצא בנספח הטכני). הספרות המחקרית מראה כי מיסי הקנייה מוטלים במלואם על הצרכן (Gehrsitz et al. 2020; Gruber and Koszegi 2004; Kenkel 2005; Marion and Muehlegger 2008, 2011; Schweitzer and Taylor 2008, 2011). בסך הכל זקפנו כ-34.8 מיליארד שקלים במיסים אלו, לפי הפירוט הבא: 17.18 עבור מס בלו, 10.5 מיליארד שקלים עבור מס קניית רכב, 6.13 מיליארד שקלים עבור מס טבק וסיגריות ו-0.96 מיליארד שקלים עבור מס אלכוהול.¹⁰ עבור מס הבלו קיים דיווח חסר בסקר, ועל כן אמדנו את ההוצאה על דלק באמצעות רגרסיה לינארית ממושקלת, כמפורט בהרחבה בנספח הטכני.

כמוצג בתרשים 12, משקי הבית בעשירון ההכנסה העליון שילמו כ-2,000 שקלים בחודש בממוצע על בלו ומיסי קנייה, ומשקי הבית בעשירון התחתון שילמו כ-500 שקלים.

¹⁰ מס בלו על דלק נגבה גם עבור הרשות הפלסטינית, ובשנת 2018 סעיף זה הסתכם בכמעט 3 מיליארד שקלים. את החלק הזה בבלו, שבסופו של דבר מועבר לרשות הפלסטינית ולא תורם להגדלת העברות הממשלה למשקי הבית בישראל, לא זקפנו למשקי הבית.

תשלום ממוצע של מיסי קנייה ובלו לפי עשירוני הכנסה, במונחי 2018

יחס שלושת העשירונים העליונים לשלושת החתונים: 2.5
סך הכל: 34.77 מיליארדי שקלים

ארנונה למגורים וארנונה אחרת

סך גביית הארנונה ברשויות המקומיות (עיריות, מועצות מקומיות ומועצות אזוריות) היווה בשנת 2018 כ-6% מסך גביית המיסים (כ-27 מיליארד שקלים). גביית הארנונה מתחלקת לארנונה למגורים בסך כ-12 מיליארד שקלים וארנונה אחרת (בעיקר עסקית) בסך כ-15 מיליארד שקלים. בספרות המחקרית קיימות שתי גישות לגבי מיסי רשויות מקומיות (ארנונה): הראשונה היא שהם מהווים מעין "אגרת שימוש" עבור שירותי הרשויות המקומיות, כאשר הרשויות גובות מס זה כדי לממן את פעילותן. השנייה היא כי מדובר במס על הון (בעיקר נדל"ן). ברוב המדינות המפותחות אין חלוקה לארנונה למגורים וארנונה אחרת וגובה המס נקבע בעיקר לפי שווי הנכס.

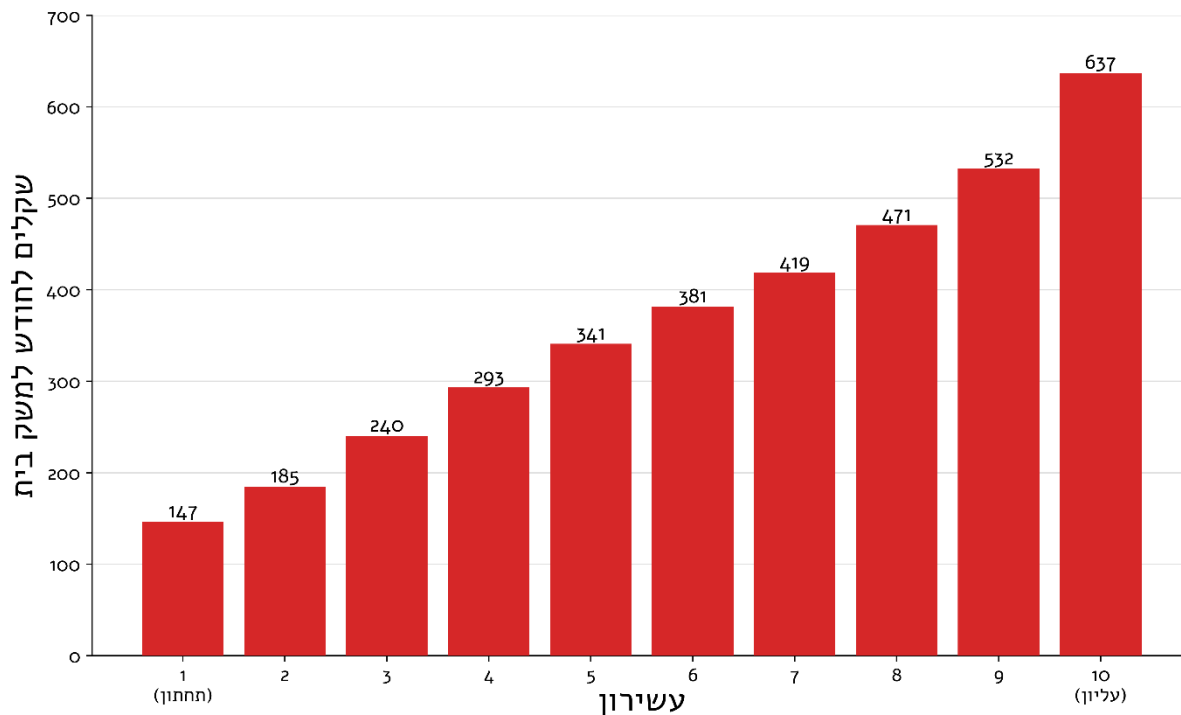
המצב בישראל ייחודי, שכן המס נגבה לפי שטח הנכס וישנה הפרדה בין גביית ארנונה למגורים לבין גביית ארנונה אחרת (הנגבית בעיקר מעסקים). הארנונה למגורים מוטלת בתעריפים נמוכים יחסית, שאינם מספיקים לכיסוי כלל הוצאות הרשות המקומית על שירותים לתושבים המתגוררים ברשות (פיטוסי, יקיר ושראל, 2015). לעומת זאת, הארנונה האחרת גבוהה בהרבה מעלות השירותים שהרשויות המקומיות מספקות לעסקים, ולמעשה ההכנסות מארנונה אחרת מסבסדת את השירותים לתושבים.

בהתאם למחקרים קודמים, מסקנתו היא שבכל הקשור לארנונה למגורים הנטל נופל במלואו על משק הבית ששילם את הארנונה. לגבי ארנונה אחרת, כיוון שהיא מוטלת בעיקרה על עסקים, אנו מניחים כי היא משפיעה על התשואה העסקית, שכן העובדים בעסקים ומחירי המוצרים והשירותים – בדומה למס החברות (Oates & Fischel, 2016; Zodrow, 2007). בנספח הטכני מוצג פירוט נוסף.

בתרשים 13 ניתן לראות את התפלגות תשלומי מיסי הארנונה למגורים. בעוד שמשקי הבית בעשירון ההכנסה העליון שילמו כ-640 שקלים בחודש בממוצע, אלו בעשירון התחתון שילמו כ-150 שקלים.

תשלום ממוצע של ארנונה למגורים לפי עשירוני הכנסה, במונחי 2018

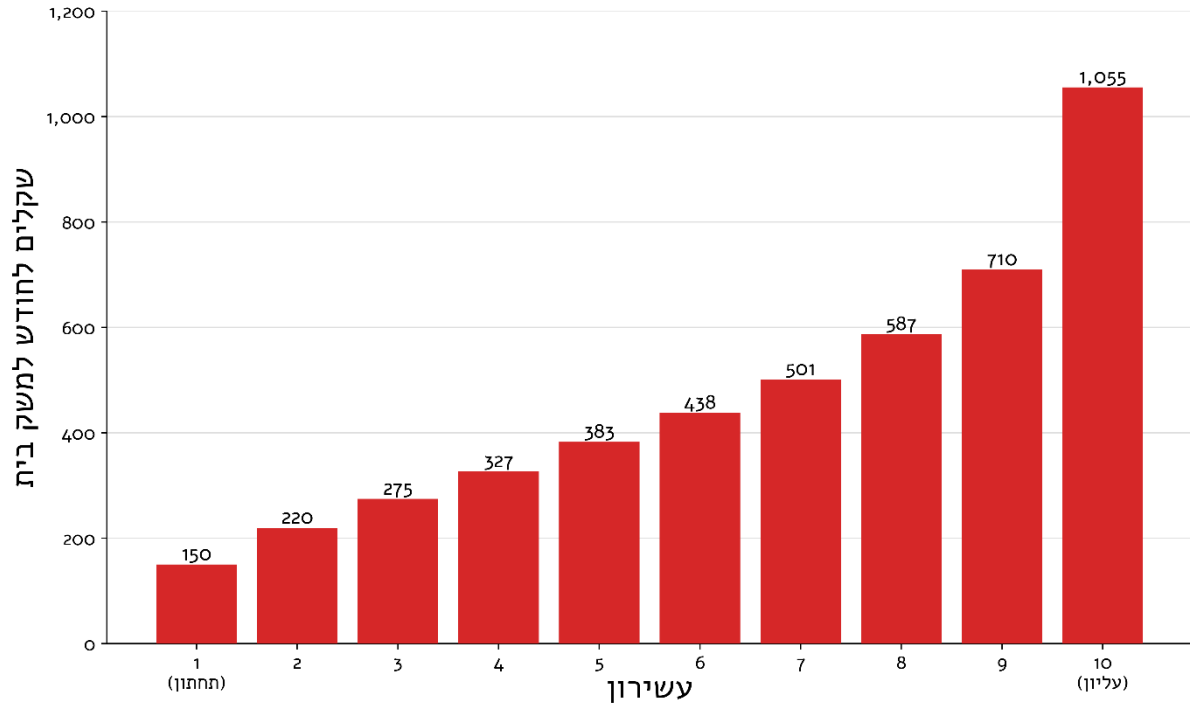
יחס שלושת העשירונים העליונים לשלושת התחתונים: 2.9
סך הבל: 11.39 מילארדי שקלים

תרשים 14 ניתן לראות את התפלגות תשלומי מיסי הארנונה האחרת (בעיקר ארנונה עסקית). בעוד שמשקי הבית בעשירון ההכנסה העליון שילמו כ-1,060 שקלים בחודש בממוצע, משקי הבית בעשירון התחתון שילמו כ-150 שקלים.

תשלום ממוצע של ארנונה עסקית לפי עשירוני הכנסה, במונחי 2018

יחס שלושת העשירונים העליונים לשלושת התחתונים: 3.6
סך הכל: 14.51 מיליארדי שקלים

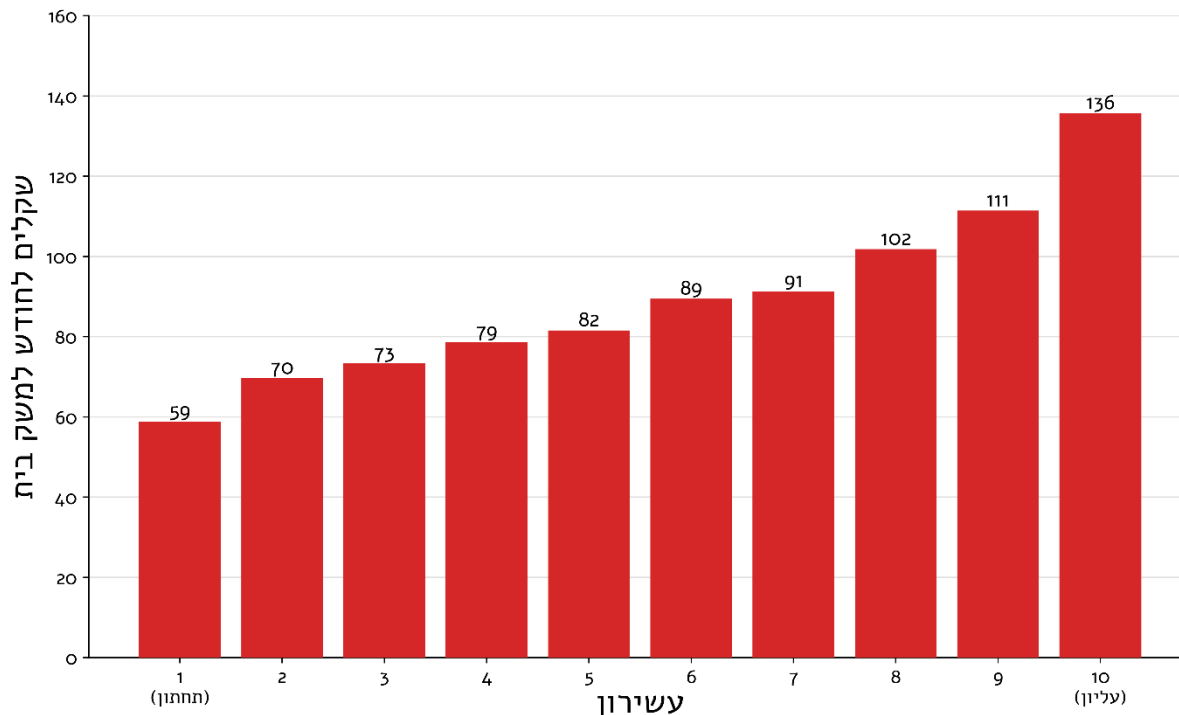

מכסים ואגרות

מדינת ישראל מטילה מכס על חלק מהמוצרים המיובאים ממדינות אחרות. סך התקבולים מהמכסים בשנת 2018 עמד על כמעט 3 מיליארד שקלים, אך הנטל הכלכלי העיקרי של מכסים הוא במניעת וצמצום ייבוא וייקור מוצרים מקומיים. אמידת נטל זה חורגת ממסגרת המחקר הנוכחי, וזקפנו רק את עלותם החשבונאית של המכסים (משמע את העלות של המכס ללא התחשבות בהשפעה שלו על מחירי המוצרים). כדי לבצע את הזקיפה, חישבנו את סך הצריכה של מוצרים עליהם מוטלים מכסים עבור כל משק בית, וחילקנו את סך ההכנסות ממכסים לפי החלק היחסי של צריכת משק הבית מסך ההכנסה ממכסים. כפי שניתן לראות בתרשים 15, תשלום העלות החשבונאית של המכסים מתחלק באופן אחיד למדי בין עשירוני ההכנסה.

תשלום ממוצע של מכסים לפי עשירוני הכנסה, במונחי 2018

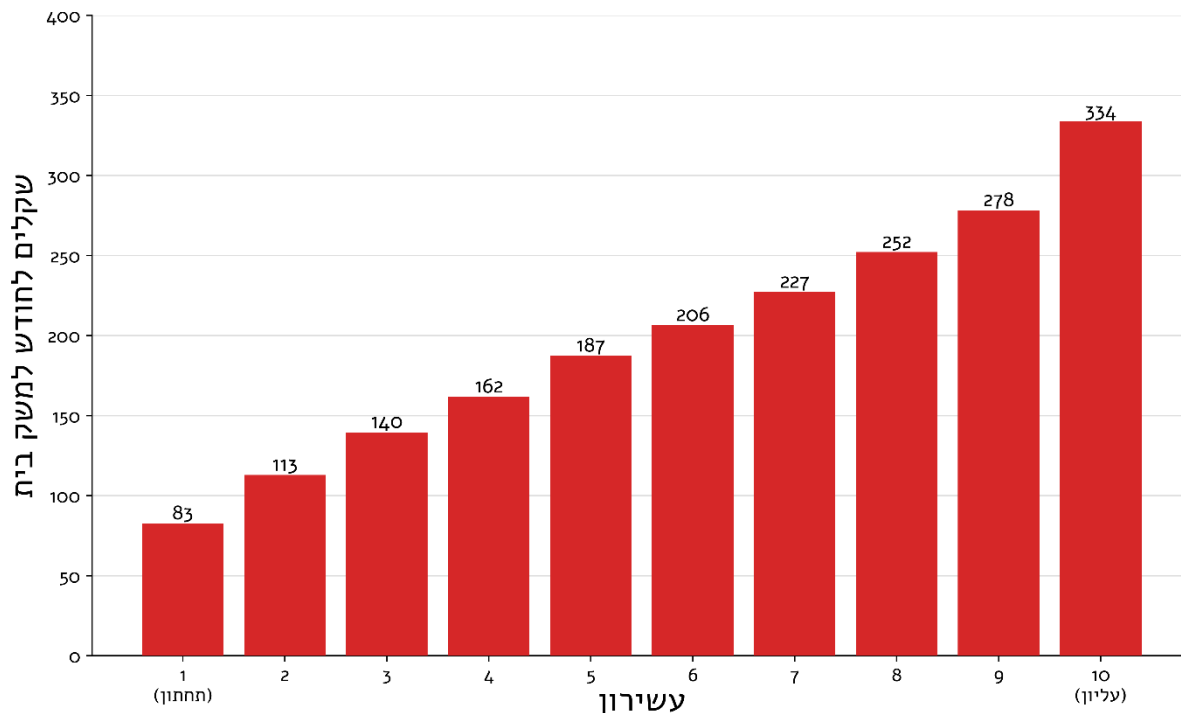
יחס שלושת העשירונים העליונים לשלושת התחתונים: 1.7
סך הכל: 2.79 מיליארדי שקלים

תשלומי אגרות הסתכמו בשנת 2018 בכ-6.2 מיליארד שקלים. אגרה היא תשלום שהמדינה מטילה על צריכת שירות מדינתי כלשהו, בדרך כלל במטרה לתמחר את עלויותיו. לפי היגיון זה, אין צורך לזקוף את האגרות למשקי הבית כמס, שכן הם מהווים תשלום עבור מוצר או שירות שנבחר על ידי משקי הבית. למרות זאת, נראה כי הקשר בין עלות האגרה לעלות השירות הוא חלש (למשל: אגרת רישיון רכב, המהווה חלק ניכר בהכנסות מאגרות, גבוהה בהרבה מעלות השירות הניתן בעת חידוש רישיון הרכב), ולכן סביר כי אגרה מהווה ברובה מס המוטל על צרכני שירותים ממשלתיים שונים. חלק לא מבוטל מהאגרות משולם על ידי עסקים, וכך נטל האגרות מחולק בין עסקים וצרכנים לפי מאפייני ההיצע והביקוש בשוק שבהם פועלים העסקים. לפיכך, זקפנו את חלק האגרות שאנו מזדהים בסקר במלואן למשק הבית לפי התשלום עליהן, ואת החלק הנותר שמשלמים עסקים זקפנו בדומה למס חברות (שליש צרכנים, שלישי הון, שלישי עבודה). כמוצג בתרשים 16, בנספח הטכני מוצג פירוט נוסף. התשלום הממוצע עבור אגרה עולה ככל שעשירון ההכנסה גבוה יותר.

תשלום ממוצע של אגרות לפי עשירוני הכנסה, במונחי 2018

יחס שלושת העשירונים העליונים לשלושת התחתונים: 2.6
 סך הכל: 6.19 מיליארדי שקלים

הכנסות נוספות

למדינת ישראל הכנסות שוטפות ממקורות נוספים שאינם מיסים, כגון מכירת שירותים למשקי הבית (תשלומי הורים לבתי-הספר, לדוגמה), הלוואות לכיסוי הגירעון השוטף בתקציבו, סניוראז' (Seigniorage) מיצירת כסף, מענקים מממשלות זרות, הכנסות מהון בבעלות הממשלה (הכנסות מחכירת קרקעות, לדוגמה) ועוד. מכל אלו, רק סְנִיּוֹרָאז' (באנגלית: Seigniorage) מהווה הלכה למעשה מיסוי, אך היקף ההכנסות ממנו זניח. לכן, לא זקפנו למשקי בית הכנסות אלה. דיון מפורט יותר עבור סעיפים אלה מופיע בנספח הטכני. סך ההכנסות האלו עמד בשנת 2018 על כ-62 מיליארד שקלים.

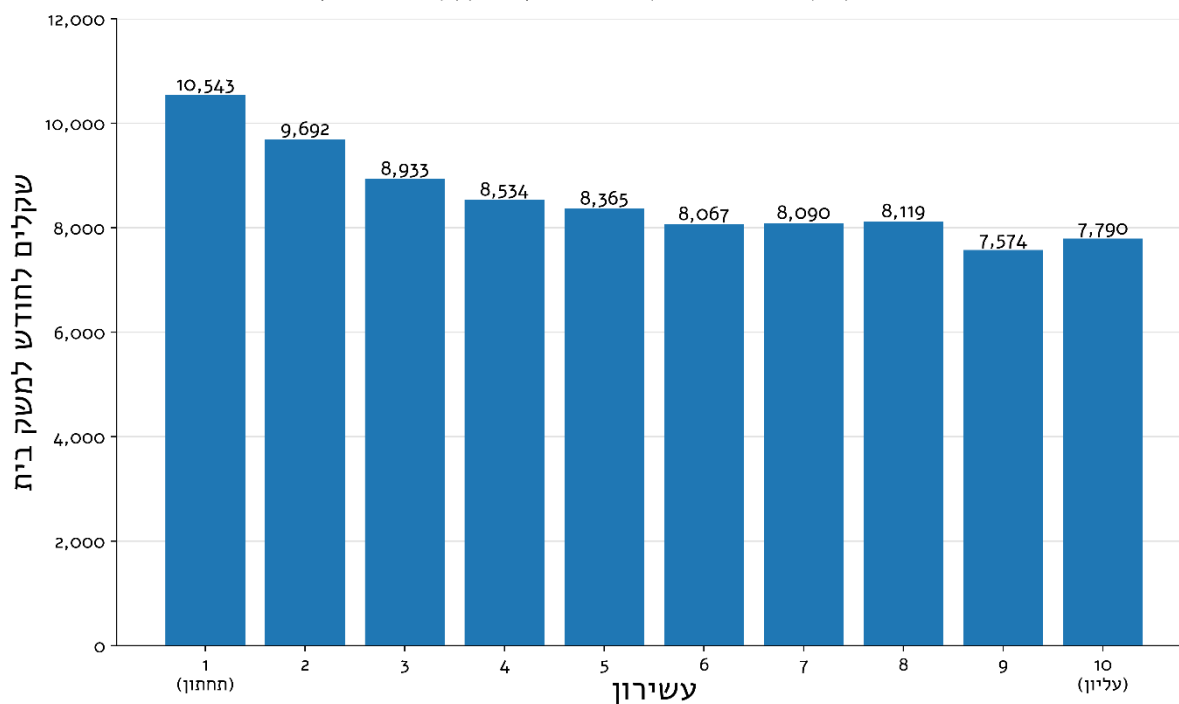
פרק ד': הוצאות המגזר הציבורי הרחב והתפלגותן בין משקי הבית בישראל

נראה כעת כיצד הוצאות המגזר הציבורי הרחב (העברות, שירותים, סובסידיות ועוד) מתפלגים בין משקי הבית. תרשים 17 מציג את התפלגות סך הוצאות המגזר הציבורי הרחב שאנו זוקפים בניתוח המרכזי במאמר זה – חינוך ציבורי, סבסוד חינוך אקדמי, בריאות ציבורית, רווחה, תחבורה ציבורית, דיור ציבורי, תרבות ספורט פנאי ודת – לפי עשירוני הכנסה. בסך הכל, אנו זוקפים בניתוח המוצג בפרק זה 50.6% מסך הוצאות המגזר הציבורי הרחב (267.7 מיליארד שקלים), אם כי במבחני רגישות ובנספח הטכני אנו זוקפים הוצאות נוספות. ניתן לראות שהוצאות המגזר הציבורי הרחב מתפלגות באופן יחסית אחיד בין העשירונים. שני עשירוני ההכנסה התחתונים מקבלים יותר מהעשירונים העליונים, אולם הפער אינו גדול במיוחד, וכפי שנראה בהמשך, הוא קשור בין היתר לגודלם היחסי של משקי הבית בעשירונים השונים.

תרשים 17

שווי ממוצע של סך ההעברות לפי עשירוני הכנסה, במונחי 2018

יחס שלושת העשירונים העליונים לשלושת התחתונים: 0.8
העברות המגזר הציבורי הרחב – בריאות, חינוך, העברות כספיות, שירותי רווחה,
תחבורה ציבורית, דת, ספורט תרבות ופנאי, ודיור ציבורי. סך הכל: 267.74 מיליארדי שקלים

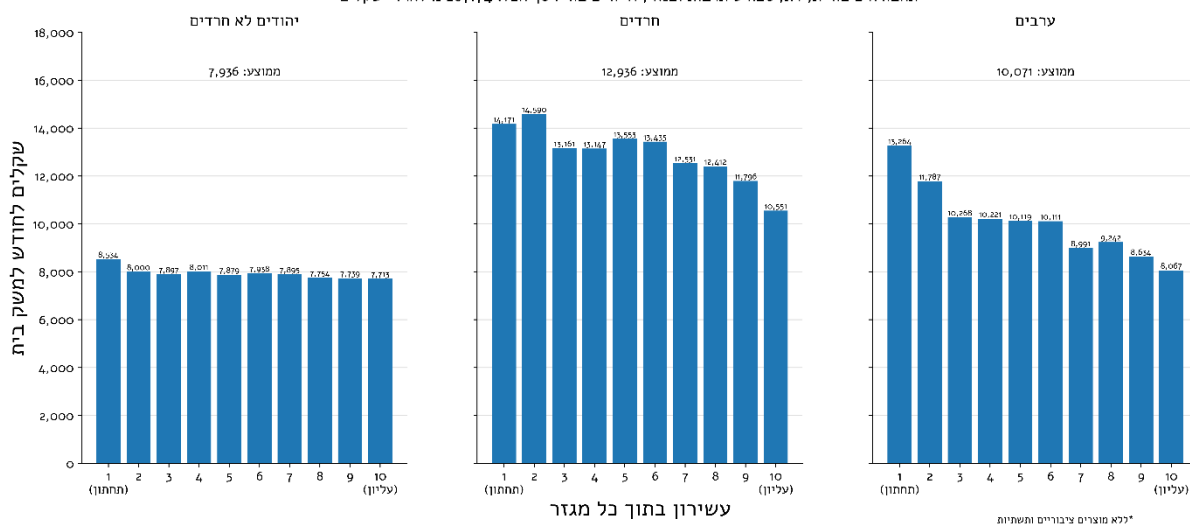

*ללא מוצרים ציבוריים ותשתיות

תרשים 18 מציג את התפלגות הוצאות המגזר הציבורי הרחב עבור מגזרים ועשירונים בתוך אותם מגזרים. ניתן לראות שמשקי הבית החרדים מקבלים העברות גדולות יותר, כ-12,900 שקלים למשק בית במוצע, משקי בית ערבים מקבלים במוצע כ-10,100 שקלים, ומשקי הבית יהודים לא-חרדים מקבלים במוצע כ-7,900 שקלים.

שווי ממוצע של סך ההעברות לפי מגזר ועשירוני הכנסה, במונחי 2018

העברות המגזר הציבורי הרחב - בריאות, חינוך, העברות כספיות, שירותי רווחה, תחבורה ציבורית, דת, ספורט תרבות ופנאי, ודיר ציבורי. סך הכל: 267.74 מילארדי שקלים

חינוך

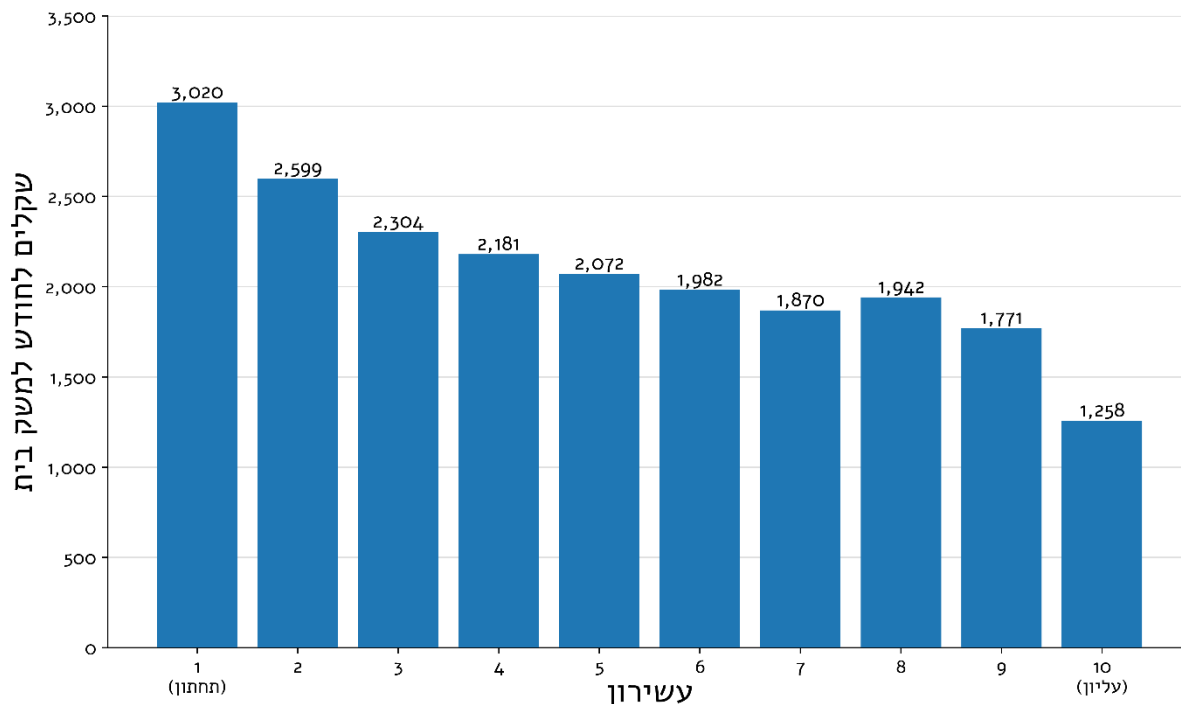
ההוצאה הלאומית הציבורית לחינוך בשכבות גן עד תיכון בשנת 2018 הסתכמה ב-64.48 מיליארד שקלים (הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה, 2021a), המהווים כ-12% מסך הוצאות המגזר הציבורי הרחב. כדי לזקוף את ההוצאה על חינוך בין משקי הבית, אמדנו את ההוצאה לתלמיד לפי שלב החינוך (טרום-יסודי, יסודי, חטיבת ביניים וחטיבה עליונה) ומגזר (יהודים לא-חרדים, יהודים חרדים וערבים), בהתחשב בגילי הילדים במשק הבית. זקיפה זו מאפשרת לנו להתחשב הן בהתפלגות השונה בין ההוצאה לתלמיד לפי שלב החינוך (ההוצאה עבור תלמיד בתיכון גבוהה מההוצאה עבור תלמיד בבית-ספר יסודי, לדוגמה) והן בהתפלגות בין המגזרים השונים.¹¹ חשוב להדגיש כי אנו מתייחסים לסך ההוצאה נטו של המגזר הציבורי הרחב, כולל הוצאות של הרשויות המקומיות. פירוט נוסף נמצא בנספח הטכני.

כפי שניתן לראות בתרשים 19, משקי בית בעשירון ההכנסה התחתון מקבלים שירותי חינוך ציבוריים בשווי ממוצע של כ-3,000 שקלים בחודש, בעוד שמשקי בית בעשירון העליון מקבלים שירותים אלו בשווי ממוצע של כ-1,250 שקלים בחודש.

¹¹ ההוצאה עבור תלמיד חרדי בשנת 2018 נמוכה מההוצאה עבור תלמיד יהודי לא-חרדי. עם זאת, מאז הוגשו הצעות לשינויים בנושא מדיניות ובתקצוב. להרחבה ראו משרד האוצר - אגף התקציבים (2023).

שווי ממוצע של שירותי חינוך מעונות עד תיכון לפי עשירוני הכנסה, במונחי 2018

יחס שלושת העשירונים העליונים לשלושת התחתונים: 0.6
סך הכל: 65.59 מיליארדי שקלים

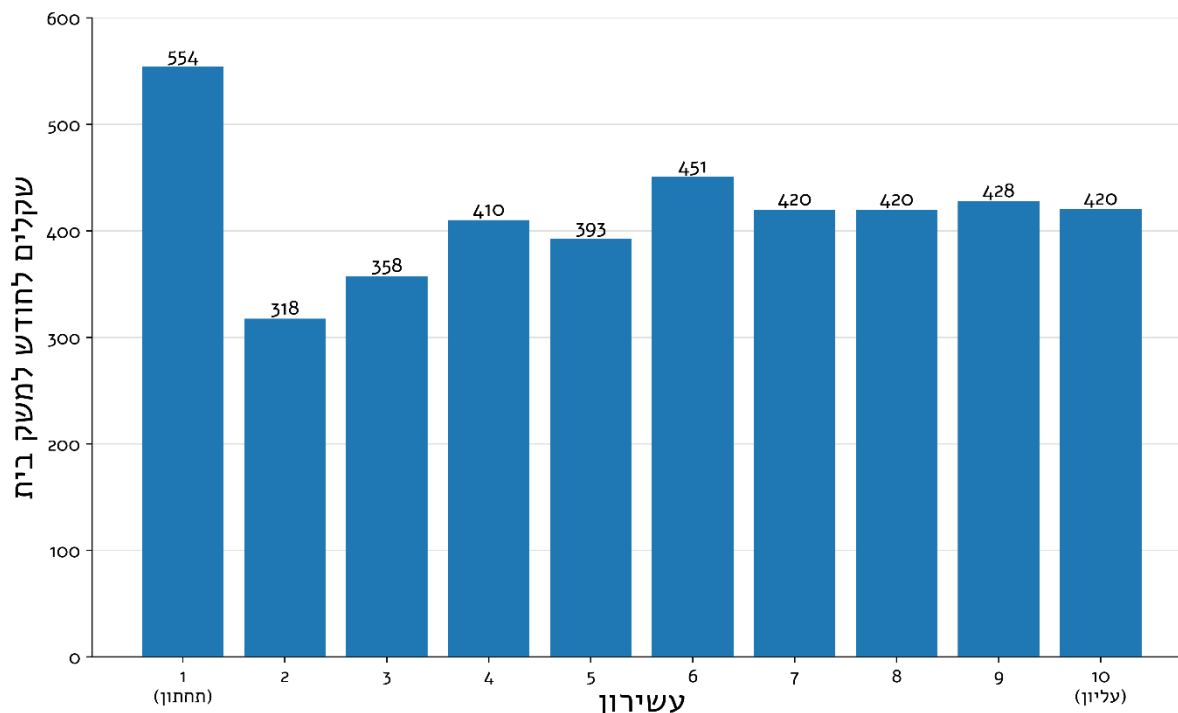

נוסף על תקצוב ציבורי של החינוך בשכבות גן עד תיכון, הלימודים במוסדות להשכלה גבוהה בישראל מסובסדים בחלקם על ידי המדינה, כך ששכר הלימוד משלמים הסטודנטים באוניברסיטאות ובמכללות הציבוריות אינו מכסה את עלות לימודיהם בפועל. הוצאות המגזר הציבורי הרחב על השכלה גבוהה עומדות על 12.4 מיליארד שקלים, ובנוסף עוד כ-0.5 מיליארד שקלים על השכלה על-תיכונית לא אקדמית. זקפנו את ההוצאה הזו לפי פרטים במשקי הבית שדיווחו כי הם תלמידים במוסדות השכלה גבוהה, תוך התחשבות בשיעור הסטודנטים הלומדים במוסדות פרטיים שאינם ממומנים על ידי המגזר הציבורי הרחב. פירוט נוסף מופיע בנספח הטכני.

בתרשים 20 ניתן לראות כי אין מגמה ברורה בקשר בין היקף שירותי ההשכלה הגבוהה לעשירוני ההכנסה. שווי ההעברות הגבוה יחסית בעשירון התחתון נובע בחלקו מכך שישנם סטודנטים צעירים שאינם מתגוררים במשקי בית עם הוריהם והכנסתם השוטפת (כפי שנמדדת בסקר הוצאות משק הבית) נמוכה, אף כי ייתכן שהוריהם נמצאים בעשירונים גבוהים יותר (להרחבה אודות ההכנסה של המשפחות מהם מגיעים סטודנטים, ראו זוסמן, ליפניר ורוזנפלד 2019).

שווי ממוצע של שירותי השכלה גבוהה לפי עשירוני הכנסה, במונחי 2018

יחס שלושת העשירונים העליונים לשלושת התחתונים: 1.0
 סך הכל: 13.03 מיליארדי שקלים

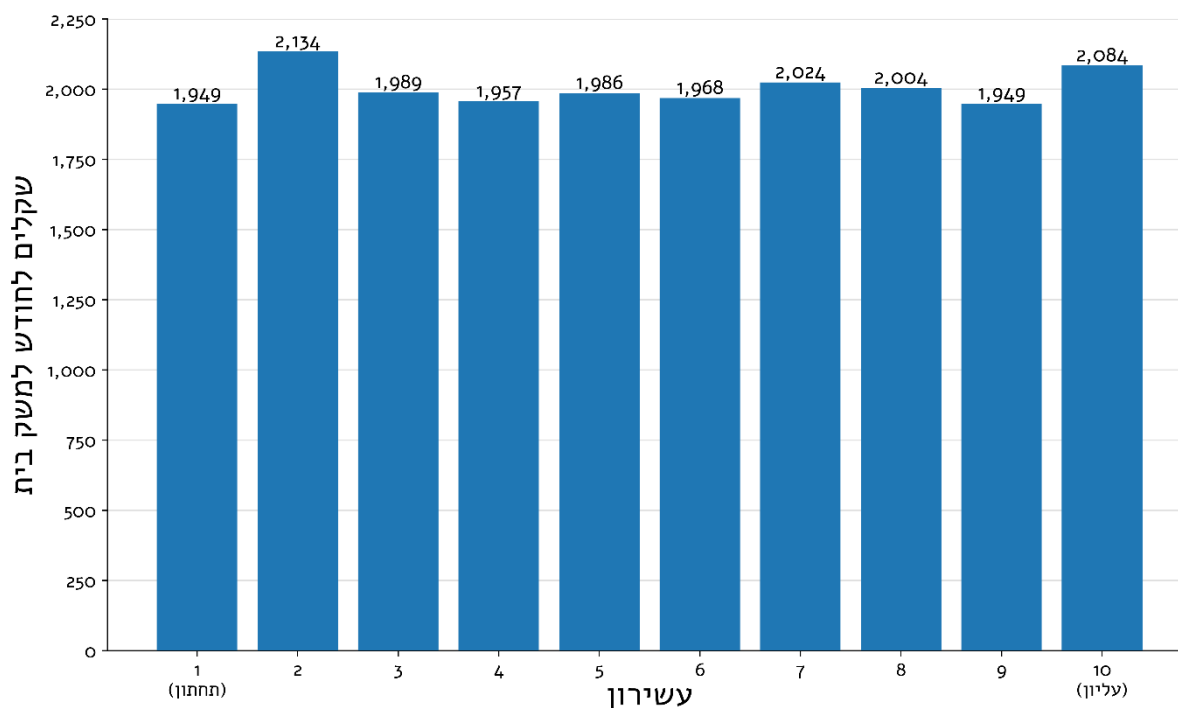
בריאות

ההוצאה הציבורית על בריאות עמדה בשנת 2018 על כ-64 מיליארד שקלים (הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה, 2021), המהווים כ-12% מהוצאות המגזר הציבורי הרחב. עיקר ההוצאה של המגזר הציבורי הרחב על בריאות נעשה דרך קופות החולים, כאשר גובה המימון נקבע באמצעות נוסחת הקפיטציה. הקופות מקבלות סכום שונה לכל מבוטח בהתאם לגילו, מינו ומקום מגוריו (פריפריה או מרכז). זקפנו הוצאה זו למשקי הבית בעזרת משתנים אלו עבור כל פרט בהם. יש לציין כי גם אם משק הבית לא צרך כלל שירותי בריאות ציבוריים יש לזקוף לו הוצאה זו, שכן הפרטים זכאים לבריאות ציבורית – זוהי גישה ביטוחית המייצגת את התשלום שנחסך ממשקי הבית לרכישת שירותים או ביטוח רפואי, אם לא היו מקבלים שירותי בריאות ציבוריים (Verbist & Förster, 2019). בסך הכל, זקפנו למשקי הבית כ-62 מיליארד שקלים, כשעבור תשתיות בבריאות (כ-2 מיליארד שקלים) אנו מקיימים דיון נפרד בחלק הרלוונטי במאמר. פירוט נוסף נמצא בנספח הטכני.

תרשים 21 מציג את התפלגות הוצאות הבריאות הציבורית למשקי בית לפי עשירוני הכנסה. ההתפלגות יחסית אחידה בין העשירונים, והעברות אלו נעות סביב כ-2,000 שקלים בחודש למשק בית.

שווי ממוצע של שירותי בריאות לפי עשירוני הכנסה, במונחי 2018

יחס שלושת העשירונים העליונים לשלושת התחתונים: 1.0
סך הכל: 62.62 מיליארדי שקלים

קצבאות והעברות ישירות

קצבאות והעברות ישירות היוו כ-15% מהוצאות המגזר הציבורי הרחב בשנת 2018 (כ-79 מיליארד שקלים).¹² קצבאות הביטוח הלאומי שמקבלים משקי הבית מופיעות ישירות בנתוני הסקר ומסתכמות לכ-54 מיליארד שקלים, והעברות ממוסדות מדינה אחרים מסתכמים לכ-7 מיליארד שקלים. הפערים בין הסקר לנתון המנהלי (כ-18 מיליארד שקלים) נובעים, למשל, מקצבאות סיעוד בסקר אשר נאמדו בכ-0.8 מיליארד שקלים, בעוד שהנתון המנהלי עומד על כ-7 מיליארד שקלים. בקצבה זו, וגם באחרות, חלק ניכר מהפערים נובע ממתן שירותים בעין (כ-12 מיליארד שקלים) על ידי המוסד לביטוח הלאומי. הפחתנו את הגמלאות שניתנות בצורת שירותים מהנתון המנהלי של הקצבאות, ואז התאמנו אל הסכום שנותר את קבלת הקצבאות במשקי הבית. את התהליך במלואו אנו מפרטים בנספח הטכני. בנוסף, קצבת "חיסכון לכל ילד" על סך 50 שקלים בחודש אינה מופיעה בסקר, ולכן חושבה לכל משק בית לפי מספר ילדיו שגילם נמוך מ-18.

בתרשים 22, המציג העברות ישירות מביטוח לאומי ומוסדות מדינה אחרים, ניתן לראות כי הוצאות המגזר הציבורי הרחב להעברות ישירות מתחלקות באופן יחסית אחיד בין עשירוני הכנסה, עם ירידה קלה

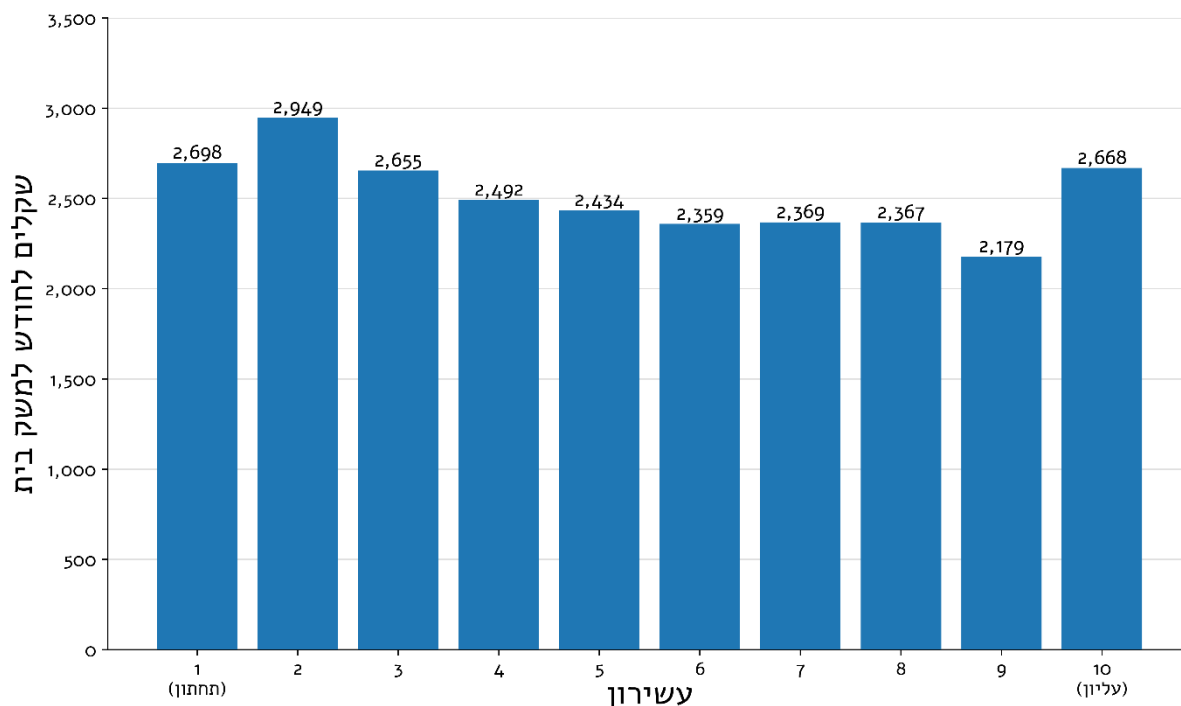
¹² בסקר קיים סעיף עבור מס הכנסה שלילי (142075). הסעיף נכלל בשווי השירותים וההעברות שמקבל משק הבית, אך קיימת אי-הלימה בינו לבין הנתון המנהלי. להרחבה ראו קרלינסקי (2021).

מהעשירון השני, ועם עלייה קלה בעשירון העליון. ההסבר המרכזי קשור ככל הנראה להרכב הגילים השונה בין העשירונים והשפעתו על קבלת קצבאות הזקנה, כמוצג בהרחבה בהמשך.

תרשים 22

שווי ממוצע של העברות ישירות לפי עשירוני הכנסה, במונחי 2018

יחס שלושת העשירונים העליונים לשלושת התחתונים: 0.9
סך הכל: 78.63 מילארדי שקלים

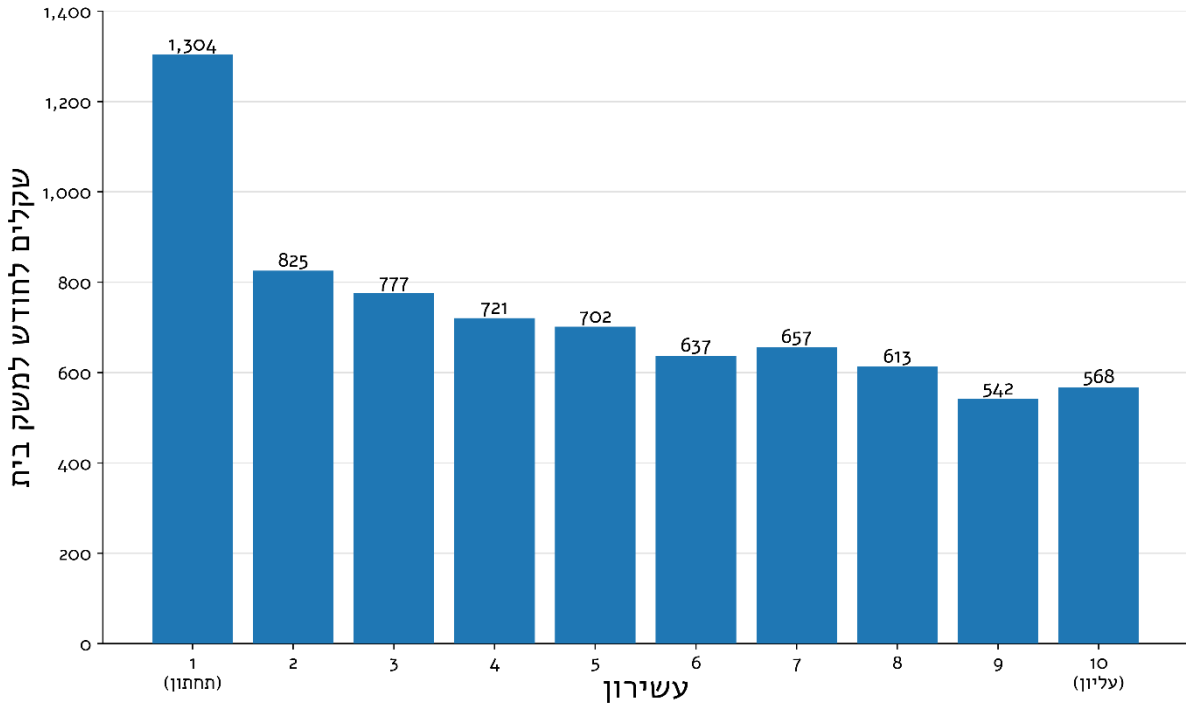

שירותי רווחה

שווי שירותי הרווחה בעין (הכוללים, למשל, שירות הניתן על ידי עובדים סוציאליים) הסתכם בשנת 2018 בכ-23 מיליארד שקלים, והיוו כ-4% מהוצאות המגזר הציבורי הרחב בשנת 2018. בתרשים 23, המציג את התפלגות שירותי הרווחה, ניתן לראות כי משקי הבית בעשירון ההכנסה התחתון מקבלים חלק גדול יחסית מההעברות אלו, כ-1,300 שקלים בחודש בממוצע, והסכום הולך ויורד ככל שעולים בעשירוני ההכנסה, לפחות עד העשירון השישי.

שווי ממוצע של העברות רווחה בעין לפי עשירוני הכנסה, במונחי 2018

יחס שלושת העשירונים העליונים לשלושת התחתונים: 0.6
 סך הכל: 22.95 מיליארדי שקלים

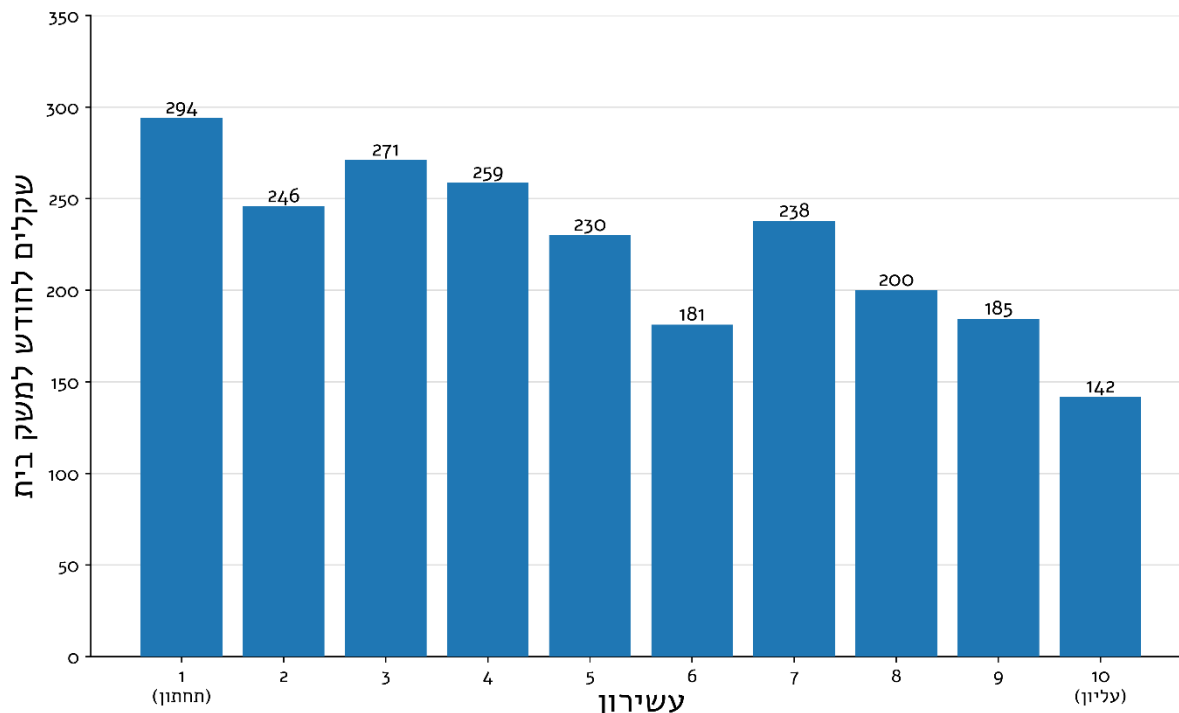
תחבורה ציבורית

המגזר הציבורי הרחב הוציא ב-2018 כ-7.01 מיליארד שקלים על תחבורה ציבורית (משרד האוצר, 2023), והיוו כ-1% מסך הוצאות המגזר הציבורי הרחב בשנת 2018. רוב ההוצאה היא סבסוד למפעלי האוטובוסים, רכבת ישראל וכדומה. את גובה הסבסוד למשק בית ניתן לזקוף על ידי שימוש בדיווח בסקר על הוצאותיהם על תחבורה ציבורית (אוטובוס או רכבת), חישוב גובה הסובסידיה ושיוכה למשקי הבית באמצעות גובה הוצאתם. פירוט החישוב מוצג בנספח הטכני.

אנו מוצאים באופן ישיר בסקר 4.79 מיליארד שקלים בסבסוד תחבורה ציבורית למשקי הבית. כדי להתאים סכום זה לנתון הפיסקאלי לעיל, זקפנו את הפער למשקי הבית בהתאם ליחס שבין הנתון המנהלי לבין הזיהוי בסקר (7.01 מיליארד שקלים). כפי שניתן לראות בתרשים 24, באופן כללי עשירונים נמוכים משתמשים יותר בתחבורה ציבורית ולכן מקבלים יותר סבסוד בהשוואה לעשירונים גבוהים, אם כי קיימת תנודתיות בקשר בין שווי שירות התחבורה הציבורית לעשירוני ההכנסה.

שווי ממוצע של תחבורה ציבורית לפי עשירוני הכנסה, במונחי 2018

יחס שלושת העשירונים העליונים לשלושת התחתונים: 0.6
סך הכל: 7.01 מיליארדי שקלים

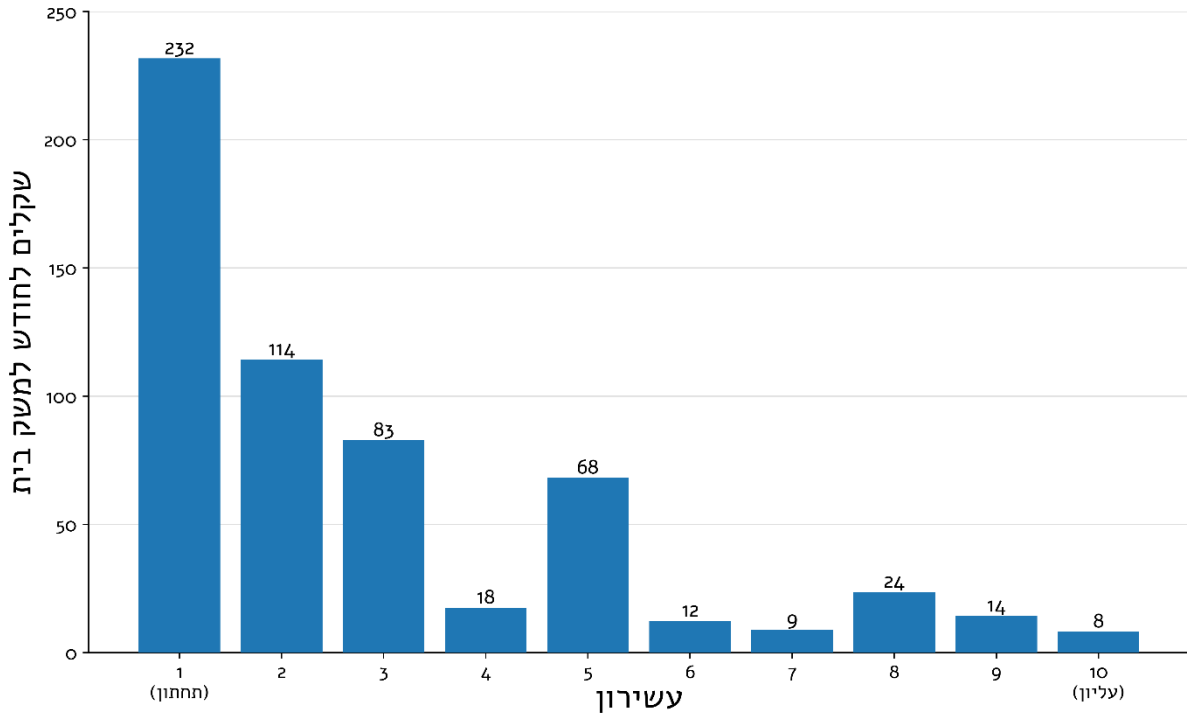
דיוור ציבורי

שווי השירותים וההעברות עבור הדיוור הציבורי בישראל עמד על קצת פחות מחצי אחוז מהוצאות המגזר הציבורי הרחב ב-2018 (כ-2 מיליארד שקלים). עיקר ההטבה היא הטבת שכירות, הניתנת למשקי בית השוכרים דירה מחברת דיוור ציבורי, אך קיימת גם הטבת רכישה אותה מקבלים משקי בית שהתגוררו בדירת דיוור ציבורי ולאחר מכן רכשו אותה. שני סוגי ההטבות נזקפו למשקי הבית, אנו חישבנו את הטבת השכירות כפער שבין השכירות החודשית שמשלם משק הבית לחברות דיוור ציבורי בהשוואה לשכירות חודשית עבור דירה דומה בשוק החופשי. את הטבת הרכישה חישבנו על בסיס נתוני מכירת דירות של הדיוור הציבורי תוך זיהוי בסקר של משקי בית אשר רכשו את דירתם מחברת דיוור ציבורי. פירוט החישוב מוצג בנספח הטכני.

תרשים 25 מציג את התפלגות שווי השירותים בתחום הדיוור הציבורי לפי עשירוני הכנסה. כפי שניתן לראות, העשירון התחתון נהנה משווי השירות הגבוה ביותר במוצע, כשקיימת מגמת ירידה לא אחידה בשווי השירות ככל שעשירון ההכנסה גבוה יותר.

שווי ממוצע של דיור ציבורי לפי עשירוני הכנסה, במונחי 2018

יחס שלושת העשירונים העליונים לשלושת התחתונים: 0.1
סך הכל: 1.82 מילארדי שקלים

ספורט, תרבות ופנאי

סך ההוצאה על ספורט, תרבות ופנאי במימון המגזר הציבורי בשנת 2018 עמד על 10.16 מיליארד שקלים (הלמ"ס 2019), והיווה כ-2% מהוצאות המגזר הציבורי הרחב. הוצאות אלה יכולות להיות בדמותם של סבסוד עבור קיום אירועים בתשלום (קרי, בהיעדר הסבסוד מחיר כרטיס למופע ספורט או תרבות היה גבוה יותר, מאשר בלעדיו) והן בקיום של אירועים בחינם או בתשלום סימלי. על מנת לזקוף הוצאות אלה למשקי הבית, זיהינו את המוטבים על ידי הוצאתם המדווחת בסקר על "מופעי תרבות, ספורט ובידור" וכן אמידת תדירות

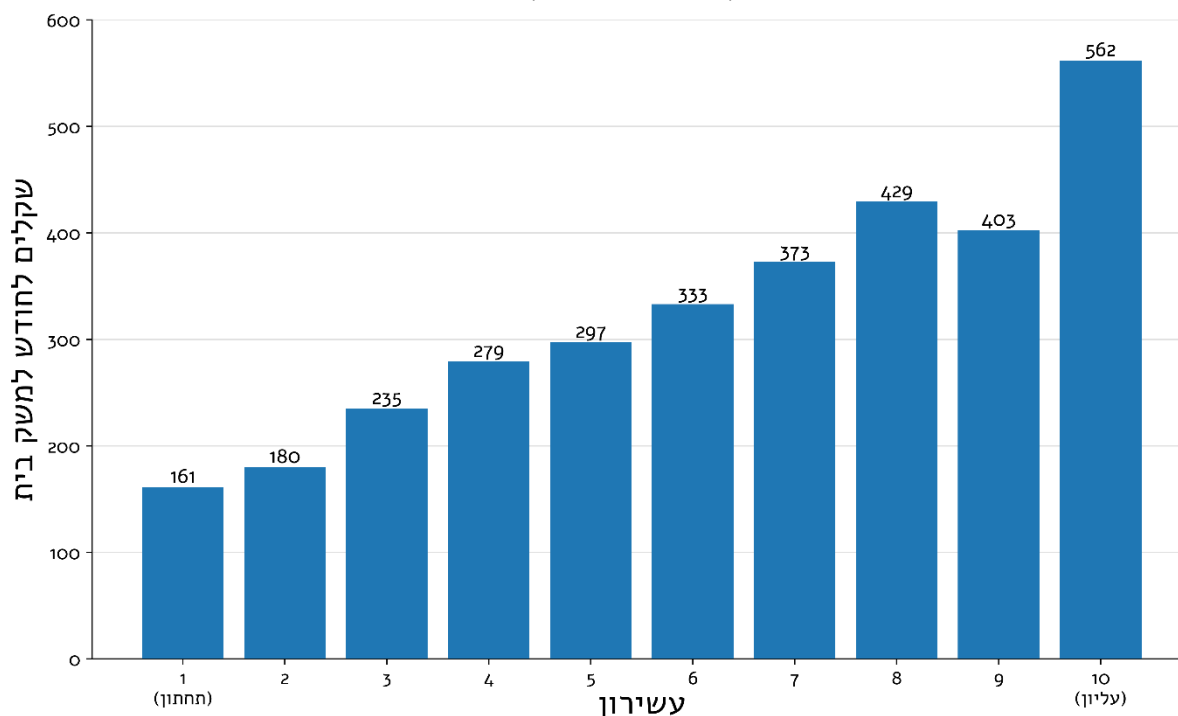
ביקורים במופעים בעזרת הסקר החברתי של הלמ"ס משנת 2014 בו נשאלו פרטים על כך. פירוט החישוב מוצג בנספח הטכני.

תרשים 26 מציג את השווי הממוצע של שירותי תרבות, ספורט ופנאי לפי עשירוני הכנסה. ניתן לראות כי בעוד שבעשירון ההכנסה התחתון משקי הבית מקבלים שירותים (וסבסוד) בשווי ממוצע של כ-160 שקלים בחודש, בעשירון העליון מקבלים משקי הבית שווי ממוצע של כ-560 שקלים בחודש.

תרשים 26

שווי ממוצע של שירותי תרבות, ספורט ופנאי לפי עשירוני הכנסה, במונחי 2018

יחס שלושת העשירונים העליונים לשלושת התחתונים: 2.4
 סך הכל: 10.16 מיליארדי שקלים

דת

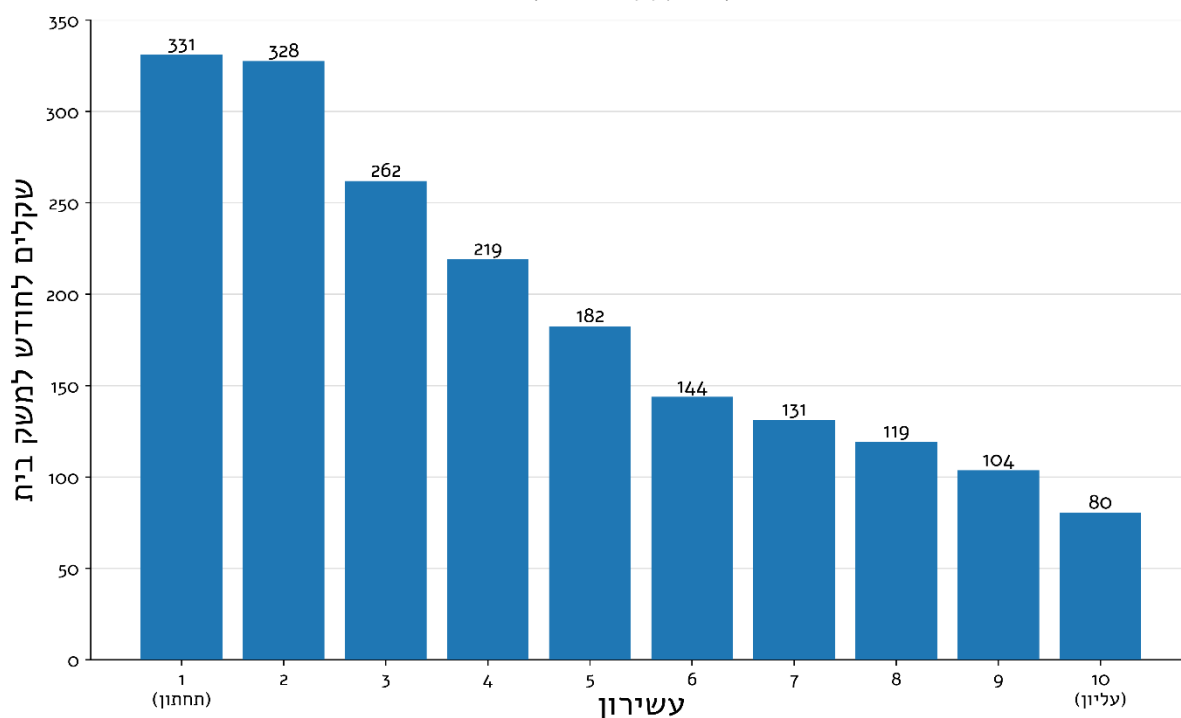
לפי ה-GFS, סך ההוצאה של המגזר הציבורי הרחב על דת בשנת 2018 עמד על 5.94 מיליארד שקלים (כ-1% מסך ההוצאה של המגזר הציבורי הרחב). סכום זה כולל את הוצאות נטו של מוסדות הדת בישראל כמו המשרד לשירותי דת, הוצאות דת של משרדים אחרים, הוצאות דת של רשויות מקומיות ומועצות דתיות וכן ההוצאה לישיבות שאינן כלולות בהוצאה על חינוך. על מנת לזקוף הוצאות אלה למשקי הבית, זיהינו את המוטבים על ידי מי שדיווחו בסקר הוצאות על הכנסה מ-”מוסד מדינה: ישיבה” וכן אמידת תדירות ביקורים בבית כנסת, כנסייה, מסגד או חילווה בעזרת הסקר החברתי של הלמ”ס משנת 2009 בו נשאלו פרטים על כך. פירוט החישוב מוצג בנספח הטכני.

תרשים 27 מציג את השווי הממוצע של שירותי דת לפי עשירוני הכנסה. ניתן לראות שמשקי הבית בעשירון ההכנסה התחתון מקבלים שירותי דת בשווי ממוצע של כ-330 שקלים בחודש, בעוד שמשקי הבית בעשירון העליון מקבלים שירותים אלו בשווי ממוצע של כ-80 שקלים בחודש.

תרשים 27

שווי ממוצע של שירותי דת לפי עשירוני הכנסה, במונחי 2018

יחס שלושת העשירונים העליונים לשלושת התחתונים: 0.3
סך הבל: 5.94 מיליארדי שקלים

ביטחון וביטחון פנים

ההוצאות על ביטחון וביטחון פנים היוו כ-18% מהוצאות המגזר הציבורי הרחב בשנת 2018 (כ-96 מיליארד שקלים). בניית המרכזי במאמר זה לא זקפנו את ההוצאות הללו למשקי הבית, כיוון שמדובר במוצר ציבורי מובהק. מוצר ציבורי הוא מוצר שאינו יריב ואינו אקסקלוסיבי: צריכה שלו בידי אדם כלשהו אינה גורעת מהיכולת של אחרים לצרוך אותו, ובנוסף אין אפשרות למנוע מאדם אחר לצרוך את המוצר. העובדה שמדובר במוצר ציבורי יוצרת קושי רב בזקיפת הוצאה זו, שכן כל תושבי ישראל צורכים את כל ההוצאה על מוצרים ציבוריים. ניסיון לחלק הוצאות אלה בין תושבי ישראל מעלה שאלות מורכבות בנוגע לדרך הזקיפה: האם לזקוף את ההוצאה לפי נפש? לפי משק בית? האם לזקוף לפי הכנסה, שכן מי שמרוויח יותר נהנה יותר מההגנה המסופקת על ידי ביטחון וביטחון פנים? בסקירת הספרות לא מצאנו מענה משכנע לגבי צריכה של מוצרים ציבוריים וזקיפתם, כך שהתוצאה של כל זקיפה למעשה תנבע ישירות מההנחות הנבחרות.

יחד עם זאת, בנספח הטכני אנו מציגים מבחני רגישות בהם אנו זוקפים את שווי ההעברות של ביטחון וביטחון פנים לכל אחד ממשקי הבית, בשלוש גישות שונות: זקיפה לפי הכנסת משק הבית, זקיפה לפי ההוצאה לצריכה של משק הבית וזקיפה לפי מספר הנפשות במשק הבית.

הנטל הכלכלי של השירות הצבאי

בכל הנוגע לביטחון, קיימת לא רק הוצאה למשקי הבית אלא גם מס (שייתכן שהוא הכרחי) בדמותו של גיוס החובה. ההבדלים בהעברות נטו בין מגזרי האוכלוסייה השונים (יהודים לא-חרדים, חרדים וערבים) שאמדנו אינם לוקחים בחשבון את הנטל של השירות הצבאי, שהוא חובה חוקית בישראל עבור חלק מהאוכלוסייה, שכמעט כולה משתייכת למגזר היהודי הלא-חרדי. הצעירים והצעירות שעבורם חלה חובת שירות צבאי מוגבלים מאוד ביכולתם להקדיש את זמנם ומרצם לפעילות אחרת, למשל לימודים אקדמיים או מקצועיים, עבודה, נסיעה לחו"ל או לפעילות אחרת כלשהי הקרובה לליבם. האופציה היחידה העומדת בפניהם, מלבד שירות צבאי, היא לעבור על החוק ולהסתכן בענישה חמורה על כך.

ברור כי נטל המס הכלכלי האמיתי של שירות צבאי גבוה הרבה יותר מזה הרשום בספרי התקציב, שכן אובדן ההכנסה הוא למעשה "מס חבוי" המוטל על המשרתים בצבא, כיוון שבמקרים רבים התשלומים למשרתים בצבא נמוכים בהרבה מהעלות הכלכלית של שירות החובה. כתוצאה מכך, שיעור המס האפקטיבי על הכנסתם התיאורטית הוא גבוה מאד, גם אם אינו רשום בספרי התקציב. העובדה שמשם זה אינו רשום בספרי התקציב אינה אומרת שהוא קטן יותר מהיקף המס וההוצאה שכן רשומים.

גיביל ושראל (2020) מאמצים (עם כמה שינויים) את רוח חישובו של Zeira (2021) ואומדים את העלות הכלכלית ארוכת הטווח של שירות החובה הצבאי בסך של כ-3.7 אחוזי תוצר (כ-49 מיליארד שקלים בשנת 2018). באופן כללי, השירות הצבאי משפיע על כל שנות העבודה של הפרט, זאת כתוצאה מדחיית מסלול רכישת ההון האנושי במספר שנים (ניסיון תעסוקתי והשכלה). משרתי גיוס החובה עצמם נושאים ברוב הנטל הכלכלי הזה. אם השירות הצבאי תורם תרומה חיובית משמעותית להון האנושי של המשרתים, העלות הזו עשויה להיות קטנה יותר.

בנוסף, קיים נטל המוטל בעיקר על אנשים ששירתו בעבר בשירות חובה וכיום משרתים במילואים, במיוחד אם הם עובדים בהיקף משרה חלקי או אם הם עובדים עצמאיים. במקרים אלה יתכן שהתשלום שאנשי המילואים מקבלים עבור ימי מילואים נמוך במידה ניכרת מהנזק הכלכלי הנגרם להם כתוצאה משירות המילואים.

כאמור, הנטל הכלכלי העודף כתוצאה משירות חובה ומשירות במילואים המוטל על המשרתים עצמם הוא משמעותי מאוד. לא ניתן לחשב אותו במדויק או לחלק את הנטל הזה בין משקי הבית השונים בגלל חוסר בנתונים מפורטים (למשל אין מידע ישיר בסקר הוצאות משק הבית לגבי שירות חובה של פרטים בהווה או בעבר), אולם ניתן לקבוע שנטל זה מוטל בעיקר על המגזר היהודי הלא-חרדי, ועל כן סך ההעברות נטו השליליות שמגזר זה נושא בהן גדול מהאומדן המרכזי במאמר זה.

תשתיות

הוצאות המגזר הציבורי הרחב על תשתיות הסתכמו בכ-8.7% מסך ההוצאות בשנת 2018 – כ-45 מיליארד שקלים (הלמ"ס 2022, לוח 8 ב'). ההוצאה הזו כוללת הוצאה על תשתיות אנרגיה, מים וביוב, נמלי ים ואוויר, רכבות ותחבורה ציבורית וכן תשתיות תקשורת. בנוסף, בתוך הוצאה זו נכללת גם הוצאות על הקמת תשתיות חינוך, ובריאות וכדומה, שאותן לא זקפנו בניתוח המרכזי (כפי שפורט לעיל).

כיוון שלתשתיות יש היבטים מסוימים של מוצרים ציבוריים (למרות שאינם מוצרים ציבוריים טהורים), קיימים קשיים מתודולוגיים ותוכניים משמעותיים בזקיפתם למשקי בית או לצרכנים פוטנציאליים (Proag, 2021). בנוסף, מתשתיות נהנים לא רק הדורות הנוכחיים של משקי הבית אלא גם הדורות הבאים. מאחר שהמחקר עוסק **בתמונת חתך** של התפלגות הכנסות והוצאות המגזר הציבורי הרחב, לא נכון בעינינו לזקוף הוצאה זו. לכן, בדומה להוצאות על ביטחון וביטחון פנים, בניתוח המרכזי לא זקפנו הוצאות אלו.

יחד עם זאת, בנספח הטכני אנו מציגים חישובים של שווי ההעברות של הוצאה על תשתיות למשקי הבית בשלוש גישות: זקיפה לפי הכנסת משק הבית, זקיפה לפי ההוצאה לצריכה של משק הבית וזקיפה לפי מספר הנפשות במשק הבית – בדומה לניתוח שביצענו עבור מוצרים ציבוריים.

הוצאות נוספות

למגזר הציבורי הרחב ישנן הוצאות נוספות – פנסיה תקציבית, ריבית על החוב הציבורי וכדומה. בנוסף, חלק מהוצאות אלו נרשמות כהוצאה חשבונאית בלבד ואינן מבוצעות בפועל (פירוט נוסף בנספח). הוצאות אלו הסתכמו בכ-15% מהוצאות הממשלה הרחבה בשנת 2018 (כ-82 מיליארד שקלים). הוצאות אלו לא נזקפו למשקי הבית בניתוח המרכזי המוצג במאמר בגלל מאפייניהן הייחודיים, כמפורט בהמשך.

ריבית על החוב הציבורי

תשלום הריבית עבור החוב הציבורי עמד בשנת 2018 על 32.36 מיליארד שקלים. החוב נוצר בעבר ולא ברור כיצד נכון לזקוף את תשלומי הריבית המשולמים עבורו בהווה. ביתר פירוט, בין אם זוקפים אותו בצד ההוצאה או בצד ההכנסה, לא ברור כיצד תשלום החוב בהווה מתפלג בתוך כל צד. מסיבות אלה ואחרות, בחרנו שלא לזקוף את הריבית על החוב. הנספח הטכני מציג דיון מפורט בנושא.

פנסיה תקציבית

פנסיה תקציבית ציבורית היא תשלומי גמלאות שמשלמת המדינה לחלק מעובדיה שפרשו לפנסיה. חלק מהוצאה זו מסווגת, בין השאר בגלל גמלאי כוחות הביטחון. כמו כן, מנתוני הסקר לא ניתן לזהות מי הם משקי הבית שמקבלים פנסיה תקציבית. למשל, נתוני הסקר לא כוללים מידע על ענפי התעסוקה בהם עסקו פרטים לפני יציאתם לפנסיה, ובהתאמה גם ניסיונות עקיפים לזקיפה של הפנסיה התקציבית לא אפשריים במסגרת הנתונים הנוכחיים.

נוסף על הבעיות המתודולוגיות האלה, במידה רבה ניתן לחשוב על הפנסיה התקציבית גם כחוב שנוצר בעבר (בדומה לחוב הציבורי הרגיל) ולא ברור האם נכון לזקוף כעת את פרעונו וכיצד לעשות זאת. לצורך הדוגמה, בעבר הממשלה התחייבה בעבר לעובדים בשירות המדינה (למשל מורים ופקידים) שבעוד עשורים רבים יקבלו פנסיה תקציבית, לאחר שייצאו לגמלאות. בפועל, בין השאר בזכות ההתחייבות לפנסיה תקציבית, אותם עובדים סיפקו שירותים לאזרחי ישראל. כיוון שאותה התחייבות נוצרה בעבר, ובינתיים הממשלה העבירה את כל עובדיה החדשים לפנסיה צוברת, לא ברור האם וכיצד נכון לזקוף את תשלום החוב הזה בהווה.

סיכום המיסים וההוצאות

טבלה 1 מסכמת את כלל המיסים וההוצאות שהתייחסנו אליהם במאמר ומוצגים לעיל, תוך הצגת הסכומים השונים שאנחנו מוצאים בנתון המנהלי (GFS או הוצאה לאומית רלוונטית של הלמ"ס), הסכומים בסקר והזקיפה שביצענו כדי להתאים בין נתוני הסקר לנתון המנהלי הרלוונטי.

טבלה 1 – הכנסות והוצאות הממשלה הרחבה, שנת 2018

זקיפה בשיעור מהנתון המנהלי	זקיפה בפועל	זיהוי בסקרים	נתון מנהלי	הכנסות/הוצאות* (מיליארדי שקלים)
	-	-	480.91	סך הכנסות המגזר הציבורי הרחב
	-	-	61.8	הכנסות אחרות
96.74%	405.47	324.03	419.11	הכנסות המגזר הציבורי הרחב ממיסים
	95.51	69.71	95.51	מיסי הכנסה על יחידים
	70.66	65.86	70.66	דמי ביטוח לאומי ומס בריאות
	99.87	73.97	99.87	מע"מ
	15.32	15.32	15.32	מע"מ פיננסי ומע"מ מלכ"רים
	42.93	42.93	42.93	מס חברות
	11.54	1.89	11.54	מיסי נדל"ן
	17.18	11.12	17.18	מס דלק (בלו)
	10.5	7.61	10.5	מס קניית רכב
	6.13	2.82	6.13	מס טבק
	0.96	0.28	0.96	מס אלכוהול
	8.97	6.62	8.98	מכסים ואגרות
	11.39	12.17	11.39	ארנונה למגורים
	14.51	14.51	14.51	ארנונה אחרת
	-	-	13.63	מיסים נוספים שאינם נכללים במחקר
50.68%	267.76	241.72	528.32	הוצאות המגזר הציבורי הרחב
-	267.76	241.72	267.76	הוצאות שנזקפו בניתוח המרכזי
	78.62	78.62	78.55	חינוך
	62.62	62.62	62.62	בריאות
	78.63	60.46	78.63	קצבאות כספיות
	22.95	22.95	22.95	שירותי רווחה בעין
	7.01	4.79	7.01	תחבורה ציבורית
	1.82	1.82	1.82	דיור ציבורי
	10.16	10.16	10.16	ספורט תרבות ופנאי
	5.94	5.94	5.94	דת
	-	-	178.74	הוצאות נוספות שנזקפו בבדיקת רגישות
	-	-	96.45	ביטחון וביטחון פנים
	-	-	45.89	תשתיות
	-	-	7.26	הגנת הסביבה
	-	-	10.13	שירותים פיסקליים, משרד החוץ, ומוסדות השלטון
	-	-	19.01	עניינים כלכליים
	-	-	81.82	הוצאות נוספות שאינן נזקפות במחקר

* הסכומים לא תמיד מסתכמים בצורה מדויקת בגלל עיגול תתי-הסכומים.

פרק ה': ניתוחים נוספים

בפרק זה אנו מבצעים מספר ניתוחים נוספים על בסיס הנתונים: ראשית אנו בוחנים את ההרכב הדמוגרפי של משקי הבית, לפי עשירוני ההכנסה, כדי להסביר חלק מהתוצאות אותן ראינו לעיל. שנית אנו מנתחים חלק מהתוצאות והכנסות המדינה ברמת משק הבית לפי מבנה משק הבית ומספר הילדים בו. שלישית אנו אומדים את ההעברות נטו לפי עשירוני הוצאה. לבסוף, אנו אומדים את מדד ג'יני לאי-שוויון בהכנסות מסוגים שונים לפי האומדנים שלנו.

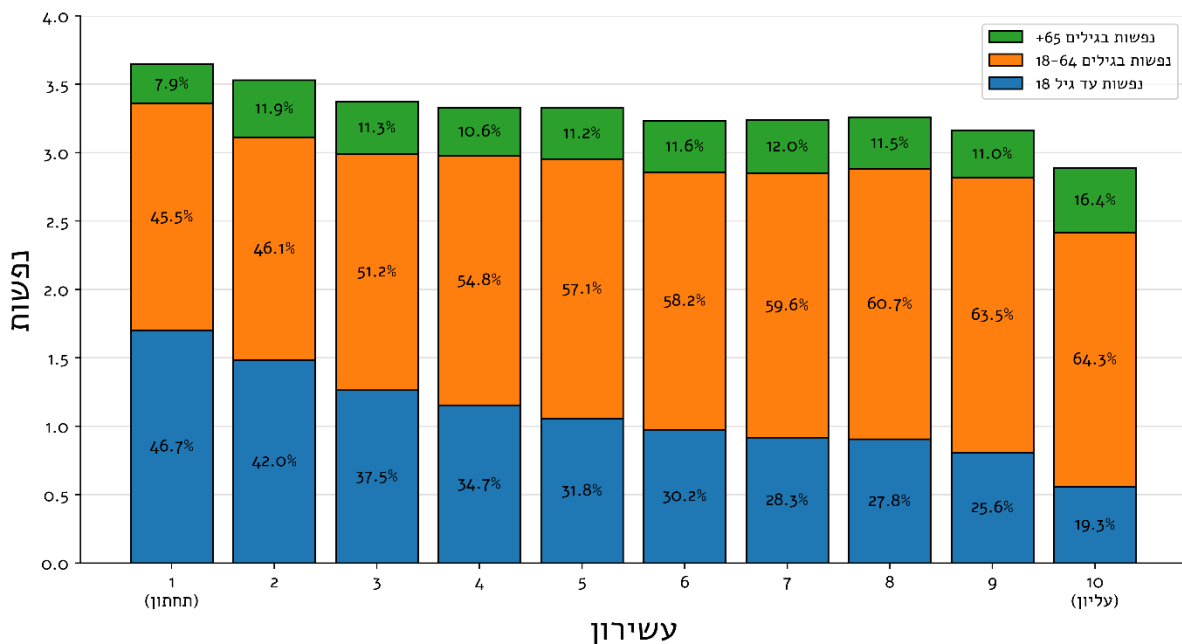
דמוגרפיה

מספר הנפשות בקרב משקי הבית בעשירוני ההכנסה השונים אינו מתפלג בצורה אחידה, וקיימת שונות רבה גם בהתפלגות הגילים. בתרשים 28 ניתן לראות שבמשקי הבית בעשירון ההכנסה התחתון יש 3.65 נפשות בממוצע ובמשקי הבית בעשירון העליון יש 2.89 נפשות למשק בית בממוצע. מספר הילדים הממוצע במשק בית יורד בחדות עם העלייה בעשירונים, ולעומת זאת מספר המבוגרים עולה במתינות.

תרשים 28

מספר נפשות ממוצע לפי עשירוני ההכנסה, במונחי 2018

יחס שלושת העשירונים התחתונים לשלושת העליונים - ילדים: 1.96
יחס שלושת העשירונים התחתונים לשלושת העליונים - נפשות: 1.13

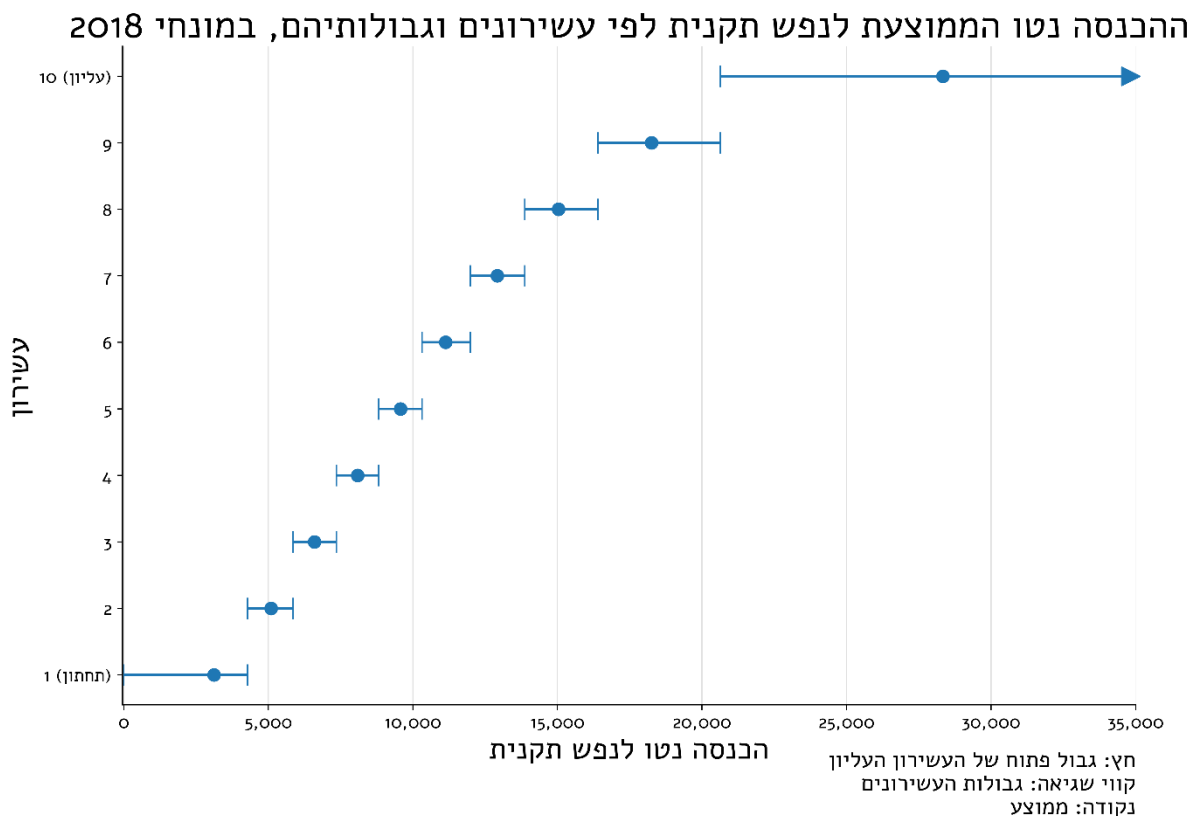

התפלגות הגילים מסבירה חלק מהתוצאות המופיעות לעיל, במיוחד לגבי ההעברות והשירותים שמקבלים משקי הבית. למשל, בתרשים 21 ובתרשים 22 ניתן לראות כי העשירון ההכנסה העליון מקבל העברות ושירותים בתחומי הרווחה והבריאות בשווי שאינו פוחת (ואף עולה) משווי השירותים וההעברות בעשירונים התחתונים. הסבר אפשרי להתפלגות זו הוא מספר הקשישים הגדול יחסית בעשירון העליון, מה שמוביל לקבלה של יותר קצבאות זקנה (באופן יחסי לאוכלוסיית העשירון) ויותר שירותי בריאות (שכן נוסחת הקפיטציה מתחשבת בעיקר בגיל). באופן דומה, התפלגות הגילים מסבירה גם את התפלגות של שווי שירותי החינוך על פני עשירונים (תרשים 19), שכן ילדים הם אלו המקבלים בפועל את שירותי החינוך, ולאור העובדה

ש מספר הילדים בעשירוני ההכנסה התחתונים גדול בהרבה ממספר הילדים בעשירונים העליונים, משקי הבית בעשירוני ההכנסה התחתונים מקבלים יותר שירותי חינוך בהשוואה ליתר העשירונים.

ההכנסות נטו הממוצעות לנפש תקנית של משקי הבית בעשירוני ההכנסה השונים מתוארות בתרשים 29. אלו גם מסבירות חלק מהתוצאות שראינו בניתוחים קודמים – שכן גם צד המיסוי וגם צד ההעברות מושפעים מהן: המיסוי מושפע על ידי המיסים הישירים המשולמים מהכנסות משקי הבית, וגם באופן עקיף על ידי המוצרים והשירותים אותם קונים משקי הבית באמצעות הכנסות אלו. צד ההעברות מושפע גם הוא, כי משקי בית עם פחות אמצעים נוטים לקבל יותר העברות מהמדינה, למשל באמצעות קצבאות ושירותי רווחה.

תרשים 29

פילוח לפי גודל משק הבית

אנו מפלחים את ההעברות נטו, סך המיסים וסך ההעברות לפי מבנה משק הבית (הורה יחיד או זוג הורים) ולפי מספר הילדים שבו. עקב מיעוט תצפיות בקרב משקי בית יחידניים מרובי ילדים, קבוצות הניתוח שונות – בקרב משקי בית יחידניים הקבוצות של 3 ילדים ומעלה אוחדו לקבוצה אחת, בעוד שבקרב משקי בית זוגיים הקבוצה העליונה היא של 6 ילדים ומעלה.

העברות נטו

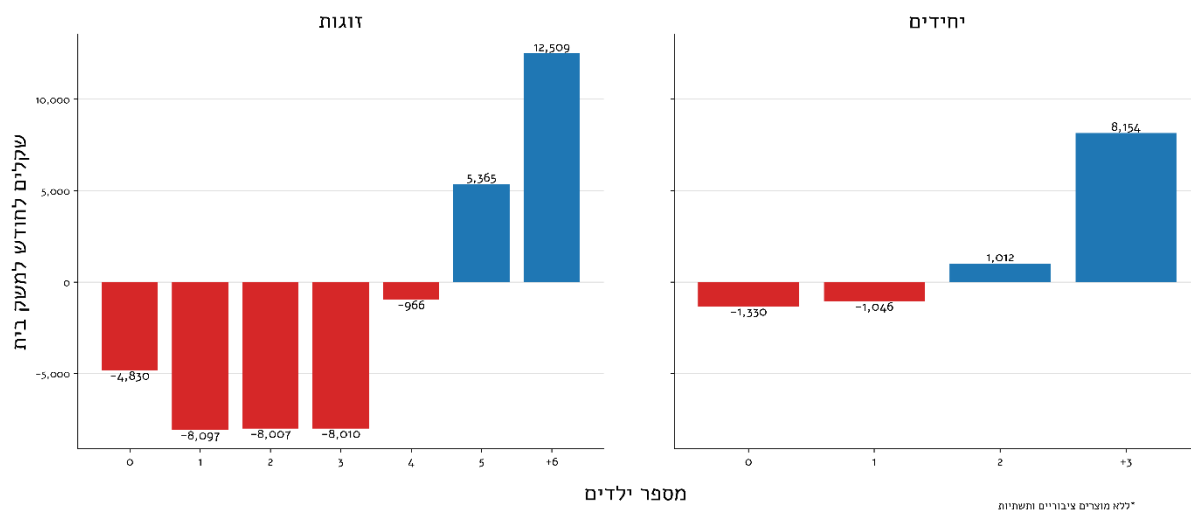
תרשים 30 מציג את ההעברות נטו לפי מבנה משק הבית ומספר הילדים בו, תוך חלוקה בין משקי בית עם זוג הורים ומשקי בית עם הורה יחיד. באופן כללי, ניתן לראות כי לרוב (אך לא תמיד) מספר ילדים גדול יותר מיתרגם להעברה נטו גבוהה יותר, הן בקרב זוגות הן בקרב יחידים. בנוסף, עבור כל מספר ילדים נתון,

העברות נטו שמקבלים הורים יחידניים גדולות יותר מהעברות נטו שמקבלים זוגות עם מספר דומה של ילדים.¹³

תרשים 30

העברות נטו (שירותים פחות מיסים) לפי מבנה משק הבית ומספר ילדים, במונחי 2018

העברות המגזר הציבורי הרחב - בריאות, חינוך, העברות כספיות, שירותי רווחה, מחבורה ציבורית, דת, ספורט תרבות ופנאי, ודיוור ציבורי. סך הכל: 171.22 מילארדי שקלים הכנסות המגזר הציבורי הרחב ממיסים - מיסי הכנסה על יחידים, ביטוח לאומי ומס בריאות. מע"מ, מס חברות, מע"מ פיננסי ומע"מ מלכ"רים, מיסי קנייה ובלו, ארנונה למגורים וארנונה אחרת, מיסי נדל"ן ומכסים. סך הכל: 257.42 מילארדי שקלים

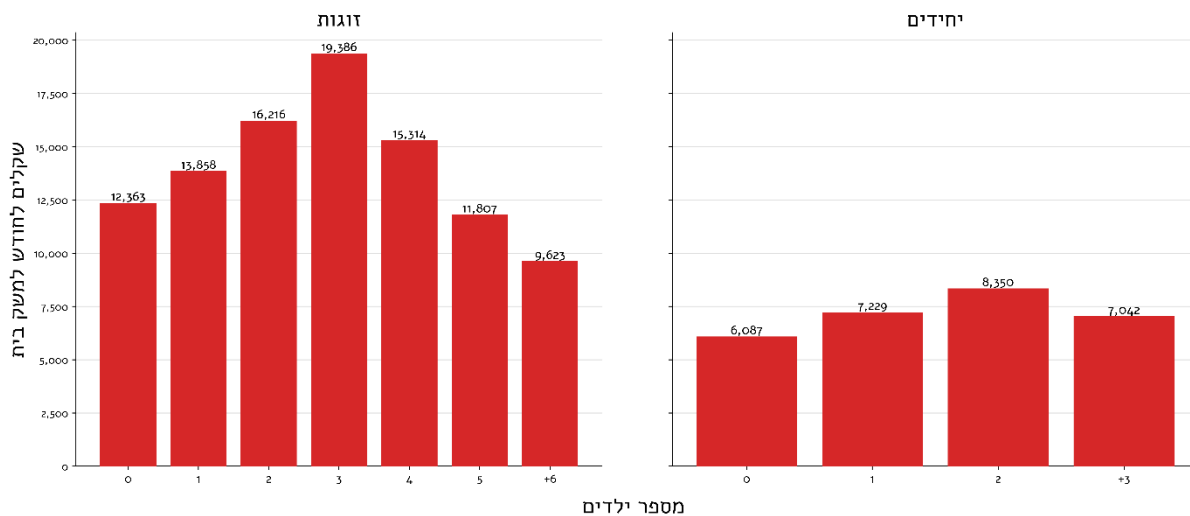
תשלומי המיסים

בתרשים 31 ניתן לראות את התשלום הממוצע של מיסים על ידי משקי הבית בהתאם למבנה משק הבית ומספר הילדים בו. עבור מספר ילדים זהה, זוגות משלמים יותר מיסים בהשוואה ליחידים ולהורים יחידניים. בקרב הזוגות, החל מהילד הרביעי ההוצאה על תשלומי מיסים הולכת ופוחתת.

¹³ בניתוח זה כלולים רק משקי בית בהם יש הורה יחיד או זוג הורים (ללא דירות שותפים, למשל). מספר הילדים כולל את הילדים הביולוגיים של זוג ההורים או של הורה יחיד, כמו גם נכדים וילדים במשפחת אומנה, ובתנאי שאלו מתחת לגיל 18.

תשלום ממוצע של סך המיסים לפי מבנה משק הבית ומספר ילדים, במונחי 2018

הכנסות המגזר הציבורי הרחב ממיסים - מיסי הכנסה על יחידים, ביטוח לאומי ומס בריאות, מע"מ, מס חברות, מע"מ פיננסי ומע"מ מלכ"רים, מיסי קנייה ובלו, ארנונה למגורים וארנונה אחרת, מיסי נדל"ן ומכסים. סך הכל: 257.42 מילארדי שקלים

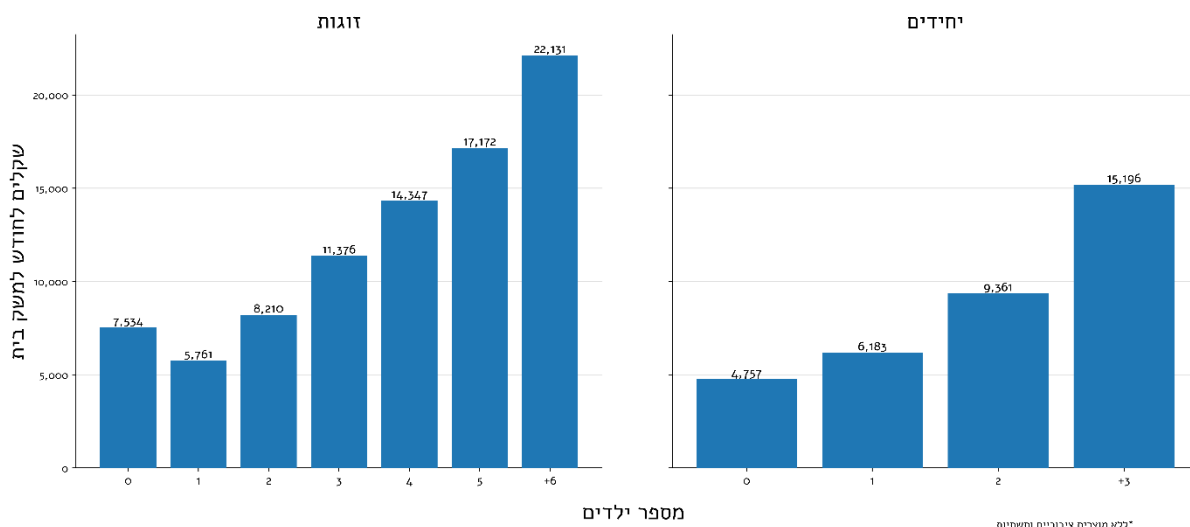

העברות המגזר הציבורי הרחב

בתרשים 32 ניתן לראות את התפלגות העברות המגזר הציבורי הרחב בהתאם למבנה משק הבית ומספר הילדים בו. באופן כללי, משקי בית עם מספר ילדים גדול מתאפיינים בקבלת שירותים בשווי גבוה יותר מהמגזר הציבורי הרחב. כמו כן, משפחות חד-הוריות מקבלות שירותים בשווי גבוה יותר בהשוואה למשפחות שאינן חד-הוריות עבור כל מספר ילדים נתון. חשוב לציין שרבים ממשקי הבית ללא ילדים מתאפיינים בקשישים, המקבלים יותר שירותי בריאות וקצבאות זקנה.

שווי ממוצע של סך ההעברות לפי מבנה משק הבית ומספר ילדים, במונחי 2018

העברות המגזר הציבורי הרחב - בריאות, חינוך, העברות כספיות, שירותי רווחה, תחבורה ציבורית, דת, ספורט תרבות ופנאי, ודיר ציבורי. סך הכל: 171.22 מילארדי שקלים

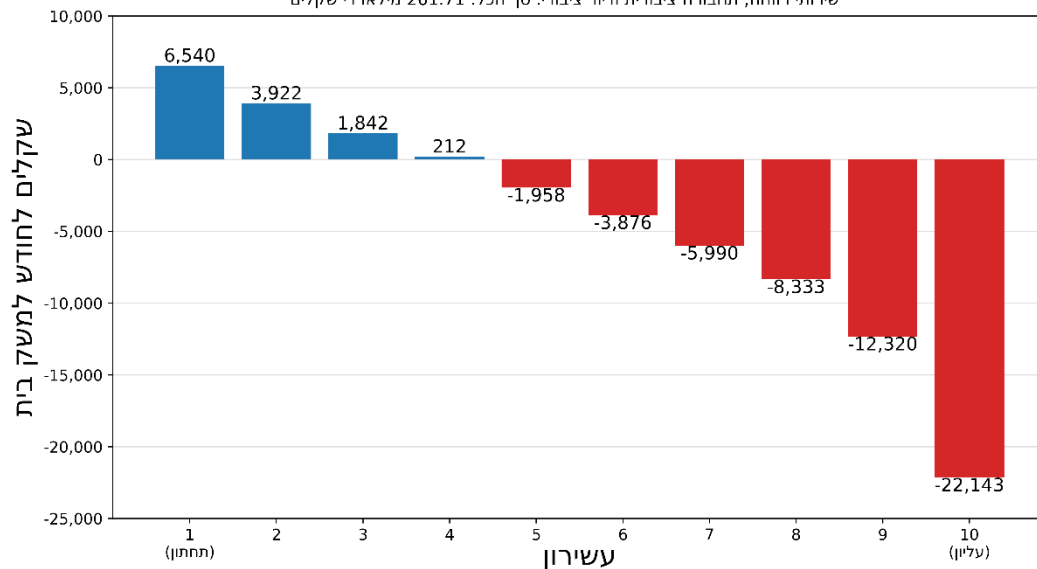
ניתוח לפי עשירוני הוצאות משק הבית

סקר הוצאות משק הבית הוא חתך-רוחב (cross section). בכך, הוא מציג את הכנסות והוצאות משקי הבית בנקודת זמן מסוימת, ללא מעקב אחרי משקי בית לאורך זמן. לפי תיאוריות כלכליות מקובלות, ובראשן תיאוריית ההכנסה הפרמנטית של פרידמן (Friedman, 1957), ההכנסה משתנה באופן חד יותר לאורך מחזור החיים בהשוואה להוצאה. במילים פשוטות, בעוד שההוצאה (הצריכה) יציבה יחסית לאורך החיים, ההכנסה משתנה בין תקופות שונות. לצורך העניין, משקי בית "צעירים" לרוב יתאפיינו בהכנסה שוטפת הנמוכה מההוצאה שלהם, כמו גם משקי בית מבוגרים המתבססים לרוב על חסכונותיהם. לעומתם, משקי בית בהם המפרנסים בעלי וותק תעסוקתי משמעותי וממציים את כושר ההשתכרות שלהם לרוב יתאפיינו בהכנסות גבוהות יותר מההוצאות. בשל כך, ההוצאה השוטפת לעיתים יכולה לשקף את רמת החיים באופן אמין יותר בהשוואה להכנסה השוטפת (אגף הכלכלן הראשי, 2019), במיוחד כשמדובר על נתוני חתך כפי שקיימים בסקר.

לפיכך, ביצענו ניתוח נוסף של ההעברות נטו לפי עשירוני הוצאה. בתרשים 33 ניתן לראות תוצאות ניתוח זה. בתרשים רואים שמשקי הבית בעשירון ההכנסה העליון שילמו העברות נטו בשווי של כ-22,100 שקלים בחודש במוצע, ושמשקי הבית בעשירון התחתון קיבלו העברות נטו בשווי של כ-6,500 שקלים בחודש במוצע.

שווי ממוצע של העברות נטו (שווי שירותים פחות מיסים) לפי עשירוני הוצאה, במונחי 2018

הכנסות המגזר הציבורי הרחב ממיסים - מיסי הכנסה על יחידים, ביטוח לאומי ומס בריאות, מע"מ, מס חברות ומע"מ פיננסי, מיסי קנייה ובלו, ארנונה למגורים וארנונה אחרת, מיסי נדל"ן ומכסים. סך הכל: 393.26 מילארדי שקלים
העברות המגזר הציבורי הרחב - בריאות, חינוך, העברות כספיות, שירותי רווחה, תחבורה ציבורית ודיוור ציבורי. סך הכל: 261.71 מילארדי שקלים

*ללא מוצרים ציבוריים ותשתיות

מהתרשים עולה כי צורת ההתפלגות של ההעברות נטו למשקי הבית לפי עשירוני הוצאה דומה מאד לצורת ההתפלגות של ההעברות נטו למשקי הבית לפי עשירוני הכנסה (תרשים 2).

אי-שוויון

מדד ג'יני הוא מדד מקובל לאי-שוויון. וערכו נע בין 0 ל-1. כאשר 0 מתאר מצב של שוויון מוחלט, ו-1 מתאר מצב בו כל ההכנסות מרוכזות במשק בית אחד בלבד. תרשים 31 מתאר את מדד הג'יני להכנסה לנפש תקנית, עבור הגדרות שונות של הכנסות משקי הבית.

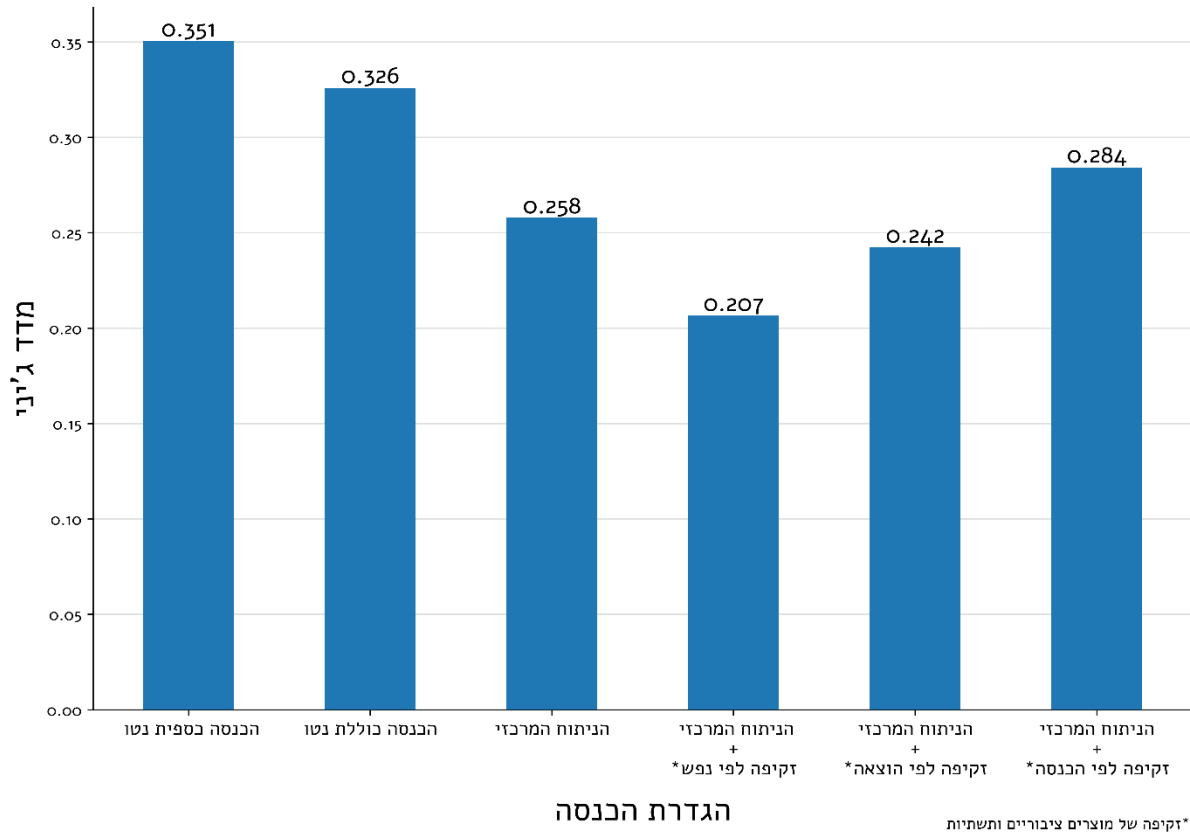
בעמודה השמאלית בתרשים מוצג מדד ג'יני לאי-שוויון בהכנסה כספית נטו, בדומה לדו"ח העוני והפערים החברתיים (המוסד לביטוח לאומי, 2023). בעמודה השנייה בתרשים, המדד מחושב על ההכנסה הכוללת נטו, אשר לוקחת בחשבון גם את שווי הבעלות על דיור (כפי שתיארנו בפרק מבנה הכנסות משקי הבית).

בעמודה השלישית בתרשים מחושב המדד על ההכנסה הכוללת נטו בתוספת ההעברות נטו המשמשת אותנו בניתוח המרכזי המאמר זה – קרי, כלל המיסים וכלל ההעברות למשקי הבית. מדד אי-השוויון יורד באופן ניכר בין שתי העמודות הראשונות לעמודה השלישית, מכיוון שהטלת מיסים נוספים (כגון מע"מ ומס חברות) על ידי המדינה ושימוש במשאבים שהם מייצרים עבורה למימון שירותים למשקי הבית (כגון חינוך ובריאות) מקטינה את אי-השוויון בין משקי הבית.

בשלוש העמודות הימניות בתרשים המדד מחושב על הכנסה הכוללת בצד ההעברות למשקי הבית גם זקיפה של מוצרים ציבוריים (כגון ביטחון וממשל) ושל השקעה בתשתיות (כגון בניית כבישים) לפי שלוש שיטות זקיפה שונות, כמפורט בנספח הטכני.

התוצאה המתקבלת על ידי השוואת העמודה השמאלית בתרשים ליתר העמודות היא שהתעלמות מחלק מהמיסים שלוקחת המדינה ומחלק מהשירותים המסופקים למשקי הבית על ידי המדינה גורמת להטיה כלפי מעלה בחישוב מידת אי-השוויון בהכנסות של משקי הבית, ושבפועל מידת אי-השוויון מתונה יותר מזו המוצגת ברוב הפרסומים.

מדד ג'יני לאי-שוויון בהכנסות נטו לנפש תקנית של משקי הבית לפי הגדרות שונות של הכנסה

בדיקות נוספות

נוסף על הניתוחים המרכזיים המוצגים לעיל, ביצענו ניתוחים רבים נוספים, המוצגים בנספח הטכני. ניתוחים אלו כוללים בין השאר בדיקות רגישות שונות, בדגש על זקיפה של מוצרים ציבוריים במספר שיטות ושימוש בהנחות שונות בנוגע להתפלגות נטל המס (למשל התפלגות שונה של נטל המע"מ ושל מיסים נוספים), כמו גם התפלגויות של הוצאות ספציפיות שלא נכללות בניתוח המרכזי. מכלל בדיקות הרגישות שביצענו עולה תמונה דומה לתוצאות המוצגות לעיל.

פרק ו': דיון וסיכום

במחקר זה אמדנו את התפלגות הכנסות והוצאות המגזר הציבורי הרחב בקרב משקי הבית בישראל על בסיס סקירת ספרות נרחבת בנושא נטל המס ואופן התפלגותו (ראו בנספח הטכני וברשימת המקורות להלן), הכוללת מקורות תיאורטיים ואמפיריים, כמו גם ניתוחים רלוונטיים שבוצעו בעבר, ובשילוב של נתונים מנהליים ונתוני סקר הוצאות משק הבית. אף על פי שקיימים מחקרים רבים שעסקו בנושא זה, למחקר זה תרומה גדולה הן עבור הספרות המחקרית הקיימת בתחום, הן עבור קביעת מדיניות כלכלית-חברתית. מחקר זה ייחודי בהיקף המיסים, השירותים וההעברות אותו הוא בוחן ובמתודולוגיה בה נעשה שימוש.

ראוי לציין במיוחד שתי תרומות של מחקר זה. ראשית, מחקר זה מאפשר לדון בצורה מבוססת באופן ובהיקף בו המגזר הציבורי הרחב מבצע חלוקה מחדש של ההכנסות בין קבוצות שונות (למשל עשירוני הכנסה או מגזרי אוכלוסייה כגון יהודים לא-חרדים, ערבים וחרדים), זאת בהתבסס על מערכת המס והוצאות המדינה בכללותה ומבלי להתעלם מהעובדה ששירותים שהמדינה מספקת לאזרחיה משפיעים על רווחתם. כמו כן, עבודה זו מאפשרת לדון בכל המיסים, ההעברות והשירותים, מבלי להתייחס רק לאלו שקל למדוד ומהם מצטיירת תמונה חלקית ומוטה. אותה תמונה חלקית משמשת לעיתים לביסוס טענות כלכליות-חברתיות כדבר המבוסס על נתונים ועובדות, למרות שהמציאות בפועל שונה מזו המוצגת בתמונה. בנוסף, עבודה זו מאפשרת גם לקבל תמונה ברורה יותר עד כמה המדיניות של המגזר הציבורי הרחב בישראל מצמצמת אי-שוויון בהכנסות בין משקי הבית.

שנית, המחקר יכול להוות בסיס עתידי להשוואה בין-לאומית מבוססת נתונים בין מדינות בנוגע למערכת המס ובנוגע לשירותים וההעברות שמספק המגזר הציבורי הרחב. לדוגמה, עבודה זו מאפשרת השוואה עתידית (ובהינתן נתונים זמינים עבור מדינות נוספות) בין התפלגות נטל המס בישראל לבין התפלגות נטל המס במדינות אחרות, באופן שאיננו מוטה בשל הרכב שונה של מערכת המס בכל מדינה.

בסך הכול, בניתוח המרכזי זקפנו כ-96% מההכנסות ממיסים של המגזר הציבורי הרחב וכ-50% מההוצאה של המגזר הציבורי הרחב. מדובר בהיקף גדול בהרבה בהשוואה לפרסומים קודמים בנושא, שכללו כ-27% מההכנסות ממיסים וכ-14% מההוצאות. במבחני הרגישות הכלולים בנספח הטכני נכללנו שיעורים גבוהים יותר של הוצאות המגזר הציבורי הרחב, תוך זקיפת הוצאות אלה בכמה דרכים שונות.

מהניתוח לפי עשירוני הכנסה עולה כי משקי הבית בעשירוני ההכנסה הנמוכים מקבלים העברות נטו (העברות פחות מיסים) חיוביות ומשמעותיות למדי מהמגזר הציבורי הרחב, כך ששווי השירותים וההעברות אותם הם מקבלים גבוה יותר מסך המס אותו הם משלמים. באופן כללי, עשירוני ההכנסה הנמוכים מקבלים בממוצע העברות ושירותים בשווי גבוה יותר מאלו שמקבלים עשירוני ההכנסה הגבוהים (למעט קצבת זקנה, הנפוצה יותר בקרב עשירוני ההכנסה הגבוהים).

הניתוח לפי מגזרים מראה שהמגזר החרדי והמגזר הערבי מקבלים יותר שירותים והעברות מהמגזר הציבורי הרחב לעומת המיסים שהם משלמים, במידה ניכרת. הניתוח לפי גודל משק הבית והרכבו מדגים כי חלק ניכר מהעברות המדינה מושפעות ממבנה משק הבית וממספר הילדים שבו.

מעבר לתרומה המחקרית, מסד הנתונים שיצרנו מאפשר בקלות רבה לבצע סימולציות של החלטות מדיניות שונות, ברמת דיוק גבוהה יותר מבעבר. לדוגמה, תחת הנחות מסוימות, ניתן יהיה לבדוק כיצד ישפיע שינוי בהיקף שירותי המגזר הציבורי הרחב בתחום הבריאות על ההכנסה נטו של משקי בית בעשירוני הכנסה שונים. כמו כן, ניתן יהיה לחשב גם את ההתפלגות של עלויות צעדי המדיניות, לפי דרכי המימון השונות בהן המגזר הציבורי הרחב מממן את הוצאותיו (באמצעות העלאת מע"מ, העלאת מס הכנסה וכדומה). עם זאת, חשוב להדגיש שסימולציות כאלה בדרך כלל מניחות שאין שינוי התנהגות כתוצאה משינויים במדיניות, ועל

כן יש לפרש את תוצאות הסימולציות בזהירות רבה, או לחילופין להגדיל את רמת המורכבות של הסימולציות ולכלול בהן שינויים בהתנהגות.

בנוסף לכך, ניתן יהיה לנהל דיון מושכל ומבוסס יותר לגבי הצעות מדיניות המכוונות לסייע לקבוצת אוכלוסייה כזו או אחרת על חשבון קבוצות אחרות בציבור, תוך בחינה מדויקת יותר של ההעברות נטו שניתנות כבר כיום לאותה קבוצה.

- Adam, S., Phillips, D., & Roantree, B. (2019). 35 years of reforms: A panel analysis of the incidence of, and employee and employer responses to, social security contributions in the UK. *Journal of Public Economics*, 171, 29–50.
<https://doi.org/10.1016/j.jpubeco.2018.05.010>
- Alm, J., Sennoga, E., & Skidmore, M. (2009). Perfect competition, urbanization, and tax incidence in the retail gasoline market. *Economic Inquiry*, 47(1), 118–134.
<https://doi.org/10.1111/j.1465-7295.2008.00164.x>
- Arulampalam, W., Devereux, M. P., & Maffini, G. (2012). The direct incidence of corporate income tax on wages. *European Economic Review*, 56(6), 1038–1054.
<https://doi.org/https://doi.org/10.1016/j.euroecorev.2012.03.003>
- Auerbach, A. J. (2006). Who Bears the Corporate Tax? A Review of What We Know. *Tax Policy and the Economy*, 20, 1–40. <https://doi.org/10.1086/tpe.20.20061903>
- Auten, G., & Splinter, D. (2023). Income Inequality in the United States: Using Tax Data to Measure Long-Term Trends. *Journal of Political Economy*.
<https://doi.org/10.1086/728741>
- Azémar, C., & Hubbard, R. G. (2015). Country characteristics and the incidence of capital income taxation on wages: An empirical assessment. *Canadian Journal of Economics*, 48(5), 1762–1802. <https://doi.org/10.1111/caje.12179>
- Baker, S. R., Sun, S. T., & Yannelis, C. (2020). Corporate Taxes and Retail Prices. *NBER Working Papers*, 27058. <http://www.nber.org/papers/w27058>
- Benedek, D., De Mooij, R. A., Keen, M., & Wingender, P. (2020). Varieties of VAT pass through. *International Tax and Public Finance*, 27(4), 890–930.
<https://doi.org/10.1007/s10797-019-09566-5>
- Benzarti, Y., & Carloni, D. (2019). Who really benefits from consumption tax cuts? Evidence from a large VAT reform in France. *American Economic Journal: Economic Policy*, 11(1), 38–63. <https://doi.org/10.1257/pol.20170504>
- Benzarti, Y., Carloni, D., Harju, J., & Kosonen, T. (2020). What goes up may not come down: Asymmetric incidence of value-added taxes. *Journal of Political Economy*, 128(12), 4438–4474. <https://doi.org/10.1086/710558>
- Bergstrom, T. C., & Goodman, R. P. (1973). Private Demands for Public Goods. *The American Economic Review*, 63(3), 280–296. <http://www.jstor.org/stable/1914361>
- Bigot, R., Daudey, E., Muller, J., & Osier, G. (2014). Impact of income redistribution on middle class households: a cross-country comparison based on the LIS data. *LIS Working Paper Series*, 619. <http://www.lisdatacenter.org/wps/liswps/619.pdf>

- Bingley, P., & Lanot, G. (2002). The incidence of income tax on wages and labour supply. *Journal of Public Economics*, 83(2), 173–194. [https://doi.org/10.1016/S0047-2727\(01\)00080-9](https://doi.org/10.1016/S0047-2727(01)00080-9)
- Blundell, R. (2009). Assessing the temporary VAT cut policy in the UK. *Fiscal Studies*, 30(1), 31–38. <https://doi.org/10.1111/j.1475-5890.2009.00088.x>
- Boudreaux, D. J. (2019). *The Burden of Government Debt and James Buchanan 's Corrective*. 1–4.
- Buettner, T., & Madzharova, B. (2021). Unit Sales and Price Effects of Preannounced Consumption Tax Reforms: Micro-level Evidence from European VAT. *American Economic Journal: Economic Policy*, 13(3), 103–134. <https://doi.org/10.1257/pol.20170708>
- Carloni, D. (2021). Revisiting the Extent to Which Payroll Taxes Are Passed Through to Employees. *Congressional Budget Office Working Paper Series*, 06.
- Carlos, J., Serrato, S., & Zidar, O. (2016). Who Benefits From State Corporate Tax Cuts? a Local Labor Markets Approach With Heterogeneous Firms. *American Economic Review*, 16(9), 2582–2624. <http://www.nber.org/papers/w20289>
- Centre, L. I. (2021). *Measuring the Efficiency of VAT Reforms: A Demand System Simulation Approach*. <https://doi.org/10.1093/oep/gpaa052>
- Cevik, S. (2018). Smoke screen: Estimating the tax pass-through to cigarette prices in Pakistan. *Review of Development Economics*, 22(3), e1–e15. <https://doi.org/10.1111/rode.12514>
- Chaloupka, F. J., & Warner, K. E. (2000). The economics of smoking. In *Handbook of Health Economics* (pp. 1539–1627). [https://doi.org/10.1016/S1574-0064\(00\)80042-6](https://doi.org/10.1016/S1574-0064(00)80042-6)
- Chetty, R., Looney, A., & Kroft, K. (2009). Saliency and taxation: Theory and evidence. *American Economic Review*, 99(4), 1145–1177. <https://doi.org/10.1257/aer.99.4.1145>
- Chouinard, H. H., & Perloff, J. M. (2007). Gasoline Price Differences: Taxes, Pollution Regulations, Mergers, Market Power, and Market Conditions. *THE B.E. Journal of Economic Analysis & Policy*, 7(1).
- Claessens, S., Keen, M., & Pazarbasioglu, C. (2010). Financial Sector Taxation. The IMF 's Report to the G-20 and Background Material. *IMF Staff Papers*, September, 191. <https://www.imf.org/external/np/seminars/eng/2010/paris/pdf/090110.pdf>
- Clausing, K. A. (2012). In Search of Corporate Tax Incidence. *SSRN Electronic Journal*, 80, 433–472. <https://doi.org/10.2139/ssrn.1974217>
- Congressional Budget Office. (2021). *The Distribution of Household Income 2018*.
- Congressional Budget Office. (2012). *THE DISTRIBUTION OF HOUSEHOLD INCOME AND FEDERAL TAXES 2008 AND 2009*. July.

- Congressional Budget Office. (2016). *The Distribution of Household Income and Federal Taxes, 2013. June.*
- Crossley, T. F., Phillips, D., & Wakefield, M. (2011). Value added tax. In *IFS Green Budget 2009*. <https://ifs.org.uk/publications/ifs-green-budget-january-2009>
- Danninger, S., & Carare, A. (2008). Inflation Smoothing and the Modest Effect of VAT in Germany. *IMF Working Papers*, 08(175), 1. <https://doi.org/10.5089/9781451870336.001>
- Dedola, L., Osbat, C., & Reinelt, T. (2021). *Tax thy neighbour : Corporate tax pass-through into downstream retail prices in a monetary union*. 1–20.
- Delipalla, S., & O'Donnell, O. (2001). Estimating tax incidence, market power and market conduct: The European cigarette industry. *International Journal of Industrial Organization*, 19(6), 885–908. [https://doi.org/10.1016/S0167-7187\(99\)00057-0](https://doi.org/10.1016/S0167-7187(99)00057-0)
- Dosser, D. (1961). Tax Incidence and Growth. *The Economic Journal*, 71(283), 572. <https://doi.org/10.2307/2228923>
- Doyle, J. J., & Samphantharak, K. (2008). \$2.00 Gas! Studying the effects of a gas tax moratorium. *Journal of Public Economics*, 92(3–4), 869–884. <https://doi.org/10.1016/j.jpubeco.2007.05.011>
- Dutkowsky, D. H., & Sullivan, R. S. (2017). Excise taxes, over-shifting, cross-elasticity, and tax revenue. *Applied Economics Letters*, 24(2), 113–116. <https://doi.org/10.1080/13504851.2016.1167821>
- Ebert, U., & Tillmann, G. (2006). Budget incidence reconsidered. *Journal of Economics/Zeitschrift Fur Nationalokonomie*, 88(1), 1–19. <https://doi.org/10.1007/s00712-006-0176-8>
- Evans, W. N., Ringel, J. S., & Stech, D. (1999). Tobacco Taxes and Public Policy to Discourage Smoking. In *Tax Policy and the Economy* (Vol. 13, Issue January). <https://doi.org/10.1086/tpe.13.20061866>
- Felix, A. R., & Jr., J. R. H. (2022). CORPORATE TAXES AND UNION WAGES IN THE UNITED STATES. *International Tax and Public Finance*, 29, 1450–1494.
- Friedman, M. (1957). The Permanent Income Hypothesis. In *A Theory of the Consumption Function* (pp. 20–37). Princeton University Press. <http://www.nber.org/chapters/c4405>
- Fuest, C. (2015). Who bears the burden of corporate income taxation? *ETPF Policy Paper*. <http://www.etpf.org/papers/PP001CorpTax.pdf>
- Fuest, C., Peichl, A., & Siegloch, S. (2018). Do Higher Corporate Taxes Reduce Wages? Micro Evidence from Germany. *American Economic Review*, 108(2), 393–418. <https://doi.org/10.1257/aer.20130570>

- Fullerton, D., & Metcalf, G. E. (2002). Tax incidence. In A. J. Auerbach & M. Feldstein (Eds.), *Handbook of Public Economics* (Vol. 4, pp. 1787–1872). [https://doi.org/10.1016/S1573-4420\(02\)80005-2](https://doi.org/10.1016/S1573-4420(02)80005-2)
- Gaarder, I. (2019). Incidence and distributional effects of value added taxes. *Economic Journal*, 129(618), 853–876. <https://doi.org/10.1111/eoj.12576>
- Gehrsitz, M., Saffer, H., & Grossman, M. (2020). The Effect of Changes in Alcohol Tax Differentials on Alcohol Consumption. *SSRN Electronic Journal*, 13198. <https://doi.org/10.2139/ssrn.3587926>
- Gravelle, J. G., & Hungerford, T. L. (2011). Corporate tax reform: Issues for congress. *Corporate and International Taxation: Analyses and Reforms*, 33–71.
- Gravelle, J. (2013). CORPORATE TAX INCIDENCE: REVIEW OF GENERAL EQUILIBRIUM ESTIMATES AND ANALYSIS. *National Tax Journal*, 66(1).
- Groves, T., & Ledyard, J. (1977). Optimal Allocation of Public Goods: A Solution to the “Free Rider” Problem. *Econometrica*, 45(4), 783. <https://doi.org/10.2307/1912672>
- Gruber, J. (2001). Tobacco at the crossroads: The past and future of smoking regulation in the United States. *Journal of Economic Perspectives*, 15(2), 193–212. <https://doi.org/10.1257/jep.15.2.193>
- Gruber, J. (2000). Payroll Taxation, Employer Mandates, and the Labor Market. In *Employee Benefits and Labor Markets in Canada and the United States* (Vol. 4). <https://doi.org/10.17848/9780880995511.ch4>
- Gruber, J. (1997). The incidence of payroll taxation: Evidence from Chile. *Journal of Labor Economics*, 15(3). <https://doi.org/10.1086/209877>
- Gruber, J., & Koszegi, B. (2004). Tax incidence when individuals are time-inconsistent: The case of cigarette excise taxes. *Journal of Public Economics*, 88(9–10), 1959–1987. <https://doi.org/10.1016/j.jpubeco.2003.06.001>
- Hamermesh, D. S. (1979). New Estimates of the Incidence of the Payroll Tax. *Southern Economic Journal*, 45(4), 1208. <https://doi.org/10.2307/1056965>
- Hanson, A., & Sullivan, R. (2016). Incidence and Saliency of Alcohol Taxes: Do Consumers Overreact? *Public Finance Review*, 44(3), 344–369. <https://doi.org/10.1177/1091142115591204>
- Harberger, A. C. (1962). The Incidence of the Corporation Income Tax. *Journal of Political Economy*, 70(3), 215–240. <http://www.jstor.org/stable/1828856?origin=JSTOR-pdf>
- Harju, J., Kosonen, T., & Laukkanen, M. (2016). *Tax incidence in the fuel market: Evidence from station-level data*. 1–55.

- Hassett, K. A., & Mathur, A. (2006). *Taxes and Wages*.
www.aei.org/workingpapers%5Cnwww.aei.org/publication24629%0Ahttps://econpapers.repec.org/RePEc:aei:rpaper:49824
- Hewitt, D. P. (1987). The Benefit Incidence of Consumption Public Goods. *Public Finance Quarterly*, 15(2), 138–165.
- Jacob, M., Müller, M. A., & Wulff, T. (2019). Do Consumers Pay the Corporate Tax? *SSRN Electronic Journal*, 15. <https://doi.org/10.2139/ssrn.3468142>
- Joint Committee on Taxation. (2013). *Modeling the Distribution of Taxes on Business Income*.
- Keeler, T. E., Hu, T. wei, Barnett, P. G., Manning, W. G., & Sung, H. Y. (1996). Do cigarette producers price-discriminate by state? An empirical analysis of local cigarette pricing and taxation. *Journal of Health Economics*, 15(4), 499–512.
[https://doi.org/10.1016/S0167-6296\(96\)00498-5](https://doi.org/10.1016/S0167-6296(96)00498-5)
- Kenkel, D. S. (2005). Are alcohol tax hikes fully passed through to prices? Evidence from Alaska. *American Economic Review*, 95(2), 273–277.
<https://doi.org/10.1257/000282805774670284>
- Knaisch, J., & Pöschel, C. (2021). *Corporate Income Tax and Wages: A Meta-Regression Analysis*. 262.
- Müller, K.-U., & Neumann, M. (1994). Who Bears the Burden of Social Security Contributions in Germany? *Economic Outlook*, 18(9), 60–61.
<https://doi.org/10.1111/j.1468-0319.1994.tb00356.x>
- Manski, C., & Mayshar, J. (2000). Child Allowances and Fertility in Israel: Preliminary Findings / ממצאים ראשוניים: קצבאות הילדים והילודה בישראל / הרבעון / לכלכלה, 47(4), 535–565. <http://www.jstor.org/stable/23772985>
- Marion, J., & Muehlegger, E. (2011). Fuel tax incidence and supply conditions. *Journal of Public Economics*, 95(9–10), 1202–1212. <https://doi.org/10.1016/j.jpubeco.2011.04.003>
- Mazirov, K., Drucker, L., & Genud, R. (2021). *What do MNEs pay in taxes?* (pp. 581–590). <https://ieca.org.il/wp-content/uploads/2021/08/Papers.pdf>
- Melguizo, Á., & González-Páramo, J. M. (2013). Who bears labour taxes and social contributions? A meta-analysis approach. *SERIEs*, 4(3), 247–271.
<https://doi.org/10.1007/s13209-012-0091-x>
- Milanez, A. (2017). *Legal tax liability, legal remittance responsibility and tax incidence: Three dimensions of business taxation* (Issue 32).
- Mitchell, R. C., & Carson, R. T. (1989). Using surveys to value public goods: the contingent valuation method. *Choice Reviews Online*, 27(01), 27-0417-27-0417.
<https://doi.org/10.5860/choice.27-0417>

- Montag, F., Sagimuldina, A., & Schnitzer, M. (2020). Are temporary value-added tax reductions passed on to consumers? Evidence from Germany's stimulus. *ArXiv*. <http://arxiv.org/abs/2008.08511>
- Ngo, A. P., Wang, X., Slater, S., Chriqui, J. F., Chaloupka, F. J., Lin, Y., Smith, L., Li, Q., & Shang, C. (2021). Alcohol excise taxes as a percentage of retail alcohol prices in 26 OECD countries. *Drug and Alcohol Dependence*, 219, 108415. <https://doi.org/10.1016/j.drugalcdep.2020.108415>
- Nielsen, I., & Smyth, R. (2008). Who bears the burden of employer compliance with social security contributions? Evidence from Chinese firm level data. *China Economic Review*, 19(2), 230–244. <https://doi.org/10.1016/j.chieco.2007.06.002>
- Obeng, G. (2018). Incidence of Value Added Tax, Effects and Implications. *International Journal of Economics and Finance*, 10(10), 52. <https://doi.org/10.5539/ijef.v10n10p52>
- OECD Statistics. (2023). *OECD Statistics*. <https://stats.oecd.org/>
- Parry, I. W. H., & Small, K. A. (2005). Does Britain or the United States Have the Right Gasoline Tax? *The American Economic Review*, 95(4), 1276–1289. <https://www.jstor.org/stable/4132715>
- Piketty, T., Saez, E., & Zucman, G. (2018). Distributional National Accounts: Methods and Estimates for the United States. *The Quarterly Journal of Economics*, 133(2), 553–609. <https://doi.org/10.1093/QJE/QJX043>
- Proag, V. (2021). Infrastructure Planning and Management: An Integrated Approach. In *Infrastructure Planning and Management: An Integrated Approach*. <https://doi.org/10.1007/978-3-030-48559-7>
- Schweitzer, L., & Taylor, B. D. (2008). Just pricing: The distributional effects of congestion pricing and sales taxes. *Transportation*, 35(6), 797–812. <https://doi.org/10.1007/s11116-008-9165-9>
- Scott R. Baker, Stephen Teng Sun, C. Y. (2020). Corporate Taxes and Retail Prices. In *NBER Working Paper 27058*. <https://www.nber.org/papers/w27058>
- Sinai, T., & Gyourko, J. (2004). The asset price incidence of capital gains taxes: Evidence from the Taxpayer Relief Act of 1997 and publicly-traded real estate firms. *Journal of Public Economics*, 88(7–8), 1543–1565. [https://doi.org/10.1016/S0047-2727\(03\)00036-7](https://doi.org/10.1016/S0047-2727(03)00036-7)
- Suárez Serrato, J. C., & Zidar, O. (2016). Who benefits from state corporate tax cuts? A local labor markets approach with heterogeneous firms. *American Economic Review*, 106(9), 2582–2624. <https://doi.org/10.1257/aer.20141702>
- The Economist. (2021). *Who bears the burden of a corporate tax?* <https://www.economist.com/finance-and-economics/2021/05/13/who-bears-the-burden-of-a-corporate-tax>

- Verbist, G., & Förster, M. (2019). Accounting for public services in distributive analysis. In K. Decancq & P. Van Kerm (Eds.), *What Drives Inequality?* (Vol. 27, pp. 69–87). Emerald Publishing. <https://doi.org/10.1108/S1049-258520190000027006>
- Verbist, G., Förster, M. F., & Vaalavou, M. (2013). The Impact of Publicly Provided Services on the Distribution of Resources: Review of New Results and Methods. *GINI Discussion Paper 74*, 74(130), 112. <https://doi.org/10.1787/5k9h363c5szq-en>
- Voigts, S. (2016). VAT multipliers and pass-through dynamics. *Econstor*. <https://ideas.repec.org/p/hum/wpaper/sfb649dp2016-026.html>
- Young, D. J., & Bielińska-Kwapisz, A. (2002). Alcohol taxes and beverage prices. *National Tax Journal*, 55(1), 57–73. <https://doi.org/10.17310/ntj.2002.1.04>
- Zeira, J. (2021). *The Israeli Economy: A Story of Success and Costs*. Princeton University Press.
- Zodrow, G. R. (2001). THE PROPERTY TAX AS A CAPITAL TAX: A ROOM WITH THREE VIEWS. *National Tax Journal*, 54(1). <https://doi.org/10.17310/ntj.2001.1.07>
- אברהם נ' ושראל מ' (2019), האם הוצאות הממשלה בישראל נמוכות בהשוואה בין-לאומית, והאם רצוי להגדילן?, פורום קהלת לכלכלה, <https://bit.ly/2Rk3TQJ>
- אגף הכלכלן הראשי (2019), המיקוד השבועי - הרחבת השיח אודות מדדים לאיתור משקי בית נזקקים https://www.gov.il/BlobFolder/dynamiccollectorresultitem/weekly_economic_rev_iew_17022019/he/weekly_economic_review_weekly_economic_review_17022019.pdf
- אגף הכלכלן הראשי (2022), בחודש דצמבר 2021 הסתכמו הכנסות המדינה ממסים ב-6.34 מיליארד ש"ח, ובשנת 2021 הסתכמו ההכנסות בכ-9.383 מיליארדי ש"ח, https://www.gov.il/BlobFolder/news/press_10012022-b/he/PressReleases_files_press_10012022-b-file2.pdf
- אגף הכלכלן הראשי (2018), תחזית הטבות המס לשנת הכספים 2019, https://www.gov.il/BlobFolder/guide/state_budget-2019/he/state-budget_2019_Hachnasot_2.pdf
- אגף הכלכלן הראשי (2022), דו"ח הכנסות המדינה לשנים 2019-2020, https://www.gov.il/BlobFolder/reports/state-revenues-report-2019-2020/he/state-revenues-report_2019-2020_Report-2019-2020.pdf
- אגף הכלכלן הראשי (2016), דו"ח הכנסות המדינה לשנים 2015-2016, <https://www.gov.il/he/departments/publications/reports/state-revenues-report-2015-2016>
- אגף התקציבים (2023), חוות דעת כלכלית נלווית להחלטת ממשלה תקציבים קואליציוניים 2023-2024
- אחדות ל', בן-גון ג' ופוליצר ע' (2016), פרופיל ההוצאה על בריאות לפי גיל בישראל ובמדינות ה-OECD, מכון ון ליר בירושלים, <https://www.vanleer.org.il/wp-content/uploads/2020/04/טקסט-מלא.pdf>

אמיר מ' (2018), מיסוי מוצרי טבק ותחליפיהם בישראל סקירה וניתוח כלכלי,
https://meiramir.co.il/wp-content/files/Taxation_of_tobacco_in_Israel.pdf

בנק ישראל (2018), הוועדה המוניתרית החליטה ב-26 בפברואר 2018 להותיר את הריבית ללא שינוי, ברמה של 0.1%

<https://boi.org.il/publications/pressreleases/> הוועדה-המוניתרית-החליטה-ב-26-בפברואר-2018-
להותיר-את-הריבית-ללא-שינוי-ברמה-של-01

בנק ישראל (2023), דין וחשבון 2022
<https://boi.org.il/publications/regularpublications/financial-statements/fin-report2022/>

גייבל ג' ושראל מ' (2020), עלויות כלכליות של שירות החובה בישראל, פורום קהלת לכלכלה.

הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה (2023), סקר הוצאות משק הבית,
<https://www.cbs.gov.il/he/Surveys/Pages/.aspx>

הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה (2021), ההוצאה הלאומית לבריאות, 1962–2020,
<https://www.cbs.gov.il/he/publications/pages/2021/2020.aspx>

הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה (2020), רבעון לסטטיסטיקה של התחבורה מס'4, לוח 12,
https://www.cbs.gov.il/he/publications/doclib/2020/rt0420/t02_12.pdf

הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה (2021), חשבונות המגזר הממשלתי במתכונת GFS לשנים 2006–2019,
<https://www.cbs.gov.il/he/publications/Pages/2021/2019-2006-.aspx>

הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה (2020), הסקר החברתי,
<https://www.cbs.gov.il/he/subjects/Pages/.aspx>

הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה (2022), חשבונות לאומיים 1995–2020,
<https://www.cbs.gov.il/he/publications/pages/2022/1995-2020.aspx>

הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה (2022), השקעה גולמית בנכסים קבועים ומלאי ההון הנקי לפי ענף כלכלי 1995–2020,
<https://www.cbs.gov.il/he/publications/Pages/2022/1995-2020.aspx> ההון-הנקי-לפי-ענף-כלכלי-1995-2020

הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה (2021), ההוצאה הלאומית לחינוך 1962–2020,
<https://www.cbs.gov.il/he/publications/Pages/2021/1962--2020.aspx>

הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה (2022), כלים ומאגרי נתונים - מחולל מחירים ומדדי מחירים,
<https://www.cbs.gov.il/he/Statistics/Pages/.aspx>

המוסד לביטוח לאומי (2022), דמי ביטוח לאומי - דמי ביטוח,
<https://www.btl.gov.il/Insurance/National Insurance/Pages/default.aspx>

המוסד לביטוח לאומי (2023), ירחון סטטיסטי – פרסומים,
<https://www.btl.gov.il/Publications/quarterly/Pages/default.aspx>

- המוסד לביטוח לאומי (2018), סקירה שנתית,
https://www.btl.gov.il/Publications/Skira_shnatit/2018/Documents/chap-4-geviya.pdf
- המוסד לביטוח לאומי (2021), שיעורי וסכומי דמי ביטוח,
<https://www.btl.gov.il/Insurance/Rates/Pages/default.aspx>
- המוסד לביטוח לאומי (2023), דוח ממדי העוני והאי-שוויון בהכנסות,
https://www.btl.gov.il/Publications/oni_report/Pages/default.aspx
- המוסד לביטוח לאומי (2022), פקודת מס הכנסה
- המועצה להשכלה גבוהה (2017), התקציב הרגיל של ות"ת לשנת הלימודים תשע"ח
- המועצה להשכלה גבוהה (2020), מערכת ההשכלה הגבוהה בסימן 60 שנה למל"ג
- זוסמן נ', ליפינג ע' ורוזנפלד ד' (2019), השכלה עודפת ואי-התאמה בין משלח היד למקצוע הלימוד בקרב בוגרי האוניברסיטאות והמכללות, בנק ישראל,
<https://www.boi.org.il/media/nq3cs1kq/> pdfהתאמה-
- יעקבי נ' (2010), סימולציה של החלפת מס הכנסה במע"מ פרוגרסיבי והשפעתה על כלכלת ישראל, הרבעון לכלכלה,
<http://www.jstor.org/stable/23781884>
- כץ א' ושראל מ' (2018), הכנסה בסיסית בישראל, פורום קהלת לכלכלה,
https://kohelet.org.il/wp-content/uploads/2018/08/KPF087_Basic-income-in-Israel_ELECTRONIC_020818.pdf
- מאיר א' וסורוצקין י' (2019), הדיור הציבורי בישראל, פורום קהלת לכלכלה,
https://kohelet.org.il/wp-content/uploads/2020/02/KPF101_PublicHousing_H_54_ebook.pdf
- מבקר המדינה (2020), משרד הבינוי והשיכון: רכישה ומכירה של דירות הדיור הציבורי,
<https://www.mevaker.gov.il/sites/DigitalLibrary/Documents/2020/70b/2020-70b-205-DiyurTziburi.pdf>
- מואב ע' (2016), על פרוגרסיביות מערכת המס בישראל וצמצום אי-השוויון,
<https://omermoav.com/> על-פרוגרסיביות-מערכת-המס-בישראל-וצמצו/
- מרכז המחקר והמידע של הכנסת (2013), תיאור וניתוח ההשפעה של שינוי שיטת המיסוי על דפוסי הצריכה בשוק משקאות האלכוהול,
https://fs.knesset.gov.il/globaldocs/MMM/d51107dc-1277-e511-80d1-00155d0ad6b2/2_d51107dc-1277-e511-80d1-00155d0ad6b2_11_10968.pdf
- מרכז המחקר והמידע של הכנסת (2011), בחינת נטל המס לפי עשירוני הכנסה,
https://fs.knesset.gov.il/globaldocs/MMM/9b556b58-e9f7-e411-80c8-00155d010977/2_9b556b58-e9f7-e411-80c8-00155d010977_11_8871.pdf
- מרכז המחקר והמידע של הכנסת (2012), משקל המיסוי במחיר הדלק לתחבורה בישראל לעומת מדינות אירופה,
https://fs.knesset.gov.il/globaldocs/MMM/16f46d8d-f1f7-e411-80c8-00155d01107c/2_16f46d8d-f1f7-e411-80c8-00155d01107c_11_10930.pdf

מרכז המחקר והמידע של הכנסת (2016), ניתוח השפעות מס חברות בשיעור מופחת לחברות קטנות,
https://fs.knesset.gov.il/globaldocs/MMM/8a5ae43b-ebf3-e511-80d6-00155d0204d4/2_8a5ae43b-ebf3-e511-80d6-00155d0204d4_11_10583.pdf

מרכז המחקר והמידע של הכנסת (2017), מיסוי סיגריות בישראל,
<https://main.knesset.gov.il/Activity/Info/mmm/pages/document.aspx?docid=cas-65265-d3r5y1>

מרכז המחקר והמידע של הכנסת (2012), מיסוי דלק לתחבורה בישראל,
https://fs.knesset.gov.il/globaldocs/MMM/16f46d8d-f1f7-e411-80c8-00155d01107c/2_16f46d8d-f1f7-e411-80c8-00155d01107c_11_10930.pdf

מרכז המחקר והמידע של הכנסת (2016), ניתוח השפעת מס חברות בשיעור מופחת לחברות קטנות,
https://fs.knesset.gov.il/globaldocs/MMM/8a5ae43b-ebf3-e511-80d6-00155d0204d4/2_8a5ae43b-ebf3-e511-80d6-00155d0204d4_11_10583.pdf

מרכז המחקר והמידע של הכנסת (2016), הטלת מס קנייה קצוב על מוצאי אלכוהול – תיאור וניתוח,
http://fs.knesset.gov.il/globaldocs/MMM/e34e6b58-e9f7-e411-80c8-00155d010977/2_e34e6b58-e9f7-e411-80c8-00155d010977_11_9954.pdf

מרכז המחקר והמידע של הכנסת (2021), מס חברות בישראל: תיאור, ניתוח והשוואה למדינות מפותחות,
https://fs.knesset.gov.il/globaldocs/MMM/858f0142-fcf4-eb11-8114-00155d0aee38/2_858f0142-fcf4-eb11-8114-00155d0aee38_11_18135.pdf

מרכז המחקר והמידע של הכנסת (2016), תיאור וניתוח ההשפעה של שינוי שיטת המיסוי על דפוסי הצריכה בשוק משקאות האלכוהול

משרד האוצר (2023), קבצי "פיסקלי – דיגיטלי",
<https://www.gov.il/he/departments/policies/tableau>

משרד האנרגיה והתשתיות (2022), מחירי דלק וגפ"מ,
<https://fuelcalc.energydmz.org/>

משרד הבריאות (2019), דו"ח שר הבריאות על העישון בישראל 2018

משרד הבריאות (2019), דוח מסכם על פעילות קופות החולים שנת 2018,
<https://www.health.gov.il/PublicationsFiles/dochHashvaatui2018.pdf>

משרד החינוך (2023), שקיפות בחינוך,
<https://shkifut.education.gov.il/national>

משרד החינוך (2019), ממצאים מרכזיים של המערכת לשיקוף תקציבי החינוך - תשע"ה,
<https://meyda.education.gov.il/files/MinhalCalcala/shkifut88.pdf>

משרד החינוך (2023), במבט רחבים - מספרים על חינוך,
http://ic.education.gov.il/QvAJAXZfc/opendoc_pc.htm?document=Mabat_rachav.qvw&host=qvsprodlb&sheet=SH11&lang=en-US

פאלק ת' (2018), תחולת המס והשפעת המסים על צמצום אי-השוויון בישראל.

צימרינג א' (2014), מה עושה מס לצודק?

<https://assafzim.wordpress.com/2014/12/17/vat/>

קרלינסקי א' (2021), מענק עבודה (מס הכנסה שלילי) בישראל: מי באמת מקבל, וכמה?, פורום קהלת לכלכלה, <https://kohelet.org.il/wp-content/uploads/2021/03/pdf>

קרלינסקי א' (2021), השכלה, תעסוקה והשתכרות של גברים חרדים במבט ארוך-טווח: האם הפערים מצטמצמים?, פורום קהלת לכלכלה,

https://kohelet.org.il/wp-content/uploads/2021/03/KPF0119_EduEmpEarn_H_txt70.pdf

רכבת ישראל (2019), דוח תקופתי לשנת 2018,

<https://mayafiles.tase.co.il/rpdf/1219001-1220000/P1219831-00.pdf>

רשות המסים (2019), מיסוי ונתונים נבחרים על ענף הרכב בישראל 2018

רשות המסים (2018), לוח עזר לחישוב מס הכנסה ממשכורת ושכר עבודה לחודש ינואר 2018 ואילך,

https://www.gov.il/BlobFolder/generalpage/income-tax-monthly-deductions-booklet/he/generalInformation_income-tax-monthly-deductions-booklet_luah_azer_hodshi_2018_acc.pdf

רשות מקרקעי ישראל (2019), פרטי התקציב לשנת 2018

שבו ו' (2020), עוני רב ממדי והשפעת העברות ב"עין", הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה.

שראל מ' ואברמזון ש' (2015), הטבות לחיסכון הפנסיוני, פורום קהלת לכלכלה,

<https://kohelet.org.il/wp-content/uploads/2016/03/שמואל-אברמזון-ודר-מיכאל-שראל.pdf>